

Motívumok

Bács-Kiskun vármegyéből

Motívumok

Bács-Kiskun vármegyéből

Impresszum

Felelős kiadó

Bács-Kiskun Vármegye Önkormányzata
6000 Kecskemét, Deák Ferenc tér 3.
Rideg László elnök

Szakértő

Bezsenyi Ádám

A gyűjtőmunkát koordinálta

Oláh Edit

Fotók

Bedő Istvánné, Farkas Vivien, Kecskeméti Katona József Múzeum,
Kiss Béla, Romsics Imre, Schill Tamás, Sebestyén István,
Szelesné Kása Ilona, Szilágyi Áron, Víg László

A motívumokat digitálisan rajzolta

Nagy Nikolett Vivien

Grafikai terv és tördelés

Víg László, Hegedűs József

Nyomdai munkák

General Nyomda Kft.
6728 Szeged, Kollégiumi út 11/H

ISBN 978-963-7192-69-2

Kecskemét
2023

A kiadvány a „Bács-Kiskun boldoggá tesz” című,
TOP-5.3.2-17-BK1-2019-00002 azonosító számú projekt
keretében készült.

SZÉCHENYI 2020

MAGYARORSZÁG
KORMÁNYA

Európai Unió
Európai Szociális
Alap

BEFEKTETÉS A JÖVŐBE

Elnöki köszöntő

Amikor Bács-Kiskun motívumainak gyűjtésébe kezdtünk, tudtuk, hogy bár törekedhetünk a teljességre, vármegyénk mérhetetlen gazdag motívumvilága nem fér el egy kötetben.

Így már az elején nyilvánvaló lett, hogy ebben a kiadványban csak érintjük a felszínt. Különleges, hiánypótló és rendkívül értékes könyvet lapozgathatunk, amelyben egészen az avar korig nyúlnak vissza a gyökerek, amikor a motívumokról beszélünk. Történelmünk válik szinte láthatóvá, és magam is rácsodálkoztam arra a minden területre kiterjedő hagyatéokra, amelyeken megtalálhatók őseink lenyomatai, elődeink keze munkája. Legyen szó régészeti ásatásról, népművészeti, építészeti, egyháztörténeti, népi iparművészeti darabokról, alkotásokról, ezek motívumairól.

Egy avar kori övcsatról, egy honfoglalás kori tarsolyról vagy már a későbbi falvédőről, nagyanyáink keszkenőjéről, de még egy borotvatok felületéről is ránk mosolyog a múltunk.

A legnagyobb csoda a sok örökség mellett az, hogy talán egyetlen település sincs vármegyénkben, ahova ne köthetnénk valamilyen említésre érdemes, archiválásra, megőrzésre, átmentésre méltó motívumot. Ennek kiváló bizonyítéka vármegyénk egyedülálló kezdeményezése, amelynek köszönhetően már megjelentek, láthatóvá, kézzel

foghatókká, mi több, viselhetőkké váltak motívumaink, hiszen tizenegyet máris elkönnyelhet a divatvilág. Több divatbemutatón láthatták azokat a csodálatos kollekciókat, amelyek a 21. század emberének készültek, és rendkívül népszerűek lettek egy szempillantás alatt.

A kalocsai, kiskőrösi viseletek mintái, a hartai bútorfestés elemei, a kiskunfélegyházi és kecskeméti szecessziós motívumok, a kékfestő aprólékos díszei kerültek reflektorfénybe a fi200 márkajelzésű ruháknak köszönhetően.

A bennünket körülvevő világ természetes vejárói a motívumok. Mi arra törekszünk, hogy felhívjuk rájuk a figyelmet. Azokra különösen, amelyek értéket őriznek, amelyek elének tárják múltunk egy-egy korszakának kultúráját, amelyekből egy kicsit megismerhetjük az előttünk járók mindennapjait. Azt a mérhetetlen tehetséget, érzelmi gazdagságot, amellyel kezük nyomán megszületett egy-egy motívum. A mi feladatunk, hogy megbecsüljük és átmentsük ezeket a gyermekeinknek és unokáinknak.

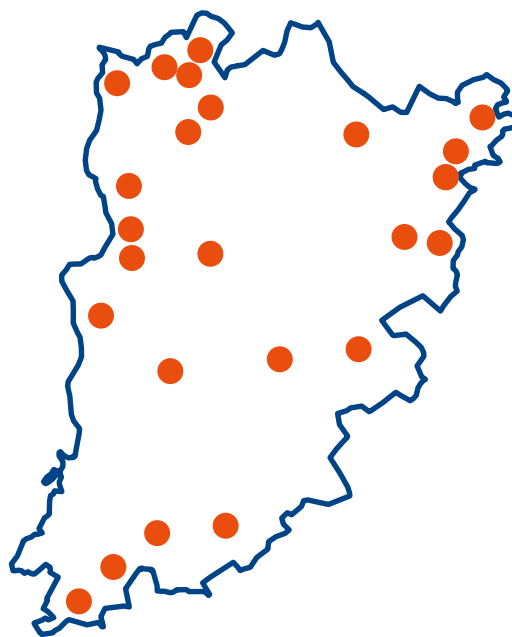
Rideg László

Rideg László

a Bács-Kiskun Vármegyei
Közgyűlés elnöke

Könyvünkben az alábbi településekről gyűjtött motívumok szerepelnek:

<i>Bácsalmás</i>	<i>Kiskunhalas</i>
<i>Bácsbokod</i>	<i>Kiskunmájsa</i>
<i>Császártöltés</i>	<i>Kunadacs</i>
<i>Dunapataj</i>	<i>Kunbábony</i>
<i>Dunavecse</i>	<i>Kunpeszér</i>
<i>Gara</i>	<i>Kunszentmiklós</i>
<i>Gátér</i>	<i>Lakitelek</i>
<i>Harta</i>	<i>Solt</i>
<i>Hercegszántó</i>	<i>Szabadszállás</i>
<i>Kalocsa</i>	<i>Szentes</i>
<i>Kecskemét</i>	<i>Tiszaalpár</i>
<i>Kiskőrös</i>	<i>Tizsakécske</i>
<i>Kiskunfélegyháza</i>	

Szakmai előszó

A motívumok az élet számos területén körbevesznek bennünket a mindennapokban, elég csak a cégek által használt logókra vagy akár a zenei motívumokra gondolni. Vagyis a motívum általában valamely művészeti alkotás eleme, képzőművészeti, zenei, irodalmi mű része. Talán legegyszerűbben a szó eredeti latin jelentésével írhatnánk le: „*az, ami mozdit*” – tehát hatást gyakorol a befogadóra.

A jelen kötetben szereplő motívumok dekorációs egységek, vagyis a szó művészettörténeti-néprajzi felfogásában értelmezhetők.

Feltehető a kérdés, mi maga a motívum. Általánosságban a motívum több mint díszítőelem, de kevesebb mint szimbólum. Lehet jelentése, jelentései, de azok változhatnak, többretegűek lehetnek, akár el is tűnhetnek. A motívum leggyakrabban azonban ornemens, tehát tartalom nélküli forma, de meg kell jegyeznünk, hogy nehéz a díszítés – ábrázolás – jelentés közötti határokat megvonni. Mindemellett a motívumok tartalom, jelentés nélkül is jelölhetnek identitást. Az adott tárgyon a díszítés megléte vagy hiánya a döntő mozzanat, a motívumok használatát innentől főleg a közösség hagyományai, az egyéni ízlés vagy a múló divat is meghatározhatja. Az egyoldalú dekorációs felhasználás főleg az építészetben és az iparművészetben jellemző, de a népművészetben ugyanúgy jelen van. A motívum legtöbbször összetett: formákból (díszítőelem) és mintákból áll, de több motívum alkothat kompozíciót vagy ornamentikát is.

A motívumok rendszerbe foglalása, bizonyos szempontok szerinti osztályozása mindig is nehéz feladat volt, hiszen létrejöttük, használatuk szerteágazó irányokban valósult meg a tárgykultúrában. A motívumgyűjteményeket ezért általában a gyűjtés célja által meghatározott kritériumok jellemzik. Lehet tárgytypusok motívumait összegezni – annál is inkább, mivel a készítésüknél alkalmazott technika többnyire befolyásolja az alkalmazott díszítőelemeket. Lehet az ábrázolt motívumok témái alapján csoportosítani (ez kifejezetten hasznos összehasonlító elemzésekhez), illetve a különböző etnikumok kultúrájára jellemző motívumkincset is összeállítani. Ugyanakkor az egyik elterjedt bemutatási forma, a területi alapú gyűjtés – akár csak jelen esetben – alkalmas az adott táj, tájegység népességét, egyedi kultúráját a motívumokon keresz-

tül bemutatni, egy-egy vidék etnikai és kulturális sokszínűségét reprezentálni. Jelen motívumgyűjtemény létrehozásának alappillére a területiség, értve ezalatt, hogy a Bács-Kiskun vármegyében alkotott, helyben egyedileg felhasznált vagy történeti-néprajzi síkon egy adott településhez, tájegységhez köthető motívumok kaptak benne helyet.

Itt értünk el kötetünk felépítésének, céljának és remélt felhasználhatóságának bemutatásához. Bács-Kiskun vármegye egyik jellegzetessége, hogy történelmi okokból etnikailag meglehetősen sokszínű: a kiskun hagyományokat őrző vidékek mellett szlovák, délszláv és német települések mozaikja teszi változatossá néprajzát. Eleddig átfogó motívumkincs-gyűjtemény talán ezért nem íródott a vármegye kapcsán, de most kitűzött célként fogalmazódott meg nem szigorúan néprajzi, hanem más művészeti ágak motívumait is integrálni a gyűjtésbe. Emiatt időben és térben is széles a spektrum – a régészettől a 20. századig, Tiszakécskétől Hercegszántóig szerepelnek motívumok. Egyértelmű cél volt a sokszínűség érzékeltetése, amit teljesen bemutatni azonban egy egész más léptékű műnek lehet majdan a feladata.

A motívumokat a gyűjtés során és a kötetben művészeti és tudományáganként csoportosítottuk az egyszerűbb átláthatóság érdekében.

RÉGÉSZET

A régészeti leleteken található motívumok értelmezésünk szerint a vármegyei motívumkincs részei. A régészeti korokban itt élt népesség hagyatéka a múzeumi bemutatás révén egyre nagyobb figyelmet kap, ezért releváns kulturális örökségnek tekinthető. Ez annak is köszönhető, hogy a puszta lovas népek kultúrája – főként a honfoglaló magyaroké – egyre népszerűbb a nagyközönség számára. Számos kulturális rendezvényen megjelennek a sírokban fellelt tárgyakról származó motívumok, hagyományőrző csoportok is használják, bemutatják ezeket.

EGYHÁZMŰVÉSZET

Ehhez a csoporthoz az egyházi liturgia során használt tárgyakon – akár magán a templomépületen látható – motívumok tartoznak. A műtárgyakat iparosok, iparművészek készítették, amelyek kö-

zött több évszázados múltra visszatekintő darabokat is találunk, felhasználásuk célját tekintve mégis egy csoportba sorolhatók.

ÉPÍTÉSZET

Az épületeken megjelenő motívumok gyakran más művészeti ágak, így az iparművészet, a festészet, a népművészet által létrehozott formakincset használják fel, de maga az építészet is képes olyan egyedi elemeket létrehozni, amelyek sajátos kompozíciót, motívumot alkotnak.

IPARMŰVÉSZET

A 19. században létrejött fogalom, eredetileg művészi iparként volt használatos – idesoroljuk a hivatásos művészek által tervezett, magas minőségben kivitelezett használati és dísz tárgyakat.

IPAROS NÉPMŰVÉSZET

A népművészet fogalomkörébe a Magyar néprajzi lexikon meghatározása szerint mindazon tárgyak is beletartoznak, amelyeket a paraszti életformában élők nemcsak gyártanak, hanem vásárolnak, felhasználnak, fogyasztanak. Így a kézművesek, specialisták vagy akár manufaktúrák, gyárak által létrehozott termékek is a népművészet részének tekintendők, ha azokat a „nép”, vagyis a paraszti társadalomban élők használják fel. Ha azonban a motívumok felől közelítjük meg a kérdést, kénytelenek vagyunk ezt a meghatározást némileg cizellálni. Egyrészt a gyáriparban készült anyagok, tárgyak díszítéseivel szemben területi vagy néprajzi lehatárolás nem tehető, mivel használatuk általános volt országszerte és a társadalom minden rétegében. Másrészt valamiképpen meg kell különböztetni a népművészet professzionális, iparosok által használt és gyakran általuk alkotott motívumait a valódi paraszti, háziipari alkotások jóval állandóbb, kevésbé változékony díszítményeitől. Erre szolgál az iparos művészet kategória. Ebbe olyan, a specialisták alkotta tárgy típusok motívumai tartoznak, amelyek kézművesipari központok környezetében keletkeztek, így számos hatás érte őket a polgári divat részéről. Saját belső fejlődési irányuk is léteztek, ugyanakkor paraszti vagy paraszti életmódot folytató megrendelőik hagyományai is jelentős befolyással voltak díszítőtevékenységükre.

NÉPMŰVÉSZET

A fentiekből következik, hogy a népművészetnek tekinthető motívumok a háziipar és a paraszti háztartáson belüli alkotótevékenység eredményeként létrejött tárgyakon foghatók meg. A népművészet

tárgyai főleg használati tárgyak (de lehetnek szakrális vagy más népszokásokhoz köthető tárgyak is), amelyek kialakításában az esztétikai minőség is szerepet játszik. Jellemzően tárgyközpontú a motívumkincs, bizonyos elemek hosszú időn át változatlanok, mások folyamatos fejlődésen mennek keresztül.

NÉPI IPARMŰVÉSZET

Fiatal művészeti ág, Magyarországon a 20. század második felében alakult ki, miután a hagyományos paraszti társadalom felbomlásával a népművészet eredeti formájában már csak a szegregátumokban maradt fenn. Jellemzően az alkotók hagyományos technikával hoznak létre használati tárgyakat, ám általánosságban inkább díszítőfunkciójuk érhető tetten. A népi iparművészet alkotói, vagyis a népművészek gyakran örökölt formakincssel dolgoznak, ritkán művészi szabadságukkal élve a hagyományos keretek között új motívumokat is alkotnak.

Az itt következő motívumok bemutatása azért is időszerű, mivel a hagyományos népi tárgykultúra megszűnésével ezek az egykor alkalmazott díszítő formák felhasználásukat tekintve légtüres tudományos térbe vagy múzeumok polcaira kerültek. Helyüket a tömegtermelés, a tömeges iparművészet vette át, ám jelképszerepük nem teljesen merült feledésbe, az identitás kifejezésére a mai napig alkalmasak. Lehetséges újraintegrálni ezeket a motívumokat a köztudatba, ismét vonzóvá, ismertté és felhasználhatóvá tenni őket a mindennapokban. A kötet célja az ismeretterjesztésen túl Bács-Kiskun vármegye hagyományainak, sokszínűségének bemutatása, valamint a grafikai felhasználásra is alkalmas hagyományos mintakincs reaktiválása, újbóli közkinccsé tétele.

Bezsényi Ádám

kulturális örökség szakértő

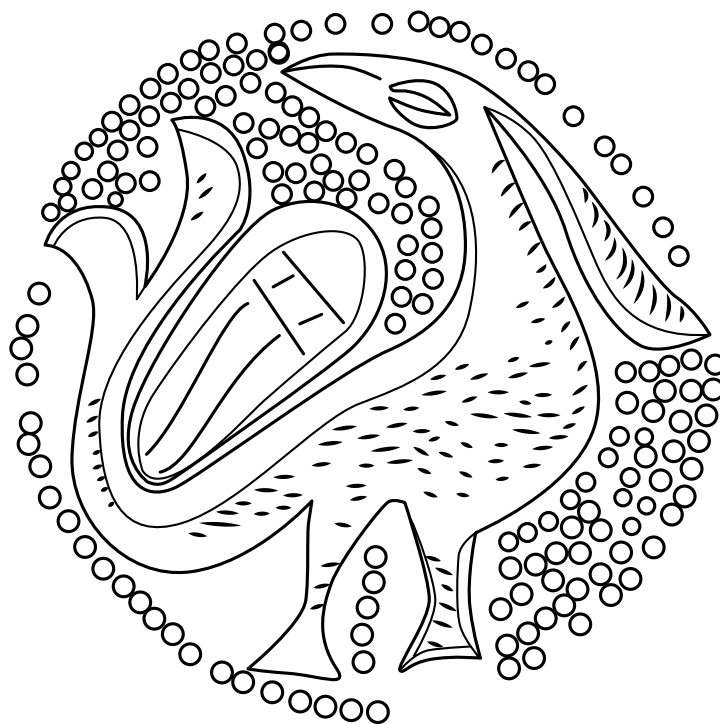

Régészet

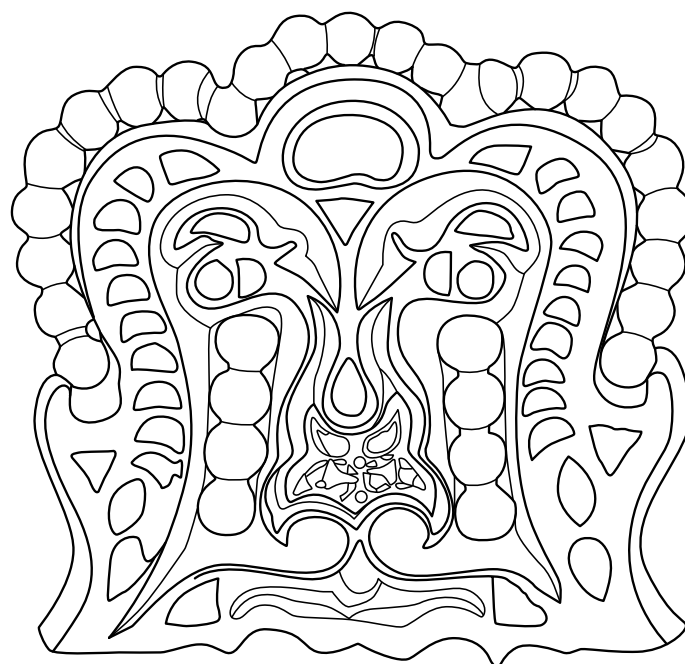
GÁTÉRI MADÁRALAKOS ÖVVERET

A Bács-Kiskun vármegye területén feltárt régészeti korú tárgyakon fellelhető motívumok is a vármegyei motívumkincs részeinek tekinthetők. Főként az avar kor és a honfoglalás kor tárgyain található olyan jellegzetes, iparosok által készített művészi ábrázolások, amelyek érdeklődésre tarthatnak számot a 21. században is, akárcsak az itt ábrázolt madáralakos övveret. A Kada Elek által 1904-ben feltárt gátéri avar temető volt a legnagyobb méretű, a teljes avar kor alatt használt temető, amelyet a vármegye területén feltártak. A 141. számú sírból előkerült korong alakú aranyozott bronzveret hátraforduló, álló madár alakot ábrázol hosszú farokkal, fején bóbitával. Ez a motívum meglehetősen ritka a Kárpát-medencében. A madármotívumok általában valamilyen égi kapcsolatra, istenségre utalnak, esetleg a lelket szimbolizálják, jelen esetben, a bóbitájából következtetve valamilyen gémfélet ábrázolhat. Az avar díszítőművészetben nem ritkák az állatmotívumok, viszont jelentésük homályba vész, mint ahogy maga az avar mitológia is.

KUNBÁBONYI ÖVCSAT

A Duna–Tisza köze a 6. század utolsó harmadától feltehetően az avar birodalom egyik központjaként működött, ám a régészeti leleteken keresztül megismerhető művészetük természetesen belső-ázsiai gyökerekkel rendelkezik. 1971-ben Kunbábony határában került napvilágra a Magyarországon eddig ismert leggazdagabb avar sírlelet: az itt nyugvó férfi az avar birodalom vezető rétegéhez tartozott. Fontosságát a nagy mennyiségű nemesfémnél túl olyan egyedi tárgyak is szimbolizálják, mint a sírban talált berakásos arany övcsat. A csattest főmotívuma egy ékkőberakásokból, aranygyöngyökből és az ezeket elválasztó ívelt vonalakkal álló stilizált emberi arc vagy oroslánfej. Technikai megoldásait tekintve a bizánci ötvösművészet terméke, bár a maszkyszerű arcotívum főleg a sztyeppei népeknél volt használatos, ahol istenarcot, lélekarcot jelképezett, és bajelhárító, rontástól védő képességet tulajdonítottak neki.

KUNBÁBONYI ÖVCSAT
A Kecskeméti Katona József Múzeum tulajdona

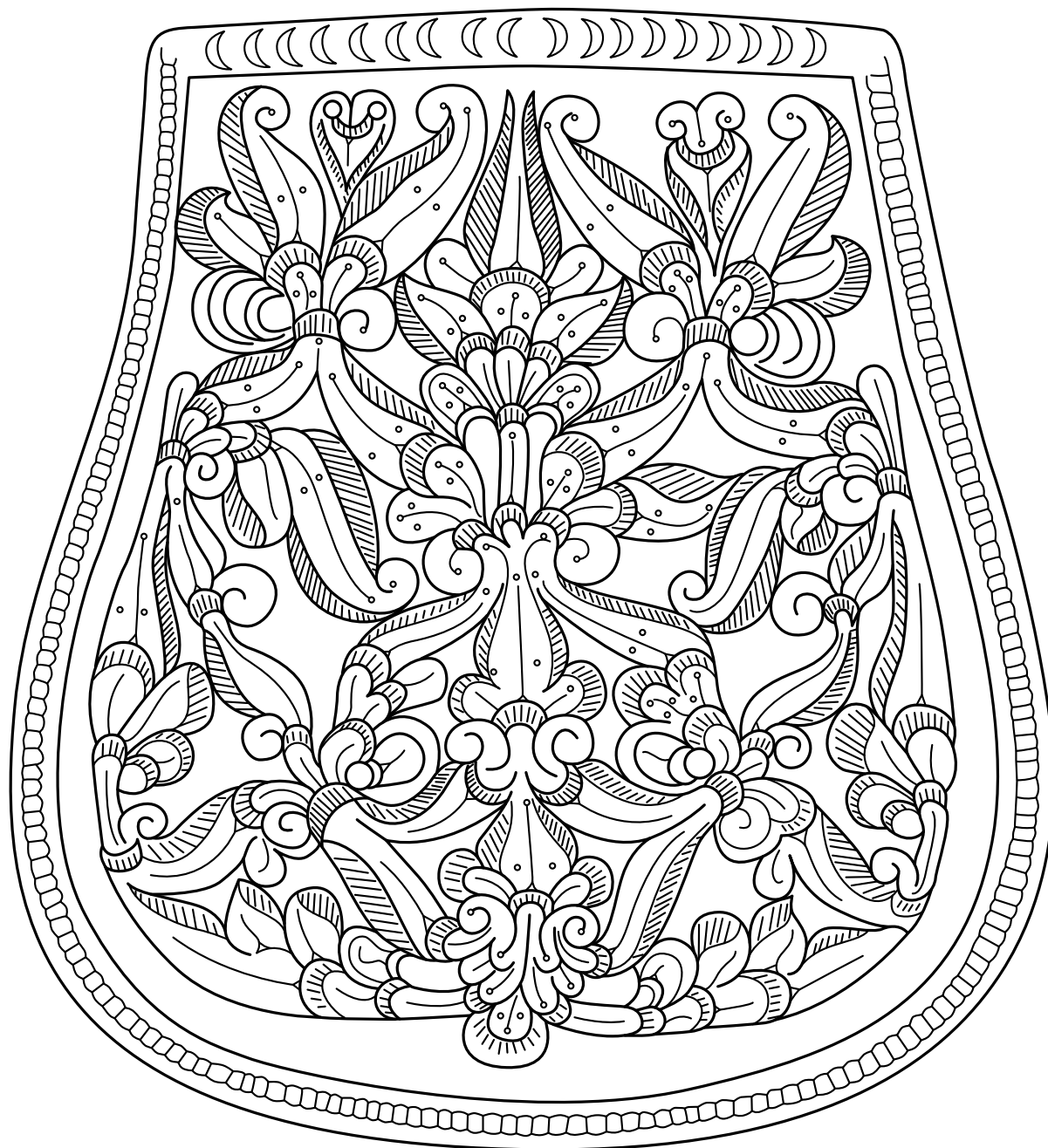
GÁTÉRI MADÁRALAKOS ÖVVERET
*A Kecskeméti
Katona József Múzeum tulajdona*

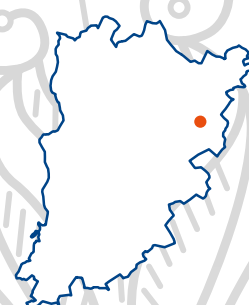

KISKUNFÉLEGYHÁZI TARSOLYLEMEZ

A Duna–Tisza köze a magyarok betelepülésekor jelentős törzsi szállásterület lehetett, ezt jelzik az e tájon is feltárt, gazdagon díszített nemesfém tarsolylemezek, amelyek a honfoglaló magyarság művészetének máig fennmaradt legjellemzőbb tárgycsoportját képviselik. A férfiviselet obligát része volt a bőrtarsoly, amelyben a tűzszerszámokat tartották, ennek fedelét díszítették művészi szinten, feltehetően rang- és etnikumjelző motívumokkal. A tárgy 1970-ben került elő H. Tóth Elvira ásatásán, hosszú használatra utal kopott és javított volta. Szinte burjánzónak mondható indahálóba szerkesztett palmettás díszítése virágszerűnek ható középpontból indul ki, amely feltorlódik a széleken, tengelyesen szimmetrikus, bonyolult mintázatot alkotva. A levélmotívumokat a közepükön futó osztóvonalak és széleik apró vonalakkal történt kiemelése teszi plasztikussá.

A Kecskeméti Katona József Múzeum tulajdona

KUNPESZÉRI HAJFONATKORONG

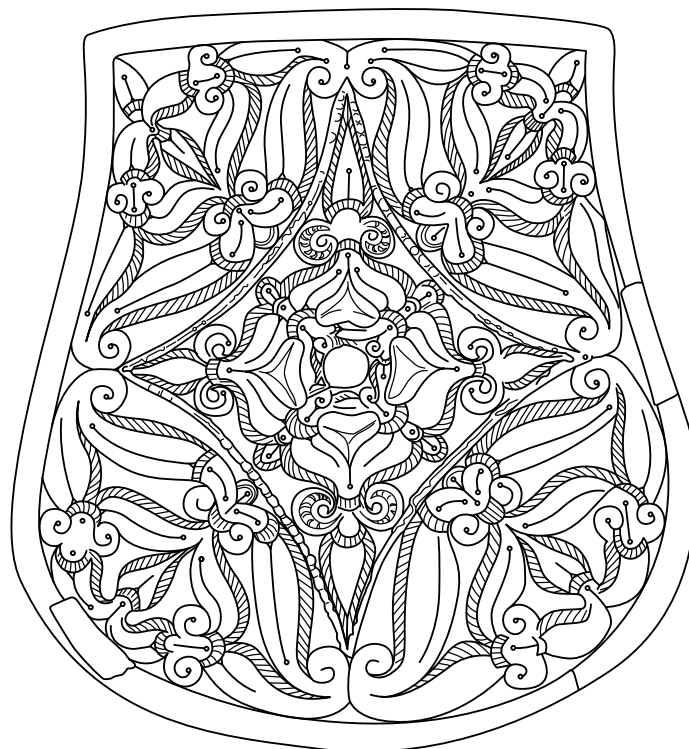
A honfoglalás kori női viselet jellegzetes díszei voltak az áttört díszítésű hajfonatkorongok. Az itt látható darab szőlőtelepítéskor került elő Kunpeszéren az 1950-es években, szórványleletként. A motívum egy – feltehetően mitikus, nem létező – lépdelő négylábú állatot ábrázol, melynek vállából növényi ornamentika nő ki, amit életfaként vagy világfaként is lehet azonosítani. Az ábrázolás szimbolikája ma már megfejthetetlen, mivel a rajta lévő elemek a sokszoros reprodukció miatt felismerhetetlenekké stilizálódtak, így mitikus hagyományhoz nehezen köthetők, mai ismereteink alapján nem dekódolhatók.

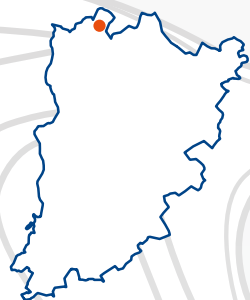

DUNAVECSE – FEHÉREGYHÁZA

PUSZTAI TARSOLYLEMEZ

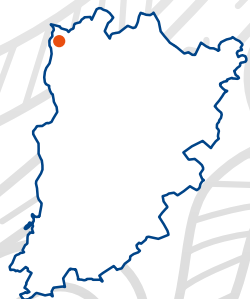
A tarsolylemezt 1910-ben gyűjtötte a helyszínen Kada Elek, a megbolygatott sír tárgyait „részben szétszórták, részben a gyermekek kezei közt mint játszó tárgyak elvesztek” (Kada). A tarsolylemezen centrálisan szimmetrikus elrendezésben jelennek meg a lemez „sarkai” felé középvonalukkal nyíló palmettacsokrok. A lemez középpontját – ahol a megtalálásakor még egy fehér gyöngy volt – veszi körbe az oldalak felé négy irányba mutató, rombikus elrendezésű „palmettarozetta”, mellyel egy szimmetrikus nyolcszögű elrendezés jön létre. A felső-tiszaiakétól eltérően az alsó-tiszai és Duna–Tisza közti tarsolylemezekon központos elrendezésű a motívumrendszer, amelynek magyarázata talán az itt letelepedett törzs vagy törzsek általunk már nem ismert identitásában keresendő. Mindazonáltal a honfoglalók jellegzetes motívumkincse régészeti tárgyakon az Uráltól a Kárpát-medencéig fellelhető, viszont eredetét tekintve belső-ázsiai, alapjában szogd és szászánida perzsa motívumokból építkezik. A szalagfonatos, palmettás, levélcsockros stílus pedig a 7–8. században kialakult iszlám arabeszknek egymásba fonódó struktúrájával rokonítható, feltehetően a magyarság díszítőstílusára ez is hatással lehetett.

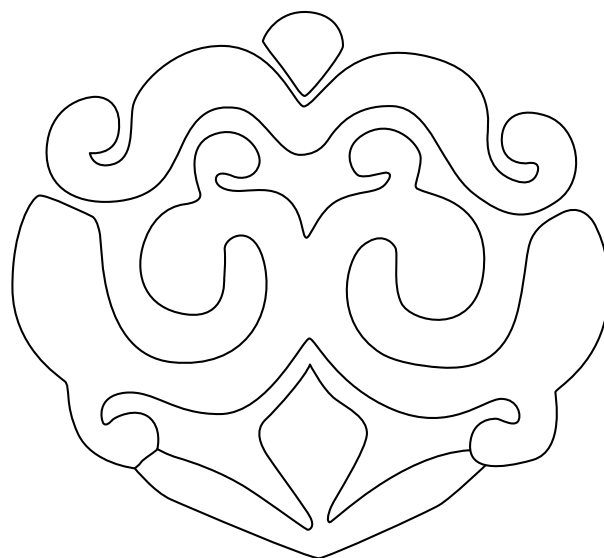
KUNPESZÉRI HAJFONATKORONG
*A Kecskeméti
Katona József Múzeum tulajdona*

**DUNAVECSE – FEHÉREGYHÁZA
PUSZTAI TARSOLYLEMEZ**
*A Kecskeméti
Katona József Múzeum tulajdona*

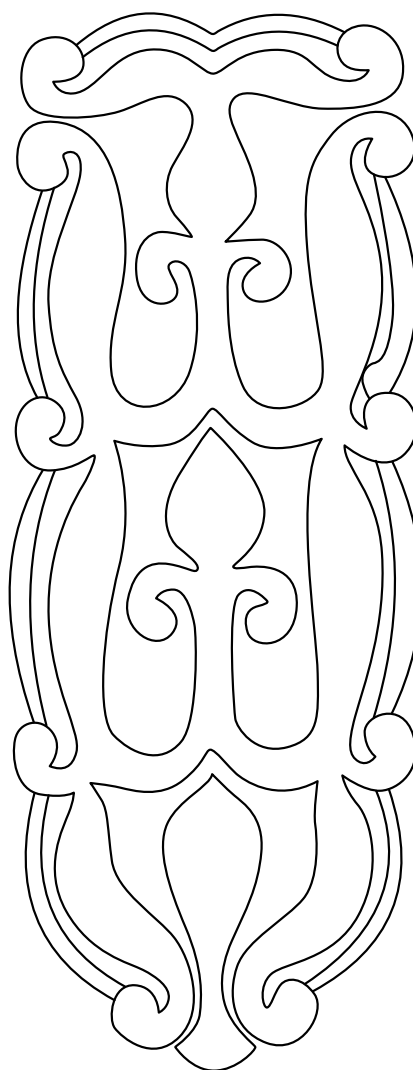
KUNADACSI ÖVVERET

Az egykori sztyeppei népek – így a honfoglaló magyarság – díszítőművészetének kulturális és társadalmi identitáskifejező szerepe mindenképpen túlmutatott az egyszerű dekorációs funkción. A felhasznált minták, motívumok jelentését mindenki ismerte az adott korban, azonban ez a háttértudás ma már nem elérhető. A honfoglalás kori öviselet jellemző darabjai voltak az indás-palmettás ornamentikával díszített és tűzaranyozott ezüstveretek. Egy öv teljes veretkészlete csatból, szíjvégből és öntött, aranyozott ezüstveretekből állt. A kunadacsi honfoglaló harcos sírjában 10-nél is több ilyen veretet tártak fel, tehát egykori tulajdonosa a tehetős rétegbe tartozhatott. Jelen motívum indás keretű díszének középső részén volutahorogpár szerepel, mely a honfoglalók övverelein meglehetősen gyakori, több változatban is ismert. Ez a bimbós indadísz gyakori motívum egész Euráziában. A 9. században az európai román és az ázsiai sztyeppei művészet egyaránt használta: általános szimbólumként az új élet, a ciklikusság jelképe, ám a honfoglalók művészetében betöltött szerepét nem ismerjük.

KUNADACSI SZÍJVÉG

A honfoglaló magyar férfiak legjellegzetesebb viseleti eleme a veretes fegyveröv volt, az öv legdíszesebb része pedig a szíjvég, melyet a befűzött öv bal oldalán lelógatva viseltek. A Kunadacson feltárt szíjvég indás-palmettás ornamentikával díszített, tűzaranyozott és ezüsből készült. Az ábrázolt veretet indás keretdísz osztja három részre: a felső kettőben liliumjellegű palmettacsokor-motívum, legalul hármaslevél-ornamens látható. Ez gyakori motívuma a honfoglalás kori művészetnek, az avar korban is használták különböző változatait. A háromágú palmetta-lilium-tulipán-életfa motívum ősi szimbóluma az örökkévalóságnak, már a hellenisztikus művészetben is feltűnt, eurázsiai méretekben elterjedt volt.

KUNADACSI ÖVVERET
*A Kecskeméti
Katona József Múzeum tulajdona*

KUNADACSI SZÍJVÉG
A Kecskeméti Katona József Múzeum tulajdona

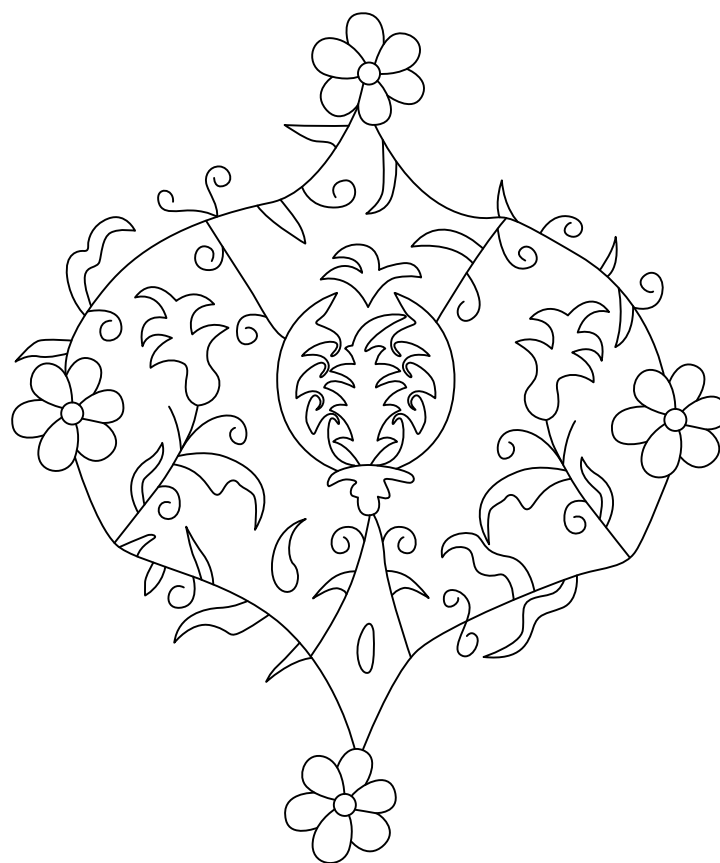
Egyházművészet

TISZAKÉCSKEI ÚRASZTALI TERÍTŐ

ORNAMENTIKÁJA

A református gyülekezetek a 16. században már török eredetű textíliákat is használtak templomaikban. Magyar részről esztétikai értékük túlmutatott az esetleges vallási ellentéteken. Az oszmán közigazgatás is jóval kevésbé volt elutasító a protestáns felekezetekkel, mint a katolikusokkal szemben, a közeli Kecskeméten református templom is épült a hódoltság idején. A tiszakécskei – egyértelműen török hímzésű – úrasztali terítő feltehetően egy magyarországi műhely terméke, ugyanis 16–17. századi latin betűs felirat örökíti meg rajta az adományozó MAAR SUSANNA nevet. Száda (könnyű szövésű finom szövet) anyagból készült, színes selyemfonallal hímzett motívumait a 19. század második felében hússzínű selyemből készült szegés fogja körbe. A kompozíció folyamatosan egymásba fonódó, ornamentális stilizált növényi mustrából áll, csomópontjain váltakozóan kifelé vagy befelé fogazott gránátalma-motívumok csontszín belső résszel. A gránátalmákat zöld színű kacsos-indás hálóminta köti össze, melyeken kék és csontszín levelek, virágok változnak. A gránátalma-motívum a reneszánsz idején terjedt el Európában. A 16. században az iszlám kultúrában szintén „reneszánszát” élte, így magyarországi megjelenése egyaránt köthető keleti és nyugati előképekhez.

A Kecskeméten található Dunamelléki Ref. Egyházker. Ráday Múzeumának tulajdona

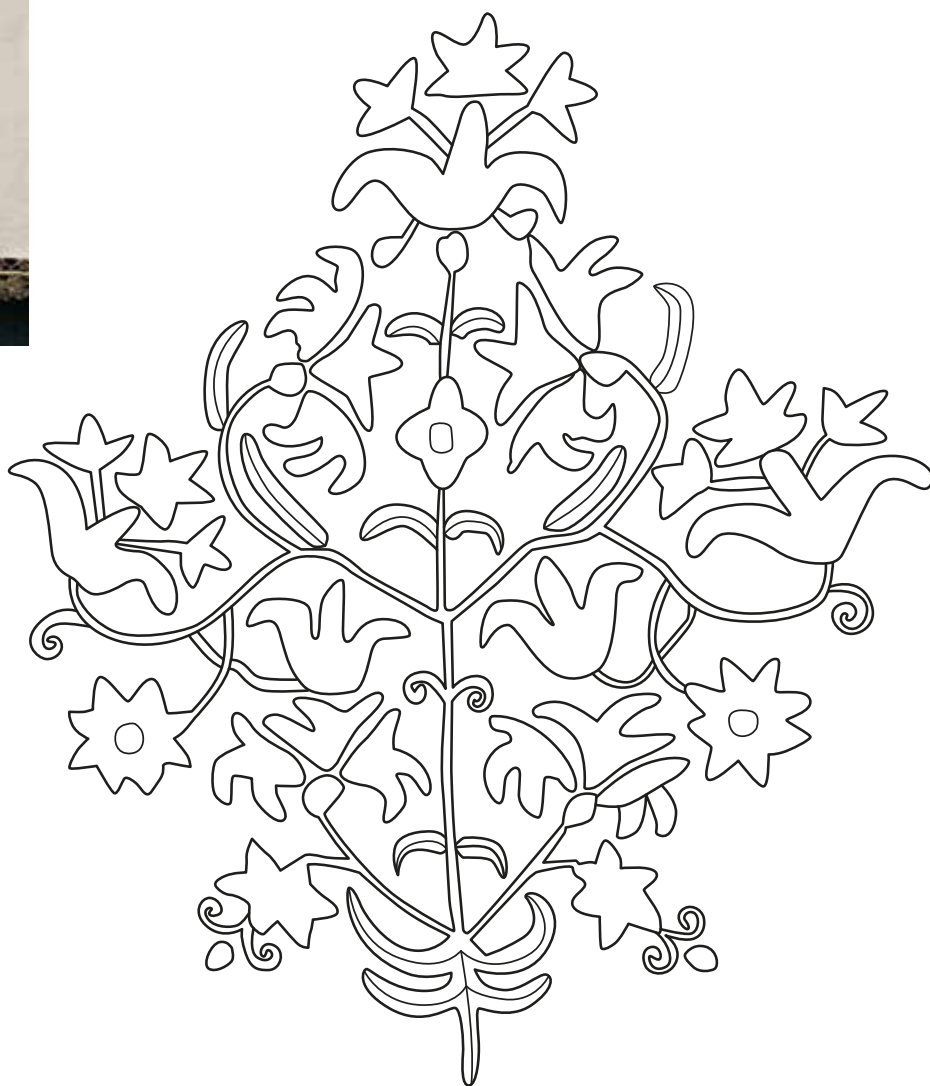

SOLTI PELIKÁNOS ÚRASZTALI TERÍTŐ SKÓFIUMOS NÖVÉNYSZEMLE

A református gyülekezetek féltve őrzött kincsei közé tartoznak azok a 17–18. századi úrasztali terítők, amelyeket a hívek adományaiból készítettek; széleiken virágmotívumok, hangsúlyos középrészükön egyházi szimbólumok és bibliai idézetek kaptak helyet. A solti terítő közepén a pelikánszimbólumot övező köriratból derül ki, hogy a solti eklézsia költségén és Sigray Mihály adományából készült 1745-ben, anyaga patyolatvászon, rajta lapos skófiumos (vagyis arany- és ezüstszálas) úrihímzés. A terítőn lévő rombold alakú szimmetrikus virágcsokorszerű növénymotívum erősen stilizált, az egy töről fakadó ágas-leveles növényen felismerhetően csillagvirág- és liliomminták váltakoznak, gyakran egymásból sarjadva. A csúcs alatt kétoldalt és a tőhöz közel erősen leegyszerűsített félgránátalma-minták is felismerhetők. E minták és a skófiom használata török kulturális hatás eredménye, a kompozíció kialakítása késő reneszánsz előképeken alapul, ezek összességének használata mégis a 18. században vált általánossá az úrasztali terítők hímzésein.

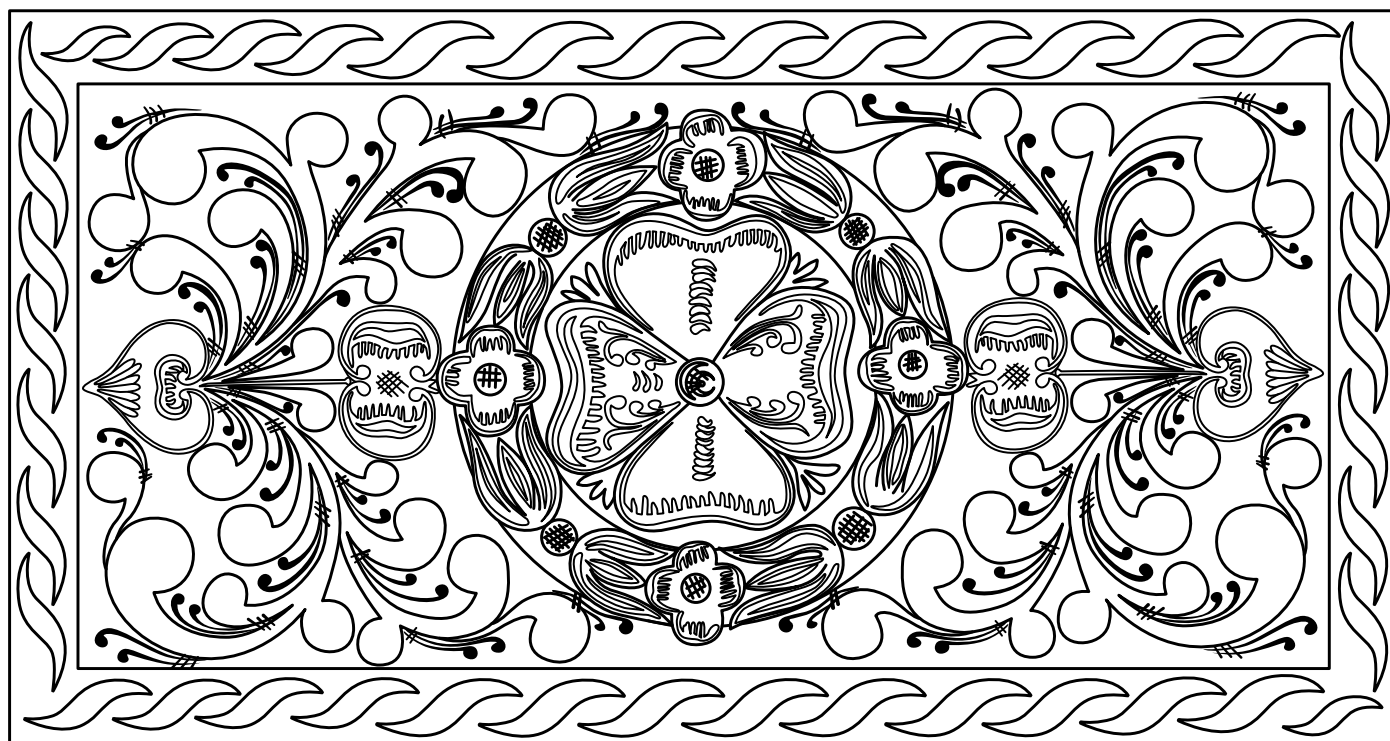
A Kecskeméten található Dunamelléki Ref. Egyházker. Ráday Múzeumának tulajdona

A SZABADSZÁLLÁSI REFORMÁTUS TEMPLOM FESTETT MENNYEZETKAZETTÁJA

A reformáció elterjedésével jelentősen átalakult a templomok belső képe, a díszes oltárokkal együtt eltűntek a figurális ábrázolások, helyettük az új egyház követői az ornamentális díszítést részesítették előnyben. A török hódítás által sújtott országrészek protestáns templomai – így a Duna–Tisza köziek is – famennyezettel épültek vagy épültek újjá, mivel ez olcsóbb volt, mint a kőboltozat, cserébe méretes felületet nyújtott az új dekoráció számára, amely a templomi bútorokon is megjelent. A szabadszállási református templom 1628-ban épült. Feltehetően az 1741-ben befejeződött átalakítás során készült a részleteiben fennmaradt festett mennyezet, amely stíluskritikai alapon komáromi mesterek munkája. A komáromi templomfestők stílusára jellemző az átlósan szimmetrikus késő reneszánsz kompozíció, amelynek elemei a közepen elhelyezkedő koszorús rozetták és a kazetták széléről induló virágcsokor-motívumok, amelyek stilizált virágmintákban végződnek. Utóbbiak azonban már barokkosan burjánzanak, íves levélzetükkel teljesen kitöltik rendelkezésre álló tér minden apró szegletét, színviláguk népiesen gazdag. A 17–18. században számos református templom büszkélkedhetett festett berendezéssel a Duna–Tisza közén, azonban a későbbi templomboltozások és a puritánabbá váló protestáns esztétika hatására csak nyomokban maradt fenn ezek emléke.

A Kecskeméten található Dunamelléki Ref. Egyházker. Ráday Múzeumának tulajdona

A DUNAPATAJI UNITÁRIUS TEMPLOM FESTETT MENNYEZETKAZETTÁJA

Az unitárius vallás alapvetően Erdélyhez köthető, a mai Magyarország területén csak szórványban található kisebb, többségében 20. századi alapítású közösségeik. Az 1936-ban alakult dunapataji is ezekhez tartozott. A dunapataji unitárius egyházközséget egy, a helyi református egyházból gazdasági konfliktus miatt kilépett csoport alapította. Templomukat egy régi magtárépület átalakításával hozták létre 1937-ben. Tervezője a székely családból származó Szinte László építészmérnök, aki behatóan kutatta Erdély templomépítészetét. Így született meg az ennek hagyományait tükröző egyházi épület, melynek mennyezetkazettáit a szintén erdélyi Vernes Judit festette ki, akinek jelen tudásunk szerint ez az egyetlen templomi munkája. Mind az unitárius hagyomány, mind a trianoni tragédia hatása közösen hozta ezt az alkotó- és stílusválasztást, az Erdély-nosztalgiát. Ehhez kapcsolódva került két felületre a templomban az énlakai székely rovásírásos nyelvemlék olasz korsó kompozíciója. A kazettákat festő Vernes Judit régi torockói bútorfestő családból származott, mely körülmény nagy hatással volt itteni munkáira is. A templom 55 mennyezeti mezőjében ismétlődések, szimmetriák figyelhetők meg. Egy részük hasonló klasszikus erdélyi templomfestést idéz, más részük a torockói bútorfestészet motívumait dolgozza fel, alakítja egyedi kompozícióvá. Az itt látható kazettakompozíció is torockói motívumokon alapul, de a művész egyedi látásmódját dicséri. A főmotívumként szereplő margaréta az eredeti torockói festett bútorokon csak mellékesen tűnik fel, akárcsak az azt keretező gyöngyvirágszerű minták. Egyértelmű a motívumok forrása, azokat mégis sajátosan alkalmazva, önálló művészi igénnyel használta fel az alkotó, teljesen egyedi templomfestészeti alkotásokat hozva létre.

A Pataji Múzeum tulajdona

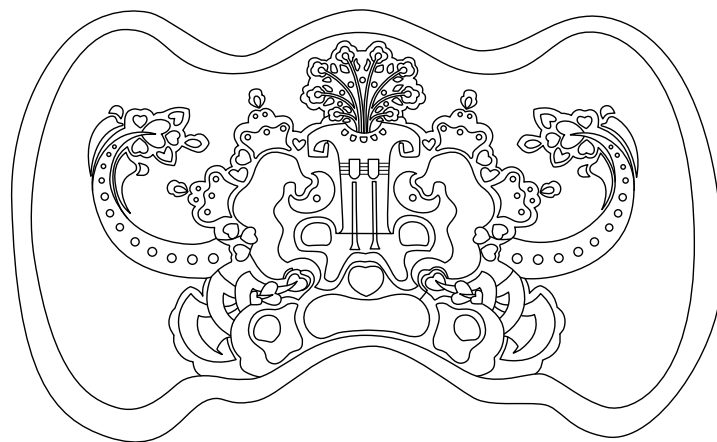

Építészet

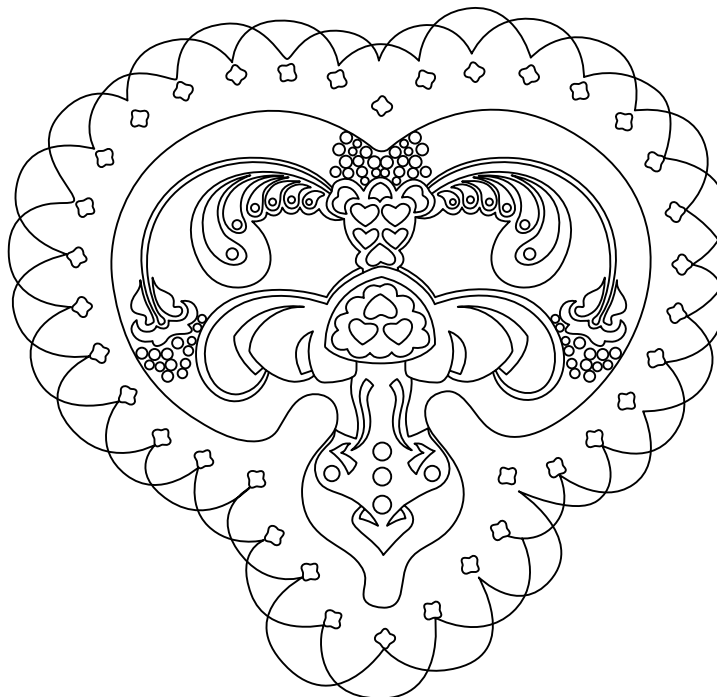
A CIFRAPALOTA SZABADSÁG TÉR FELŐLI MAJOLIKAMÁZAS PIROGRÁNIT ÉPÜLETDÍSZE

A magyaros szecesszió egyik fő műve a kecskeméti Cifrapalota, amelynek gazdagon díszített homlokzatain a pécsi Zsolnay-gyárban készült színes épületkerámiák vonják magukra a figyelmet. Az eredetileg városi „bérpalotaként” – ma múzeumként – funkcionáló ház Márkus Géza terve alapján épült 1902–1903-ban reprezentatív helyszínen, az újonnan kialakított sugárút (Rákóczi út) sarkán. A főtér felőli oldal hangsúlyos eleme az itt látható háromkaréjos kerámiadísz, amely az enyhén kiugró középrész első emeleti ablakai fölött látható. A kompozícióban a szecesszió formavilága jelenik meg, virágmotívumokkal kiegészülve. Az oldalra kihajló indák végén szív alakokból álló virágok, a felső részen népművészeti ihletésű csokor kap hangsúlyos szerepet. Az alsó részen pedig lefelé nyíló, legyező alakú papiuszmotívumok láthatók, melyek a 19. század végén elterjedt mintakönyvekből kerültek a szecesszió formakincsébe.

A CIFRAPALOTA SZÍV ALAKÚ MAJOLIKAMÁZAS PIROGRÁNIT ÉPÜLETDÍSZE

Az épület kulisszaszerű homlokzatain végigvornuló 37 különböző, tengelyesen szimmetrikus szerkesztésű épületdísz a magyar florealis szecessziós ornamentika kiemelkedő alkotása. A kiskunfélegyházi születésű Huszka József néprajzkutató magyaros ornamentikát bemutató albumai és más népművészeti mintakönyvek nagy hatást gyakoroltak a kor magyar díztömművészetére, így a Cifrapalota mintakincsére is. Mindazonáltal az itt megjelenő épületkerámiák élénk színezése és formavilága főként az építész, Márkus Géza fantáziáját, kivételes látásmódját dicséri. A főtéri oldalon látható első emeleti majolikamezők szív alakja kedvelt népművészeti motívum, túl azon, hogy a szecesszió is gyakran használta ezt a formát. A mezők belső díszítésének elemei a tervező által megálmodott egyedi formákból állnak össze, a szimmetrikus szerkesztésben viszont a népi szűcsűrművészet hatása érhető tetten. A szív alakú mezők belsejében tollas madárszárnyakra emlékeztető motívumok jelennek meg, központi részükön szív alakokkal és a mintából kinövő virágdíszekkel.

SZÍV ALAKÚ MAJOLIKAMÁZAS PIROGRÁNIT ÉPÜLETDÍSZ
Kecskeméti Katona József Múzeum Cifrapalota Kiállítóhelye

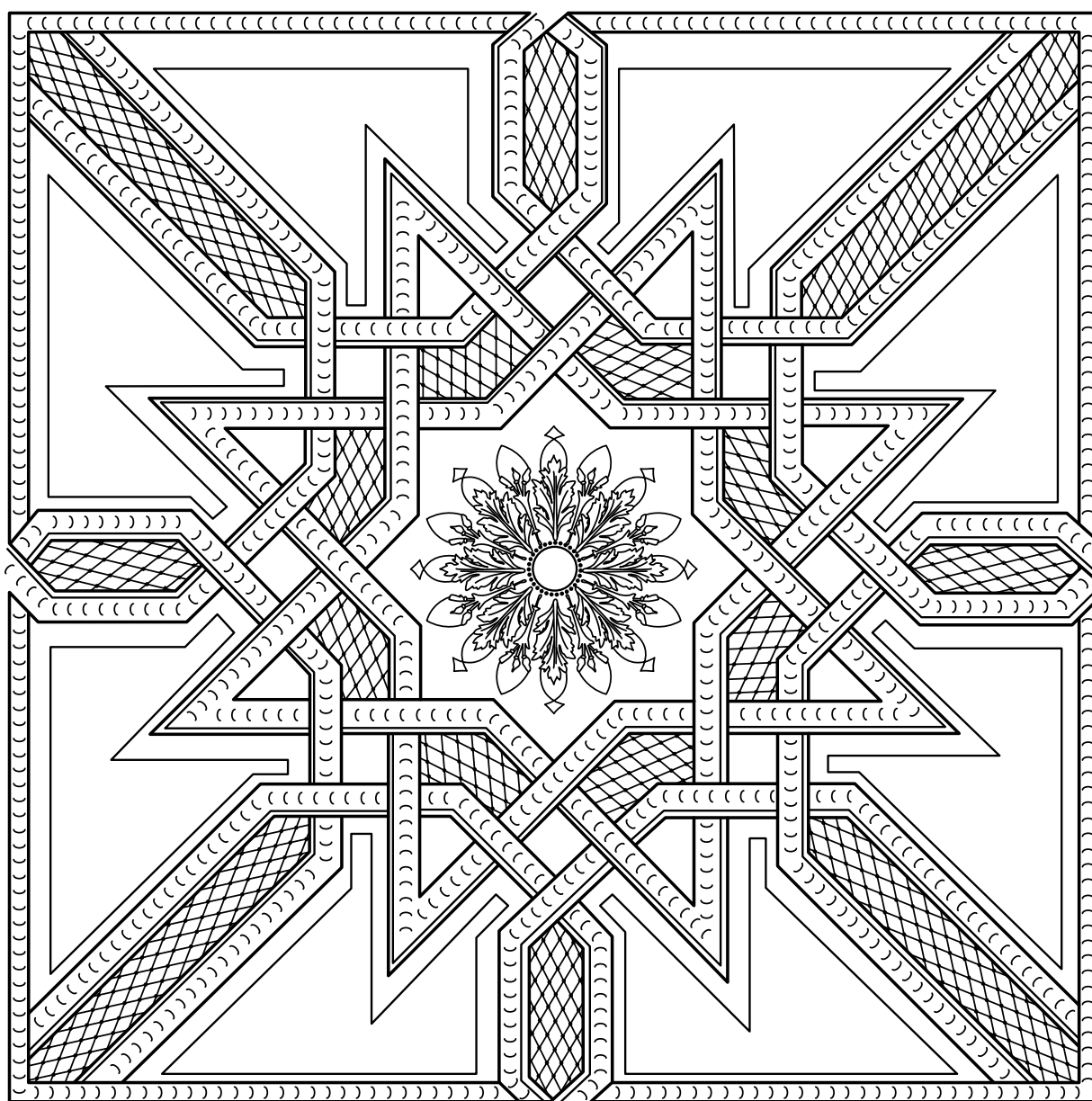

MAJOLIKAMÁZAS PIROGRÁNIT ÉPÜLETDÍSZ
Kecskeméti Katona József Múzeum Cifrapalota Kiállítóhelye

BÁCSBOKODI POLGÁRI HÁZ BEJÁRÓJÁNAK MENNYEZETFRESKÓJA

Bácsbokod sváb és bunyevác lakossága a többi felső-bácskai településsel együtt a 20. század elején a polgárosodás útjára lépett. Kiválóan mutatja ezt a fejlődést az egyre méretesebb polgári házak megjelenése a falvakban, melyekben gyakran díszítőfestéseket is alkalmaztak a vagyonos építetők. Ezek a falfestések lehettek vallásos témájúak, tájképek, valamint architektonikus elemekből komponált díszítőfestések is. Eddigi ismereteink szerint alkalmazásuk főként a helyi németiségre volt jellemző, Bácsbokodon az úgynevezett einfuhr (kapubejáró) mennyezetét és oldalfalait, valamint a tisztaszobákat látták el freskókkal. A településen fellelhető, a 20. század első felében készült falfestmények alkotója, Wittner Frigyes (1886-1949) festő-mázoló és templomfestő, aki testvérel Wittner Mártonnal együtt űzte a mesterséget. Nagyobb munkáik a környékbeli templomok, kastélyok kifestéséhez kapcsolódtak, ezeket Kuczka Mihály festő alvállalkozóiként végezték, emellett dolgoztak a magánmegrendelők házaiban is. Wittner Frigyes családi szakmát örökölt, tudását olasz tanulmányúton is tökéletesíthette, 1910-ben lett önálló mester, 1924-ben a helyi ipartestület elnökévé választották, végül a gazdasági világválság idején kénytelen volt felhagyni a vállalkozásával. Az itt ábrázolt freskó is feltehetően Wittner Frigyes munkája, a Kossuth Lajos utca 16. alatti félig elbontott parasztpolgári ház bejárójának mennyezetét díszíti. A freskó alapmotívuma a mór-iszlám ornamentikából ismert geometrikus nyolcszögű elem. Ebből indulnak ki az egymás felett elvezetett vonalak, amelyek csillagmintává egyesülnek a „végtelen csomó” ábrázolásokhoz hasonlóan. A mintakincs egyértelműen a historizmushoz kötődik, a freskó architektonikus jellege is megerősíti, hogy egy gyakorlott templomfestő munkájával találkozunk.

CSÁSZÁRTÖLTÉSI SVÁB HÁZ HOMLOKZATA

A hagyományos népi építészetben a történeti stílusoknak – így a barokknak is – csak bizonyos elemeit használták fel, nem a teljes formavilágot. Némely falu képét szembetűnően meghatározó barokk stíluselem a többszörösen megtört vonalú íves oromfal. Előképe a vidéki kastélyépítészetben keresendő, a provinciális barokk kúriák főhomlokzatán vagy bejárata fölött állnak hasonló kiképzésű oromzatok a tulajdonos család címerével. E tagozatok formáinak átvétele a lakóházak díszítésére a paraszti társadalom polgárosodásának köszönhető: a módos gazdák ezzel is reprezentálták vagyoni helyzetüket, gyorsan terjedő divatot teremtve. Bács-Kiskun vármegyében Kalocsa környékén és az észak-bácskai sváb falvakban terjedt el a barokkos oromzatok építésének gyakorlata, de kijelenthető, hogy nemcsak a nemzetiségtől, hanem a vagyoni helyzettől is függött alkalmazásuk. Az itt látható házat 1896-ban építtette Császártöltésen Walter Boldizsár és neje, Angeli Mária. Az épület helyiségeinek beosztása az alföldi háztípusra jellemző tisztaszoba-konyha-lakószoba-kamra elrendezésű. Az udvar felé gangnak nevezett, egyszerű síkfödémes, pilléres tornác néz, ennek a színes üvegablakos felülvilágítója, faragott ajtaja az utcafrontra nyílik. Az épület az íves oromfalú parasztházak kései stílusának képviselője, a homlokzat sarkainak és nyílásainak kváderes kiképzése már a historizmus eszköztárából származik, ezzel is bemutatva, hogyan keverednek a különböző stíluselemek a népi építészetben, akár csak az eklektikában. A ház udvarán egykor gazdasági épületek álltak, a telek végében lévő magas partba (Hofstella) pincét vájtak, az épület 1996 óta sváb tájházként funkcionál.

Császártöltési Sváb Tájház

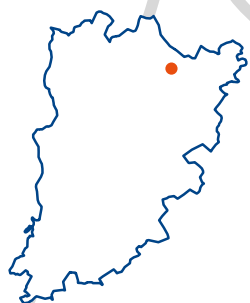
Iparművészet

KOVÁCSOLTVAS ZÁRDÍSZ A BARÁTOK TEMPLOMA TIRINGER-KAPUJÁRÓL

Kecskemét legjelentősebb iparművészeti emlékei közé tartozik az a három kovácsoltvas kapu, amelyik a barátok templomának kerítését díszíti 1932 óta. Tervezőjük és alkotójuk Tiringer Ferenc (1875–1947) aranykoszorús műlakatosmester, a két világháború közti Kecskemét egyik legjelentősebb iparos, akinek művei nemcsak hazai, hanem nemzetközi elismertségre is szert tettek az 1920–1930-as években, s akinek számos más alkotása ma is fellelhető városszerte és vármegyeszerte egyaránt. A mester feltehetően az egyházi megrendelés és a templom barokk jellege miatt választotta a kapuk megformálásához a rokokó stílust. A két utcai kapu közvetlen előképei a Fazola Henrik által az egri vármegyeházára 1758–1761-ben készített kovácsoltvas kapuk voltak. Tiringer jóval szellősebb, világosabb kompozíciót alkotott, mégis jelen vannak a rokokóra jellemző aszimmetrikus C alakú formák, amelyeket lángnyelvszerű plasztikus részek hangsúlyoznak, összhatásában mégis szimmetrikus, emellett organikusan burjánzó a kompozíció. A zárdísz fő motívuma egy volutákba tekeredő levélmotívumokkal körbevett hermaszerű női fej, melyet „lángnyelvs párta” tesz hangsúlyossá.

Kecskeméti Római Katolikus Főplébánia

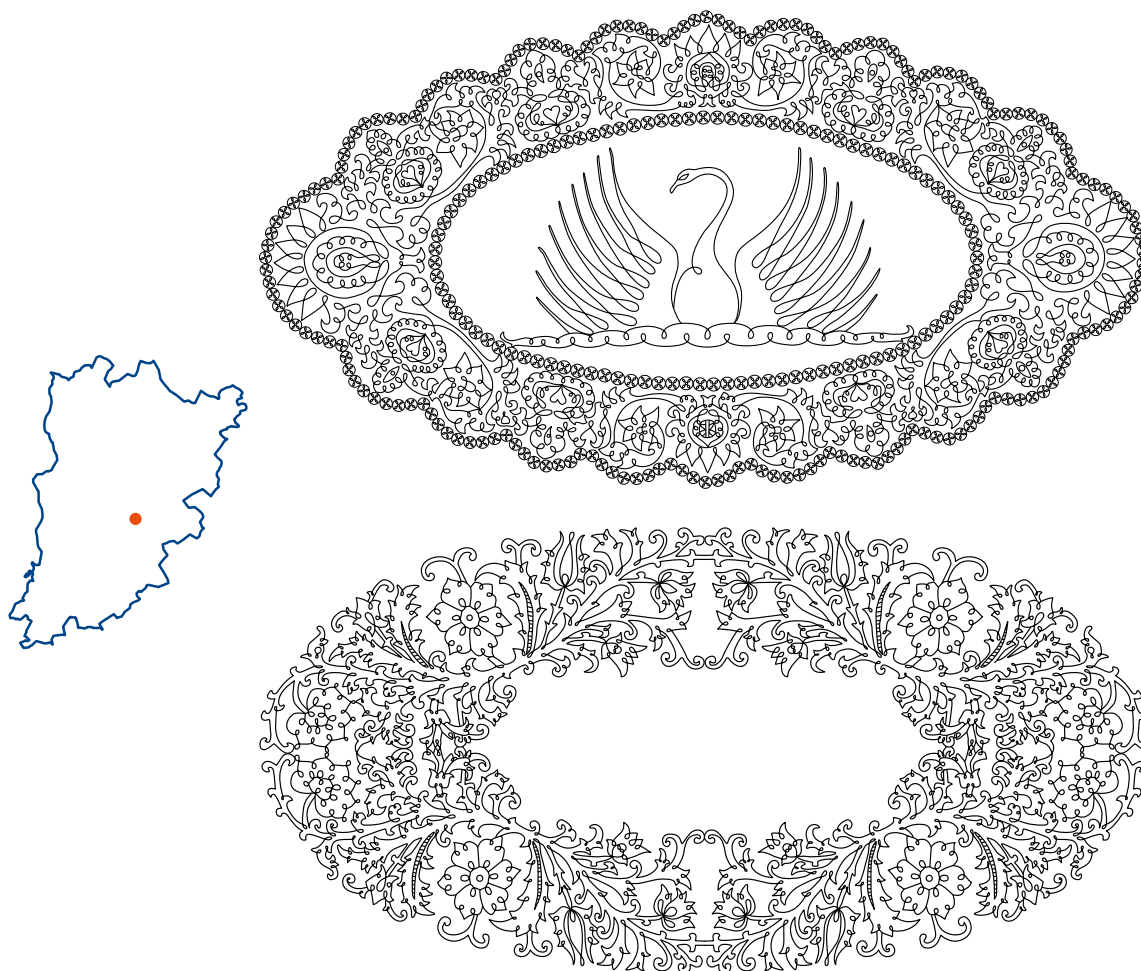

HALASI CSIPKETERÍTŐ OVÁLIS HATTYÚKOMPOZÍCIÓVAL

A halasi csipkevarrás élő hagyománya a Magyar Szellemi Kulturális Örökség része 2010 óta, szerepel a Hungarikumok Gyűjteményében, valamint a vármegyei és települési értéktárban is. A csipkevarrást Dékáni Árpád iparművész és rajztanár honosította meg Kiskunhalason, aki 1902-ben mutatta be az első halasi csipkéket a Magyar Iparművészeti Társulat karácsonyi kiállításán. Virágkora az 1930-as évekre tehető, az évtized elején az egyik legkiválóbb tervező, Stepanek Ernő munkái tették a halasi csipkét világhírűvé. Gyakran alkalmazott terítőin és alátétjein állatalakokat, melyeket legtöbbször teljesen elkülönülő virágos keret vesz körül, akárcsak ennél az általa tervezett darabnál. A keret ornamentikája főként népies virágmotívumokból áll, vonalvezetésükben azonban a szecesszió köszön vissza, amit szintén az itt feltűnő szív alakok jellemeznek, valamint a hattyúmotívum, ami jelen esetben inkább az art decóra jellemzően absztrahált. Szárnyait főnixként tárja ki, talán arra utalva, hogy mindkét madár az újjászületést is szimbolizálja, szerepeltetése mégis inkább dekoratív célú lehet.

HALASI CSIPKETERÍTŐ, A „JULIANNA TERÍTŐ”

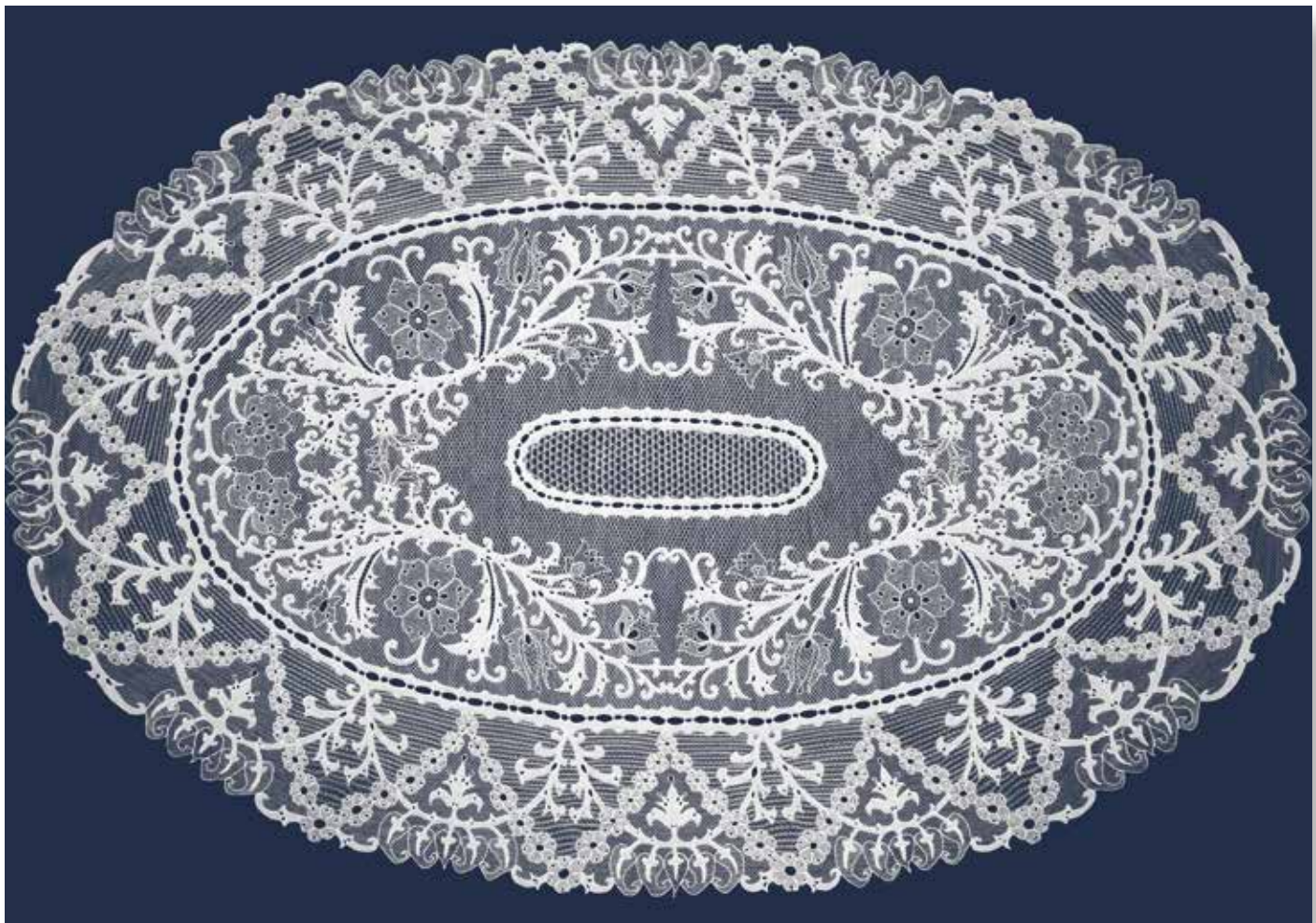
A halasi csipke létrejöttében nagy szerepet játszott az a századfordulós iparművészeti törekvés, amely a gyári tömegtermékekkel szemben a kézművességet, az egyediséget helyezte előtérbe. Szintén ekkor vált divattá az egyre lázasabban kutatott népművészet motívumait felhasználni, és integrálni más művészeti ágak eszköztárába. E két művészi irányvonal szerencsés találkozásának köszönhetjük a halasi csipkevarrás létrejöttét és későbbi virágzását. Stepanek Ernő egyik legdíszesebb alkotása, mondhatni fő műve a Julianna terítő, amelynek első példányát 1933–34-ben dr. Monszpart László kórházigazgató főorvos számára készítette. 1935-ben a 60x90 cm-es csipke egy példányát vitték a brüsszeli világkiállításra, ahol oly mértékben sikeres lett, hogy 1937-ben Julianna holland trónörökös esküvőjére küldte nászajándékként a Magyar Nemzeti Szövetség. A belső mezőt népies-szecessziós indamotívum keretezi, melyből erősen stilizált rózsá-, tulipán-, szegfű- és liliommotívumok nőnek ki, összhatásukban a rokokó csipkék burjánzó térkitöltését idézve, ami jellemző a tervező további munkáira is.

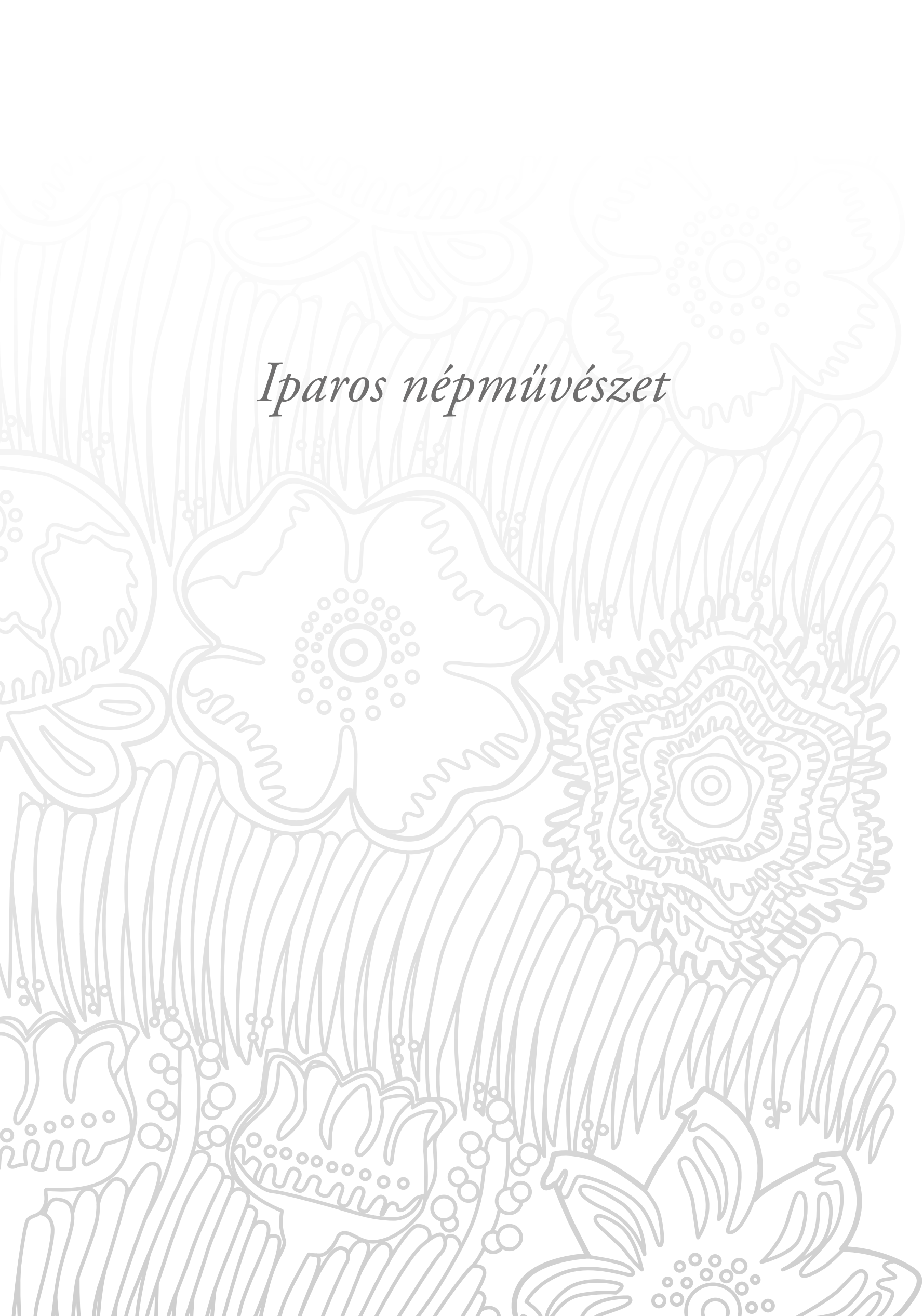
HALASI CSIPKETERÍTŐ OVÁLIS HATTYÚKOMPOZÍCIÓVAL
A kiskunhalasi Csipkeház és Múzeum tulajdona

HALASI CSIPKETERÍTŐ, A „JULIANNA TERÍTŐ”
A kiskunhalasi Csipkeház és Múzeum tulajdona

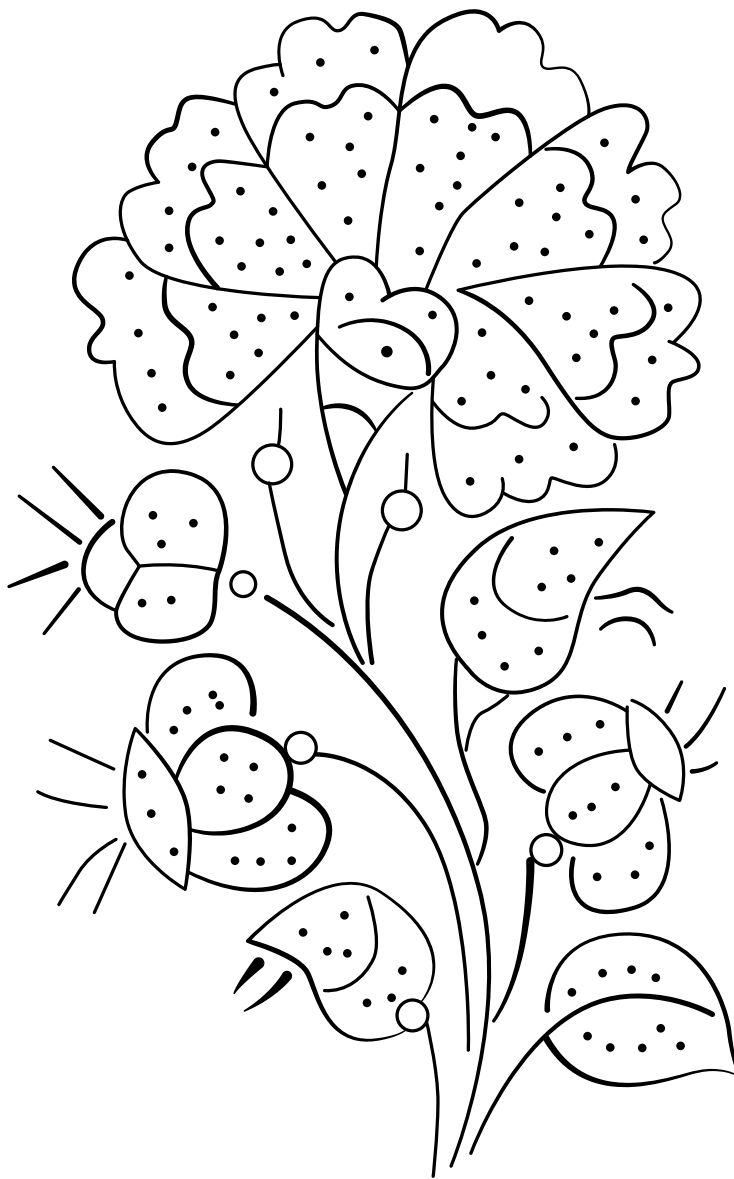

Iparos népművészet

SZEGFŰRÓZSA KÉKFESTŐMINTA

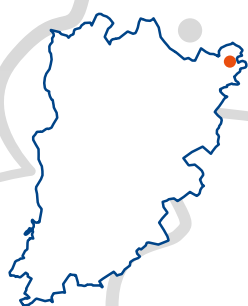
A kékfestés Magyarországon a 18–19. században élte virágkorát, szinte minden városban működött ekkor már legalább egy kelmefestő műhely, hogy kielégítse a divatossá vált festett vászonanyagok iránti keresletet. A textilnyomás motívumkincse alapvetően európai gyökerű, de erős hatást gyakorolt rá az egyes országok saját népművészete is. A mintákat mintafának vagy nyomódúcnak nevezett faeszközök egyik felén alakították ki, kézzel nyomták rá a festendő szövetre, előtte fedőanyagba vagy gátlószerbe mártották, így a mintázott felület megmaradt, a festésnél nem színeződött be. A régebbi nyomódúccok favésszel készültek, ám a 19. századtól alkalmazták fémből alakított kliséket is, amelyeken drótok és vékony lemezek segítségével alakították ki a díszítéseket. Az ilyen dúccal készült minták jól felismerhetően pontokból, pöttyökből és vonalakból állnak. Az itt látható motívum egy szegélyminta része. A felső virágmotívum alapvetően rózsajellegű, ám pöttyös szegfűszirmokkal ábrázolták, szárából felváltva nőnek levelek és mákgubók. A nyomódúc Kovács Miklós ma is működő tiszakécskei kékfestő műhelyéből származik, feltehetően a 20. század elején készült.

BÚZAKALÁSZOS KÉKFESTŐMINTA

A tiszakécskeiek mindennapos használatra az 1960-as évekig vásároltak kékfestő anyagokat, főleg viselet céljából, a közepes nagyságú és sűrűségű minták voltak közkedveltek. Az itt bemutatott minták jellemzően előregyártott lakástextileket díszítenek, ami jelzi, hogy megváltozott a felhasználási mód: a reneszánszát élő kékfestés más igényeket elégít ki, mint hajdanán. Jelen minta egy terítő szegélyéről származik, hajlított búzakalászból és a belőle kinövő búzavirágokból áll, amelyekből további spirálisan tekeredő, árpakalászra emlékeztető indák nőnek ki. Néprajzi tekintetben a búzakalász-árpakalász motívum főként az Alföldön használatos, az életet, az élet körforgását szimbolizálja, ám egyszerű dekorációs motívumként is kedveltté vált, főleg a 19. századtól kezdve; népszerűsége ma sem csökken.

SZEGFŰRÓZSA KÉKFESTŐMINTA

A Kecskeméti

Katona József Múzeum tulajdona

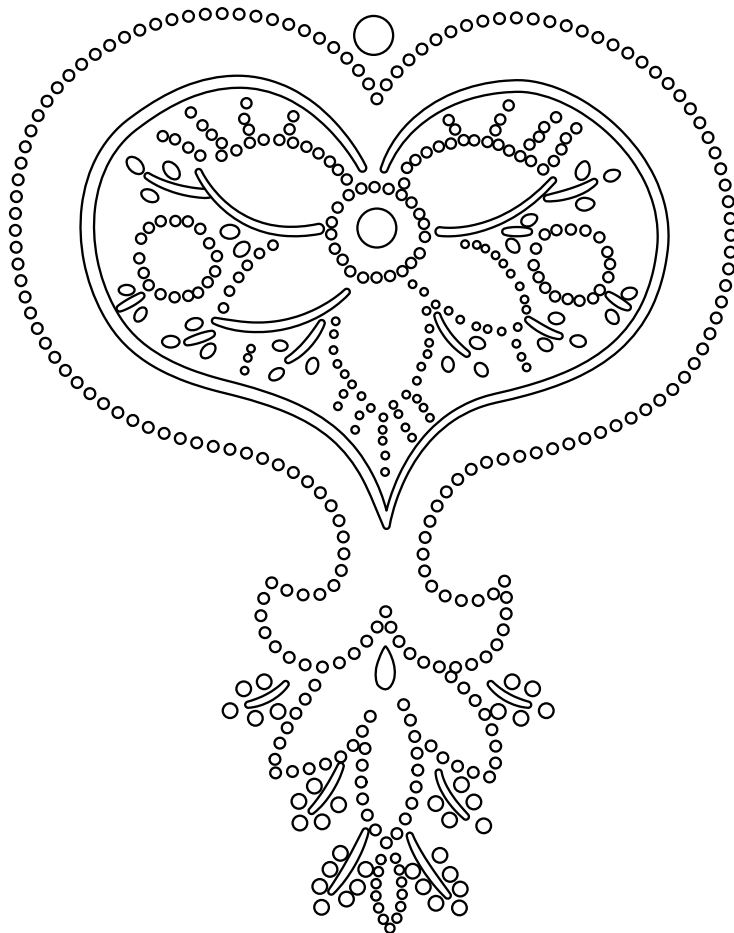
BÚZAKALÁSZOS KÉKFESTŐMINTA

A Kecskeméti

Katona József Múzeum tulajdona

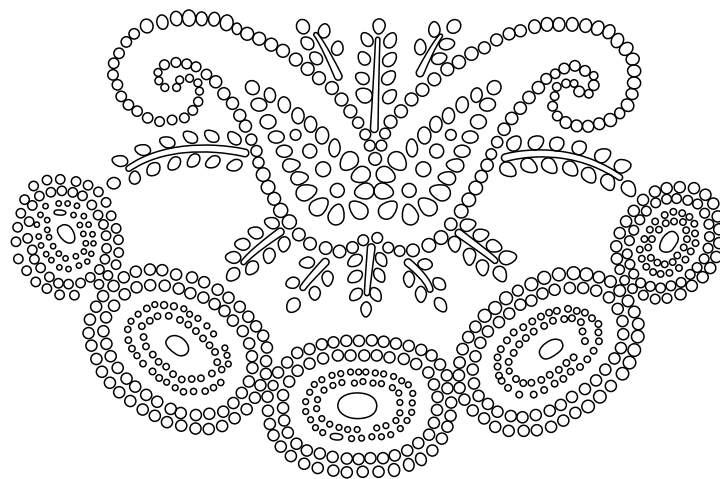
SZÍV ALAKÚ KÉKFESTŐMINTA

A Kovács család generációk óta foglalkozik kékfestéssel, mai képviselője e tradíciónak Kovács Miklós kékfestő, aki a Népművészet Mestere címet is megkapta. Felmenői között számos szakember mestere volt a kelmefestésnek: Kovács Károly 1889-ben Kecskeméten, Kovács Miklós (Kovács Miklós dédapja) 1913-ban Kiskunfélegyházán nyitott boltot és üzemet, a jelenlegi tiszakécskei műhelyt idősebb Kovács Miklós 1927-ben alapította. A ma is használt minta egy bordűr vagy szegély része, mellyel a terítők, szalvéták vagy kötények széleit díszítették. A szív egész Európában elterjedt motívum, megjelenése többnyire növényi ornamentikával párosul, ahogy jelen esetben is. A szív alak itt oly mértékben elnövényesedik, hogy a közepébe szimmetrikus virágmotívum kerül, míg a csúcsából további levelek és búzakalászszerű termések nőnek ki. Olvashatjuk a motívumot megfordítva virágkehelyként is, mely a belőle sarjadó növényekkel az élet növekedését is szimbolizálja.

SZENTESI CAKKOS KÉKFESTŐMINTA

A kékfestőminták elnevezéseit általában maguk a mesterek alkották, vagy a nyomófaival együtt hagyományozódott műhelyről műhelyre. Általánosan bevett névvel nem mindig rendelkeztek, a mesterek inkább csak számmal jelölték az egyes mintákat, és ez is azt jelzi, hogy nem jelképként, hanem dekorációs elemként szolgáltak. A motívumok legtöbbször mértani vagy növényi ornamentális eredetűek, de előfordul, hogy tárgyakat, állatokat is ábrázolnak. A máig használt motívum egy bordűr vagy szegélyminta része. Központi eleme egy V alakban álló csigás végű forma, melyből búzakalászszerű termések nőnek ki, és melyet alulról oldalirányban egyre csökkenő méretű ovális alakzatok kereteznek. Elnevezése jó példa a motívumvándorlásra és a szubjektív mintaelnevezésre, mivel maga a nyomódúc talán Szentesről került a műhelybe, de nem biztos, hogy szentesi. A minták átalakulására utal, hogy a közepen látható kétágú, kacsos végű szirmok vélhetően egy tulipánmotívumból erednek, ám az eredeti ábrázolás középső szirma eltűnt, helyén búzakalászszerű termések nőnek ki a minta közepéből.

SZÍV ALAKÚ KÉKFESTŐMINTA

A Kecskeméti

Katona József Múzeum tulajdona

SZENTESI CAKKOS KÉKFESTŐMINTA

A Kecskeméti

Katona József Múzeum tulajdona

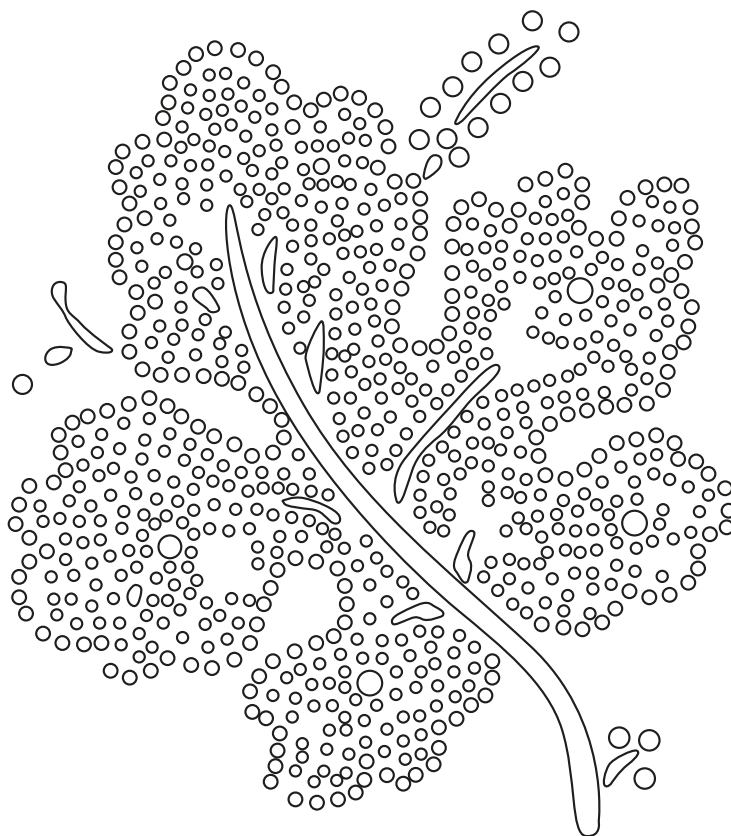
INDÁS-VIRÁGOS KÉKFESTŐMINTA

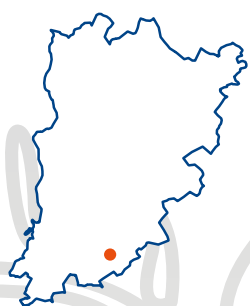
A kékfestés főként apáról fiúra szálló mesteriség volt, mivel a szakma fogásait már fiatalon célszerű volt a gyakorlatban elsajátítani. Mondhatni kékfestő-dinasztiák alakultak ki, akik hivatásszerűen űzték a foglalkozást. A Felvidékről betelepült Skorutyák család egyik tagja, Skorutyák János (1851–1925) 1879-ben alapított kékfestő műhelyt Bácsalmáson, mely a család négy generációjának szolgálta a megélhetését, s ma is működik. A mustraszerűen kialakított „végteleníthető” folyamatos minták elsősorban méterárúk, ruhaanyagok mintázására voltak alkalmasak, akárcsak az itt látható indás-virágos kompozíció, amely nevéhez méltón apró levelekből és virágokból áll, melyek aszimmetrikusan kapcsolódnak egymáshoz. Előképei a rokokó formaképzésében keresendők, egyértelműen nyugat-európai eredetűnek mondható a kompozíció.

SZŐLŐLEVELES KÉKFESTŐMINTA

A bácsalmási Skorutyák-műhelyben 136 kézi mintafát őriznek, nagy részük a 19–20. század fordulóján készülhetett. A nyomódúcokat a 19. században már nem a festők faragták, hanem mintagyártóktól rendelték, így nagymértékben egységesült a mintakincs. A 20. században a sok megszűnő kékfestő műhely tucatszám kínálta eladásra a nyomódúcokat, ezeket használták választékbővítésre. Ez magyarázza, hogy a kékfestésben nagyrészt a 19. század végi mintakincs él a mai napig, s ezért a nagy mennyiségű fennmaradt mintafa például a Skorutyák-műhely anyagában. Az itt bemutatott szőlőlevélminta a bácskai németek körében örvendett a legnagyobb népszerűségnek, számos hagyományos sváb női ruha készült az ezzel mintázott anyagból.

ÍNDÁS-VIRÁGOS MINTA

A Bácsalmási Kékfestő Műhely tulajdona

SZŐLŐLEVELES MINTA

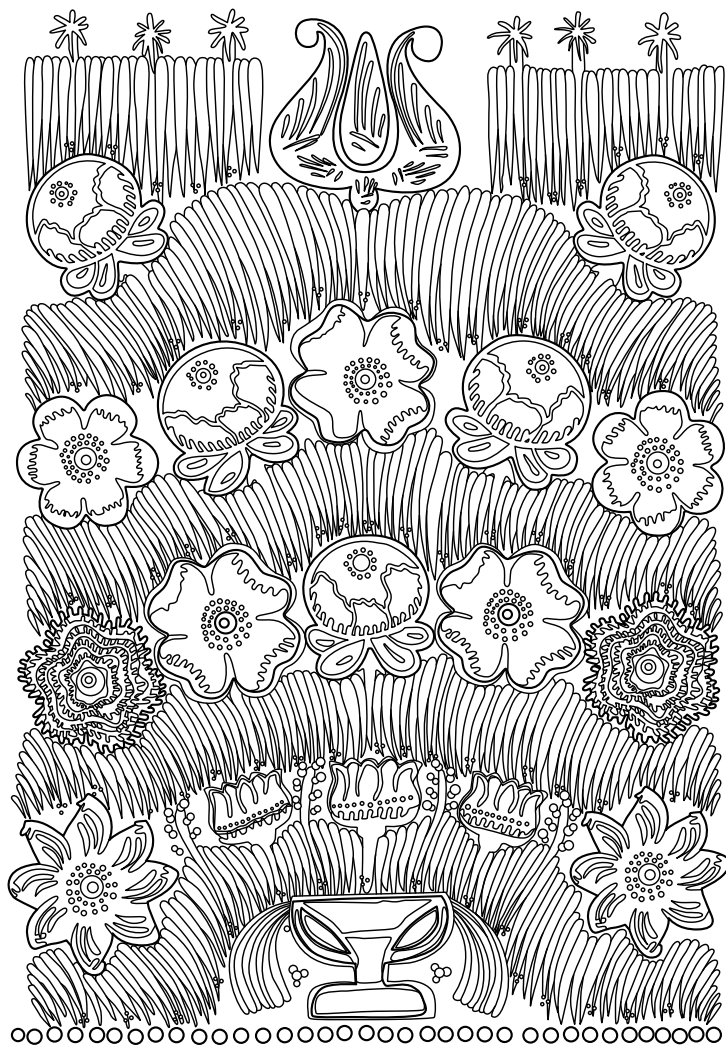
A Bácsalmási Kékfestő Műhely tulajdona

HARTAI RUHÁSSZEKRÉNY

OLASZ KORSÓ KOMPOZÍCIÓJA

A hartai németek 18. század végére kialakult sajátos bútordíszítő stílusa a 19. század második felében vált teljesen egyedivé, és jelentősen eltért a környékbeli magyar lakta településektől. A helyi németiség a komáromi asztalosok bútorfestési mintakincsét és bútorfajtaát vette át, így a korábban megszokott kelengyeládák helyett a kelengyészekrények jelentek meg a bútorthasználatban is jelentkező polgárosodás hatására. A vázából kinövő szimmetrikus virágcsokor-kompozíció – úgynevezett olasz korsó kompozíció – az itáliai reneszánsz ornamentikából ered, a festőasztalosok Magyarországon előszeretettel alkalmazták templomi festett kazettás mennyezeteken, elhagyva az alapot képező edényt, helyette egyéb mintát alkalmazva. Érdekesség, hogy a korsóábrázolás a 19. századra ismét megjelenik a hartai bútoron, emellett a virágcsokrok egymásra tornyosuló zsúfolt legyezőkkel válnak, melyeket virágmotívumok választanak el egymástól csúcsukon jellemzően tulipánnal.

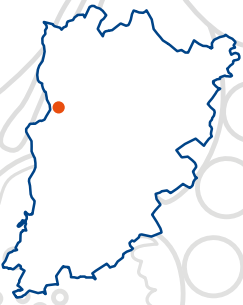

HARTAI NYITOTT TÉKA

MADARAS MOTÍVUMA

A fali tékák a konyha vagy tisztaszoba falát díszítették. Kisebb edényeket, butykosokat tároltak rajtuk, a díszesebbeket – akárcsak a tárgyalt példányt – fiókokkal és oromzattal látták el, gazdagon festettek. A sötétkék alapozású színes virágos hartai bútorfestő stílus második virágkora a Knódel Henrikhez (1891–1962) köthető új stílusirányzat megjelenésének idejére esett. Az ő műhelyéhez kapcsolhatóak azok a pöttyözéssel keretezett szimmetrikus-virágkoszorús kompozíciók, amelyek közepén rozetta vagy virágmotívum szerepel. A koszorú obligát részei a szintén szimmetrikusan elhelyezett jellegzetesen hartai stílusú rózsá- és szegfűmotívumok, akárcsak az élénk, piros-narancssárga-zöld színkombináció. A Knódel-műhelyben készült tékán a virágkoszorú közepén leveles-virágos ágon ülő madárfigura szerepel, ami kedvelt motívuma volt az említett műhelyben készült egyéb bútoroknak is, a 20. század elejétől.

HARTAI NYITOTT TÉKA
MADARAS MOTÍVUMA
A Kecskeméti
Katona József Múzeum tulajdona

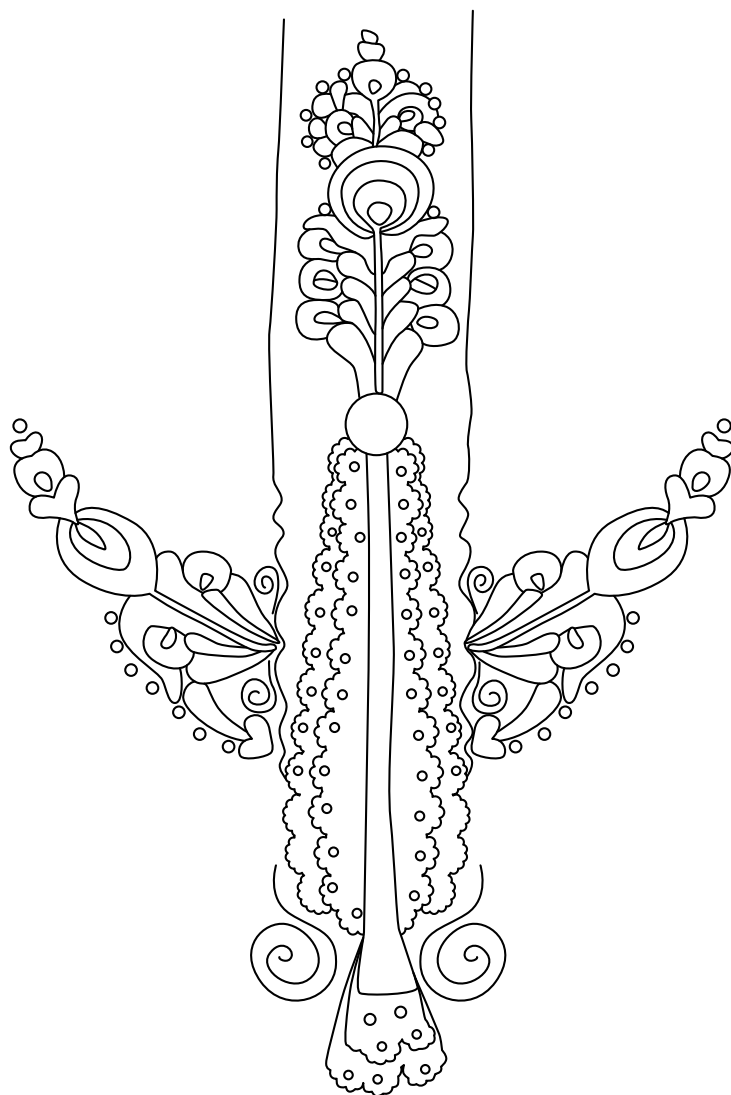

HARTAI RUHÁSSZEKRÉNY
OLASZ KORSÓ KOMPOZÍCIÓJA
A Kecskeméti
Katona József Múzeum tulajdona

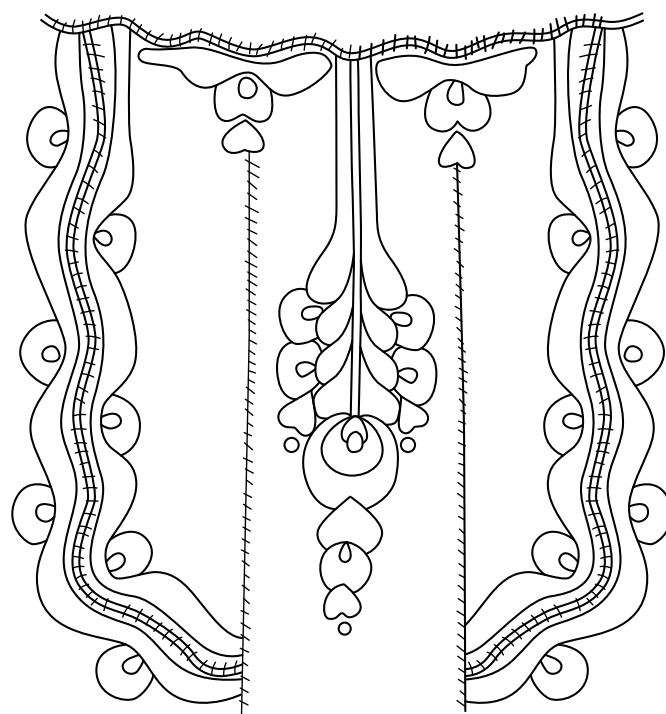
KECSKEMÉTI IRHÁS SUBA MAKKJA

Az ünneplő- vagy „templomba járó” subák a népi díszítőművészet kiemelkedő alkotásai: gazdagon hímzett mintáikon számos motívumot sűrítnek egybe. Eredetileg a subák elsősorban a pásztorviselethez tartoztak, a mindennapi használat praktikuma formálta külalakjukat, de a 19. századtól az Alföld paraszti kultúrájában rangjelző szerepe is lett e szőrmepalástoknak. A gazdagon kivarrott suba a jómód jelképeként szolgált, nemcsak számadó juhászok, hanem tehetős gazdák is hordták ünnepi alkalmakkor. A gazdagon hímzett irhás subák egyik jellemző díse a makk. Ez a subát alkotó juhbőrök varrását eltakaró szálirha alsó végén található, ami tulajdonképpen egy, a szélein szironyozott, színes bőrből készült bőrrátét. Ezt a rátétet kétoldalt kiálló hímzéssel látták el, amit bajuszvirágnak hívnak, és rozmaringlevelekből, valamint ibolya- és rózsamotívumokból áll. A makk tetején egy galambkosár nevű cérnagombból „nyílik” a makkvirág, amely rozmaringlevelekből kinőtt váltakozó színű ibolyákból és a csúcsán rózsabimbó – más néven pávaszem – motívumból eredő újabb leveles-ibolyás hímzésből áll. A makk alsó részén színes bőrből készült sallang lóg, más néven rojt. Az egész hímzést cserfaintával rajzolt, csigákba kunkorodó vonaldísz keretezi.

KECSKEMÉTI IRHÁS SUBA NYAKVIRÁGA

Egy suba Kecskemét vidékén többnyire 8-12 juhbőrből készült, a szűcsök ezek varratát úgynevezett szálirha segítségével takarták el, ami a kecskeméti subákon nagy hangsúlyt kapott. A szálirha felső végét gazdagon hímzett subákon a nyakvirág takarja el az alatta lévő íves bőrrátétekkel, a fiókokkal együtt. A fiókokat hullámvonalasan varrták a bőrhöz, így díszítésére már könnyebb volt íves sormintát alkalmazni, ezt egyszerűen „rozmaring”-nak nevezték. A hullámvonalak stilizált zöld leveles kialakításúak, a belső ívekre ibolyaminták kerültek. A szálirha végén van a lefelé álló nyakvirág, amely rozmaringszáron növebb ibolyákból és a csúcsán rózsabimbó – más néven pávaszem – motívumból kinövő újabb leveles-ibolyás hímzésből áll.

KECSKEMÉTI IRHÁS SUBA MAKKJA
*A Kecskeméti
Katona József Múzeum tulajdona*

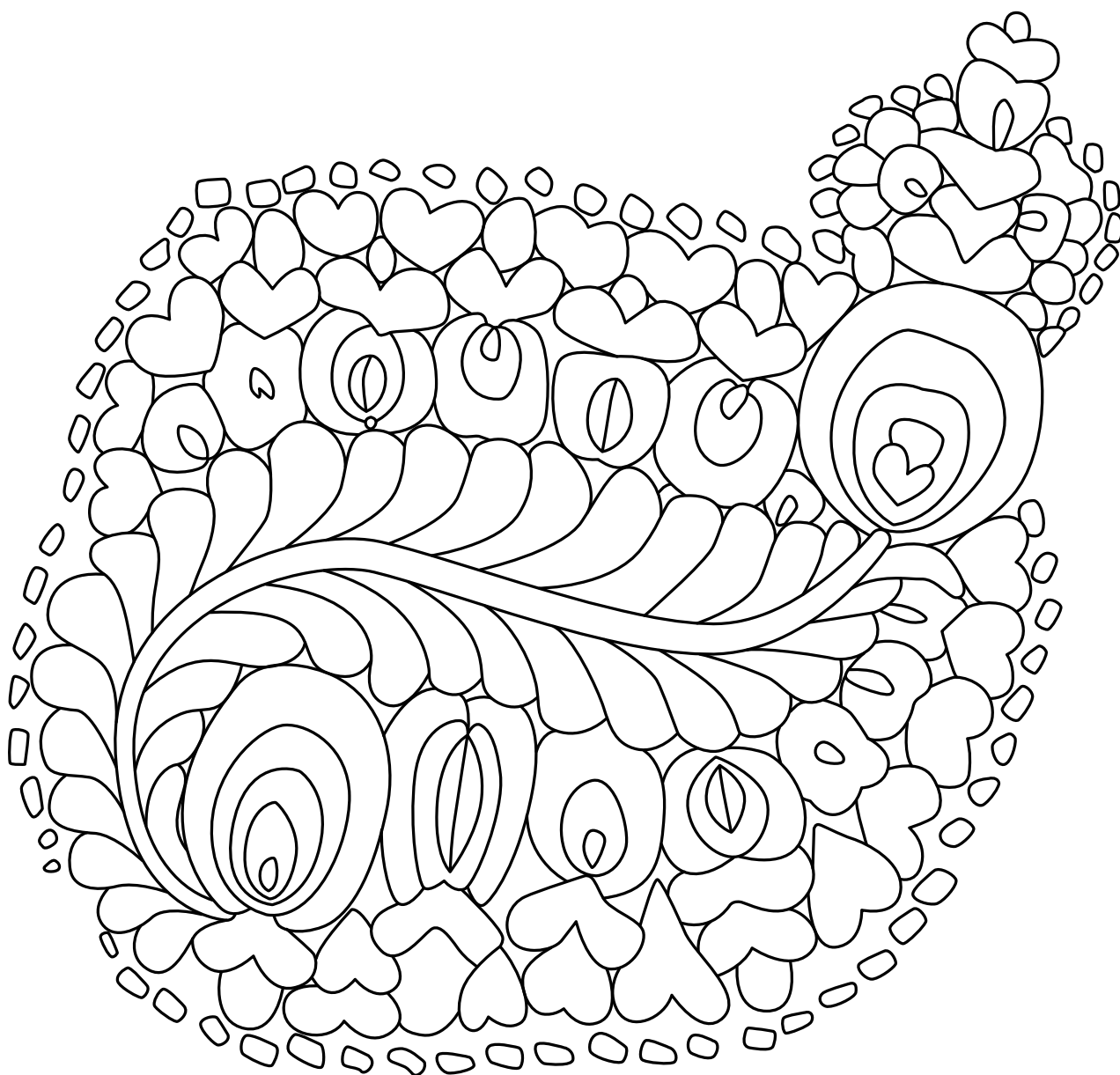

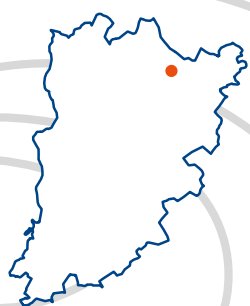
KECSKEMÉTI IRHÁS SUBA NYAKVIRÁGA
*A Kecskeméti
Katona József Múzeum tulajdona*

KECSKEMÉTI IRHÁS SUBA TÁNYÉRDÍSZE

A subákat készítő jelentős szűcsipari központok elsősorban a mezővárosokban alakultak ki, az egyes városokban alkalmazott mintakincs egyedi jellegű, ezért gyakran már a suba színe alapján megállapítható a gyártás helye. Kecskeméten és vonzáskörzetében jellemzően törtfehér alapszínű, gazdagon hímzett irhás subák készültek, a kiskun városok subái ehhez képest mind színben, mind díszítésben eltértek. A kecskeméti subák szálirháinak végét a kishóknak nevezett íves bőrdarabok takarják el, amelyek varrását szintén elfedték egy további anyaggal: ez a suba elején az előirha, hátulján a hátsóirha. Ezeket a felületeket általában két-két ovális alakba hajló rozmaringindával díszítették, melyek végeredményben a sűrűn használt rozmaringág-motívumok feltekeredéséből jöttek létre. Az inda végén – akárcsak a makk- és a nyakvirágnál – rózsabimbó- vagy pávaszemmotívum áll, belőle kinövő leveles-ibolyás dísszel. Magát az S alakba hajló szarát is ibolyamotívumok veszik körbe, a minta szélén pöttyözéssel. A suba hátsóirháján lévő tányérdíszek szempárszerű kompozícióvá állnak össze, ami egyrészt óvó-védő szimbólumként is használatos volt, másrészt ismert mimikri a természetben, így a suba viselője messziről nézve úgy tűnt, mintha „hátral is lenne szeme”.

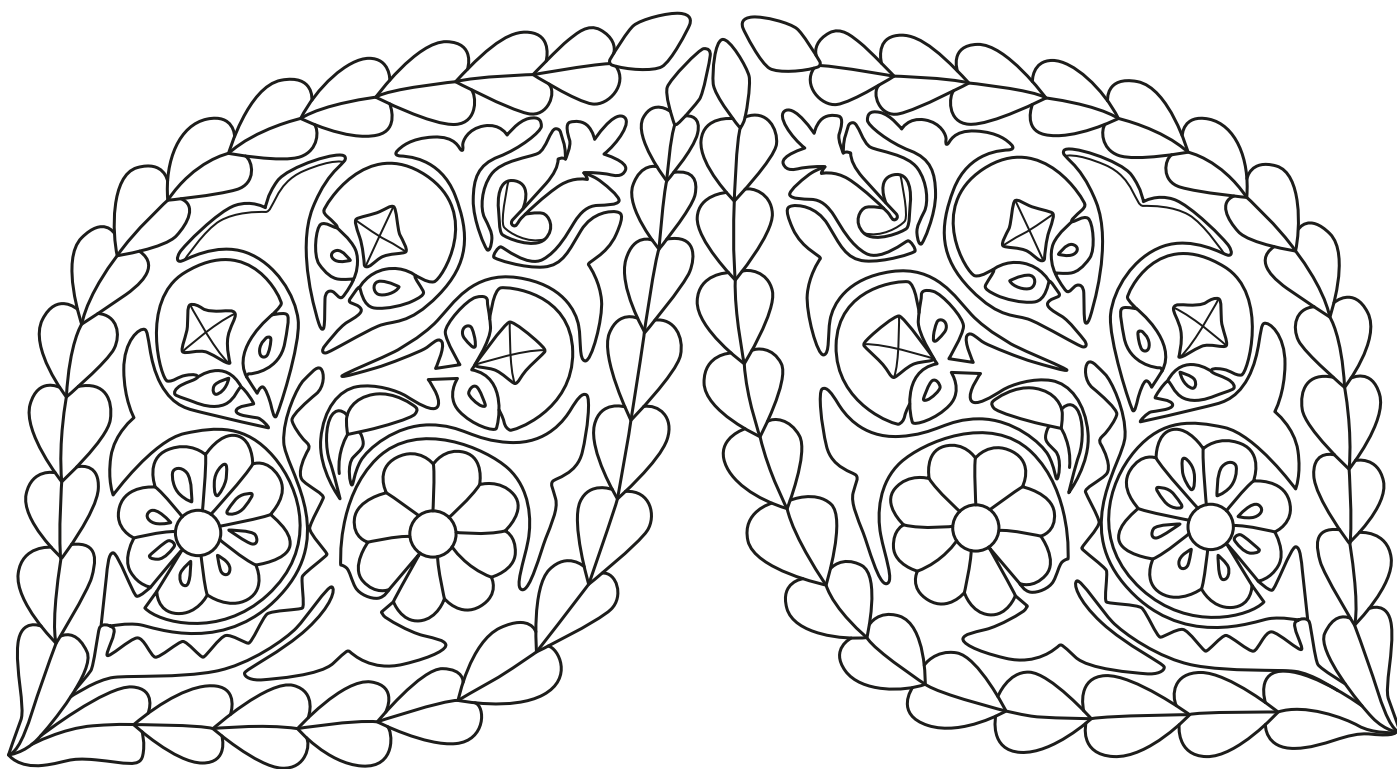

KECSKEMÉTI IRHÁS SUBA TÁNYÉRDÍSZE
*A Kecskeméti
Katona József Múzeum tulajdona*

KECSKEMÉTI CIFRASZŰR GALLÉRMINTÁJA

Elnevezését a szűr az anyagát alkotó szűrposztóról, vagyis szürke posztóról kapta, amely a középkor óta a hagyományos paraszti viselet mindennapos darabja Európában. Alapszabását tekintve viszont keleti örökség, feltehetően az ázsiai pásztornépektől eredeztethető. Maga a cifraszűr tehát a Kárpát-medencében – a nyugati és keleti hatások metszéspontján – kialakult sajátosan magyar pásztorviselet része. A cifraszűrök legdíszesebb része a négyszögletű gallér, amely a reneszánsz divat öröksége, a protestáns lelkészek palástjain ma is megtalálható egyszerűbb változata. Az itt bemutatott gallér belsejében a hatszög három tengelyére illeszkedő kompozíció szerepel, leghangsúlyosabb részei az alsó sarkokból rézsútosan induló, orsó formájú rozmaringleveles ágakkal körbevett virágos-indás minták, az úgynevezett bokorvirágok. Belsejük virágcsokorszerű, mégis burjánzóan kacskaringós, erősen stilizált rózsza- és szegfűmotívumokkal kitöltött, melynek csúcán tulipán áll. Dekoratív hatást főként a világos háttéren élesen kirajzolódó sötétkék nemezzátét kelt, melyet a virágminták közepébe varrt zöld rátétek színesítenek. E szűr minta párhuzamait a bihari és főleg a kalotaszegi nemezzátétes szűrök között találjuk: a végletekig stilizált, kerített szegfűmotívum, a sötét színű rátétek és a hattengelyes szerkesztés mind ebbe az irányba mutat. Mindazonáltal tapasztalható némi stíluskeveredés, tehát lehet akár kecskeméti szűrszabó munkája is. Kecskemét környékén a cifraszűr a 19. század végére kiment a divatból, csak a pásztorok között élt ideig-óráig tovább, de magyaros jellege miatt a 20. század elején újra gyártani kezdték, sőt parádés kocsisok öltözeteként is előfordult.

KECSKEMÉTI CIFRASZŰR GALLÉRMINTÁJA

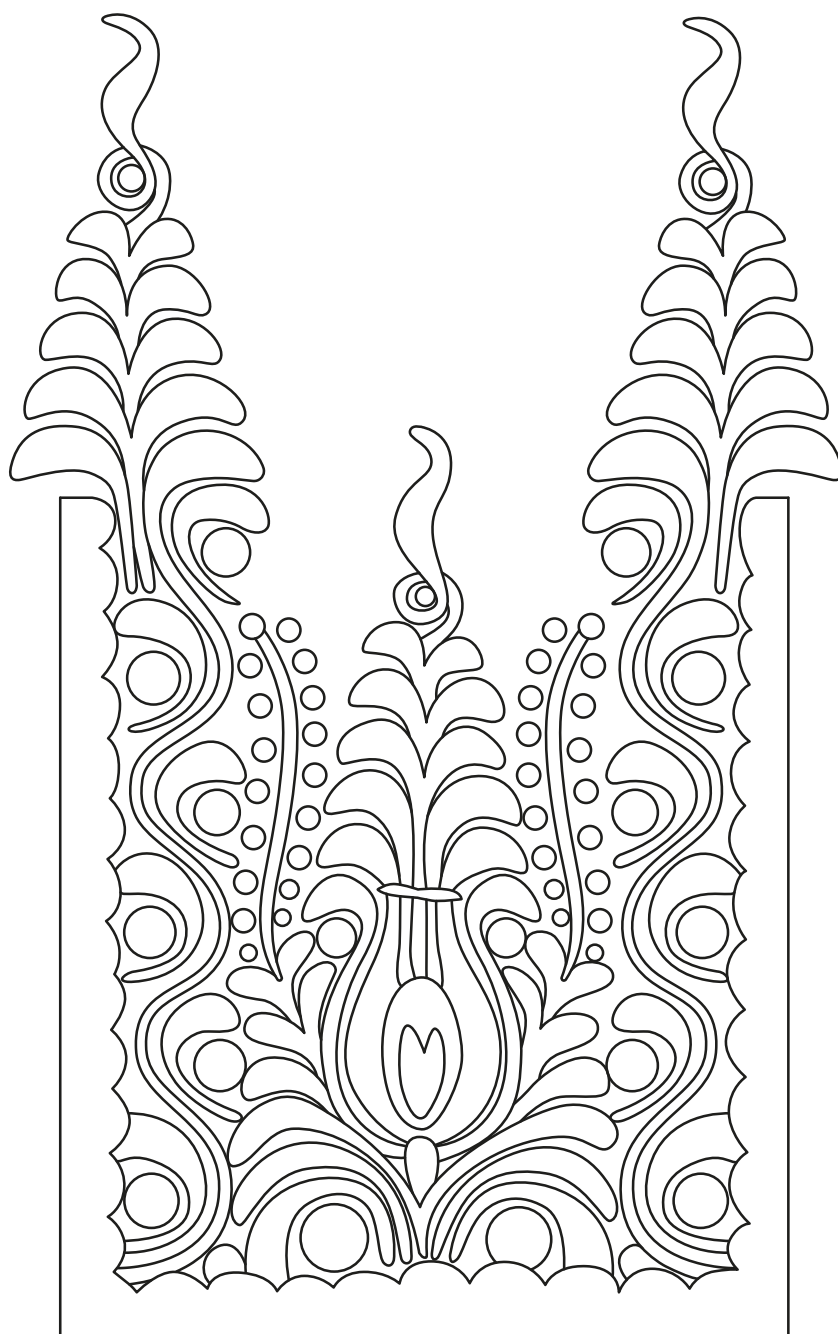
A Kecskeméti

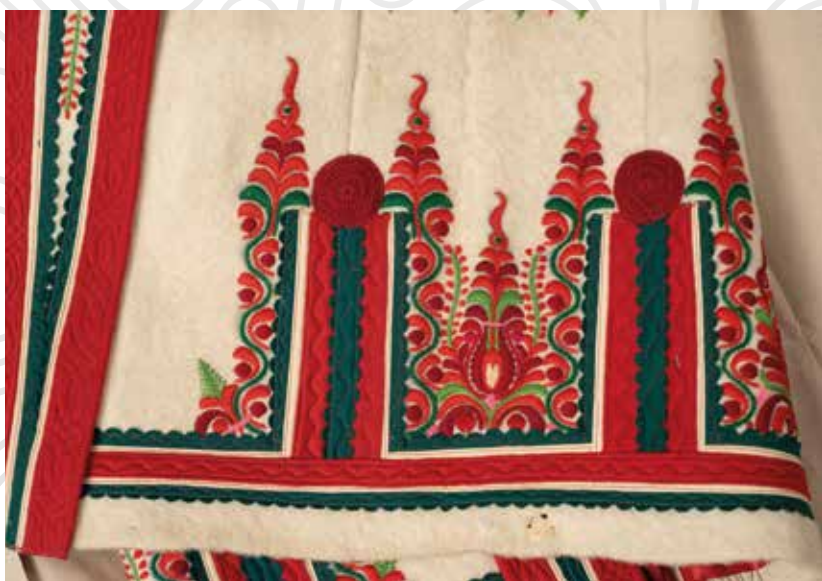
Katona József Múzeum tulajdona

KISKUNMAJSAI GYEREKSZŰR ALJÁNAK HÍMZÉSE

A jászkunsági cifraszűröket alapvetően hímzéssel díszítették, a szűcsök a folyamatot „virágozásnak” nevezték. Ennek ellenére a szűcsornamentika egyáltalán nem naturális, az itt feltűnő motívumok erősen stilizáltak, gyakran egymásba olvadnak. Viszont meglehetősen színesek, vagyis a „virágozás” inkább színhatásában igyekszik megfogni egy virágos rét képét. A kiskunsági cifraszűrökre jellemző, hogy a gallér – amit itt kapagallérnak neveznek – kompozíciójának alapjai nem a hatszög tengelyei, inkább a belerajzolható háromszögek oldalai, ezek mentén hajlanak felfelé az alsó sarkokból induló bokorvirágok. Jellegzetes, hogy a hátsó felhasítás mellett álfelhasítások tagolják a szűr alsó díszítését. Két felhasítás között foglal helyet az itt ábrázolt kompozíció: a központi rózsamotívumból tulipánszirmok nőnek ki, melyek aztán leveles ággyá változnak. Kétoldalt gyöngyvirág keretezi ezeket, a széleken indás díszítésre hasonlító karéjos pöttyök sora „virágozik ki” a központinhoz hasonló leveles ágakká. A cifraszűrök készítése a népművészet 19. századi felfedezésétől reneszánszát élte, gyakran polgári felhasználásra és díszruházat-ként is gyártották őket, erre példa a gyerekszűrők készítése is. A bemutatott darab 1920 körül készült Ádám József szűrszabó kiskunmajsai műhelyében, ahol szinte üzemszerűen gyártott cifraszűröket állami és magáncélú megrendelésekre, akár külföldre is. Munkája minőségét számos iparmű-kiállításon elnyert aranyérme is bizonyította.

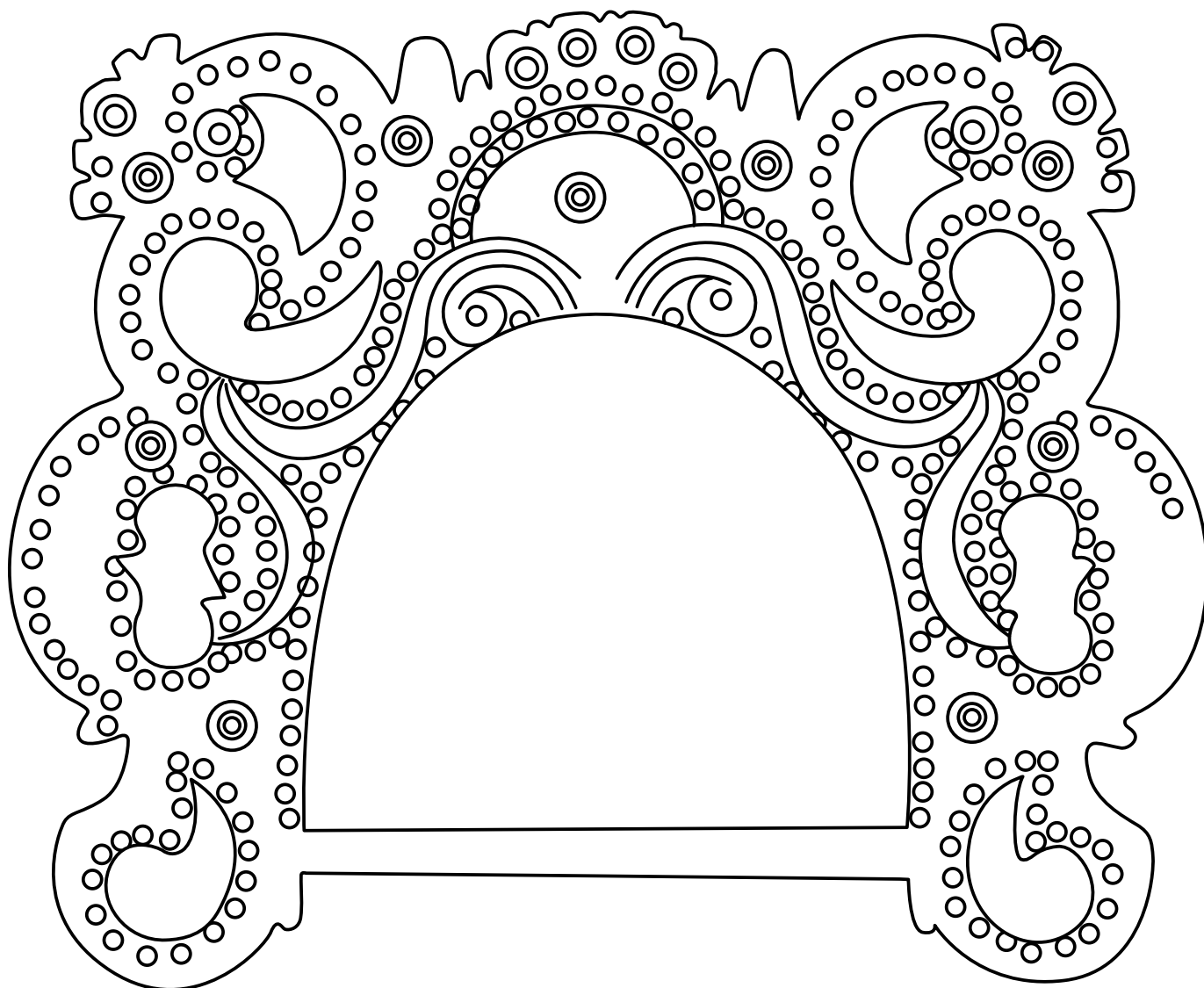
KISKUNMAJSAI GYEREKSZŰR
ALJÁNAK HÍMZÉSE
A kiskunhalasi
Thorma János Múzeum tulajdona

KECSKEMÉTI ÖKÖRCSENGŐ SZÍJÁNAK KORONÁS RÉZCSATJA

A pásztorság eszközkészletéhez egykor olyan tárgyak is tartoztak, amelyek hangjukkal jelezték a nyáj tartózkodási helyét a puszván, ilyenek voltak az állatok nyakán lógó kolompok, csengők, csengettyűk. A nagy méretű csengőket szarvasmarhákon alkalmazták nemcsak legeltetéskor, hanem a szekér elé kötött jószágnál egyfajta közlekedési hangjelzőként is. Az Alföldön elterjedt díszes csengőkhöz nem kevésbé díszes nagy rézcsat is dukált, ezeket falusi rézöntők, fémművesek, kolompárok készítették. A mivesebb, szebben kidolgozott csatok, akárcsak az ékes csengők azonban képzett iparosok keze által készültek. Kecskeméten Csoó Pál (1864–1934) rézöntőmester híres volt szép szavú csöngettyűiről, ám rézművesként vélhetőleg a csatok készítéséből is kivette részét, feltehetően a bemutatott tárgy is az ő műhelyében készült. A díszesebb, úgynevezett koronás csatok felső harmada nem követi a csat nyílásának íves formáját, hanem kiugró, erősen tagolt végződésű, akárcsak az itt látható darab. Jellemzően bemélyített pöttyökkel és körökkel, karcolt indás vagy „bajuszos” mintákkal is díszítették a felületet, melyek íves áttört formákkal váltakoznak, többnyire a rendelkezésre álló felületet teljesen kitöltve.

A Kecskeméti Katona József Múzeum tulajdona

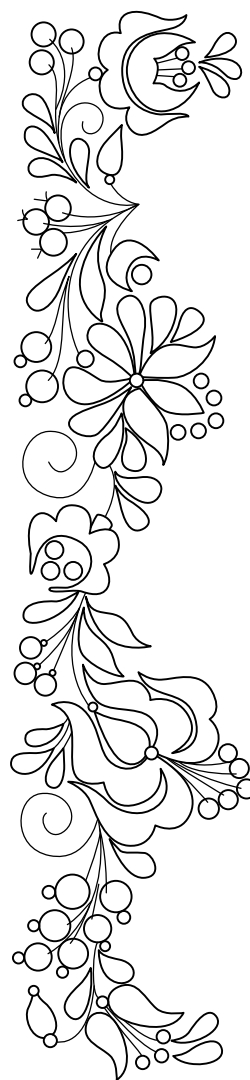
Népművészet

ÓKALOCSAI VAGY PARASZTI KALOCSAI

KOMPOZÍCIÓ

A kalocsai hímzés élő hagyománya 2009 óta a magyar szellemi kulturális örökség része, más Kalocsához köthető néphagyományokkal együtt. Mintakincse Európa-szerte ismert motívumokból fejlődött, melyek a képfestés és bútorfestés elterjedésével jelentek meg a Kalocsa vidéki, potának nevezett néprajzi csoport művészetében. A 19. század utolsó harmadában a színes falpingálás megjelenésének hatására kezdtek az addig csak fehér pamukkal varrt hímzések a varróasszonyok kezén színessé válni. Elterjedt a stilizált virágmotívumok, levelek, egyéb növényi ornamensek használata, melyeknek a vörös, a kék és a fekete volt a jellemző színe. Az itt látható kompozíció is az erre az időszakra leginkább jellemző „tüskösruzsza-, tulipánt-, cserösznye-” és liliommotívum változataiból áll. Maga a hímzés sorokban, úgynevezett vízfolyásos elrendezésben jelent meg a ruhán. A kompozíciót Romsics Lászlóné Szarka Véra (1941–2020) pingáló- és íróasszony alkotta eredeti minták alapján.

ÚJKALOCSAI VAGY CIFRA KALOCSAI

KOMPOZÍCIÓ

A 19. század végi paraszti kalocsai hímzésstílus jelentősen eltér a 20. század közepére kialakult újabb, színesebb stílustól. Kialakulásának katalizátorai a női ágon szinte dinasztikákat alkotó íróasszonyok voltak, akiknek a felmenői közt bútorfestőket és falpingálókat lehet találni. E népművészek a hímzés minták „írásával”, vagyis előrajzolással dolgoztak, alkotásaik a kalocsai hímzések szinte teljesen új fajtáját hozták létre, amit cifra kalocsai vagy újkalocsai stílusnak is nevezhetünk. Sok száz motívumot használtak, egy részüknek nevet sem adtak, a hömpölygő dekorativitás motívumait ad hoc is készíthették. Színviláguk nagymértékben kötött, a gyakoribb motívumok csak bizonyos színek kombinációjában jelentek meg: jellemző volt a fiataloknál az élénkebb színű motívumok használata. Az itt látható kompozíció már az újabb, cifra kalocsai hímzések közé tartozik, jellemző motívumai a nyitott rózsza, a kis őszirózsza, tűzliliom. Alkotója Romsics Lászlóné Szarka Véra (1941–2020) homokmégyi pingáló- és íróasszony, szintén régi pingálócsalád sarja, népi iparművész, akinek hímzései az egész világot bejárták.

ÓKALOCSAI VAGY PARASZTI KALOCSAI KOMPOZÍCIÓ
Romsics Imre tulajdona, Kalocsa

**ÚJKALOCSAI VAGY CIFRA KALOCSAI
KOMPOZÍCIÓ**
A Kecskeméti Katona József Múzeum tulajdona

ÚJKALOCSAI VAGY CIFRA KALOCSAI KOMPOZÍCIÓ TERÍTŐRE

Az újabb cifra kalocsai hímzés egyedülálló formakincse az 1930–1940-es évekre alakult ki a népművészetet föléleszteni kívánó Gyöngyösbokréta-mozgalommal párhuzamosan, és annak hatására kezdett elterjedni ország-, majd világszerte. A stílus egyik megteremtője Király Ilus (1886–1966), akinek látásmódja nagyban rányomta bélyegét az új, cifra kalocsai népművészetre, ő kezdte el realiztikusan és színebben alkalmazni a régi kalocsai motívumokat, és számos új mintát is alkotott. Az újkalocsai hímzések egyik jellemző felhasználási módja – főként az 1950-es évektől kezdve – a lakástextilek díszítése lett, idetartoznak a dekorációs céllal használt kis terítők. A Király Ilus által tervezett aszimmetrikus elrendezésű terítőminta a kedvelt virágcsokorzásért medallionszerűen jeleníti meg. A kompozíció hangsúlyos elemei az újkalocsai hímzés kedvelt, nyitott rózsái, emellett több jellegzetes motívum is megjelenik: a rózsabimbó, a margaréták, a nefelejcskek, az iglicevirág.

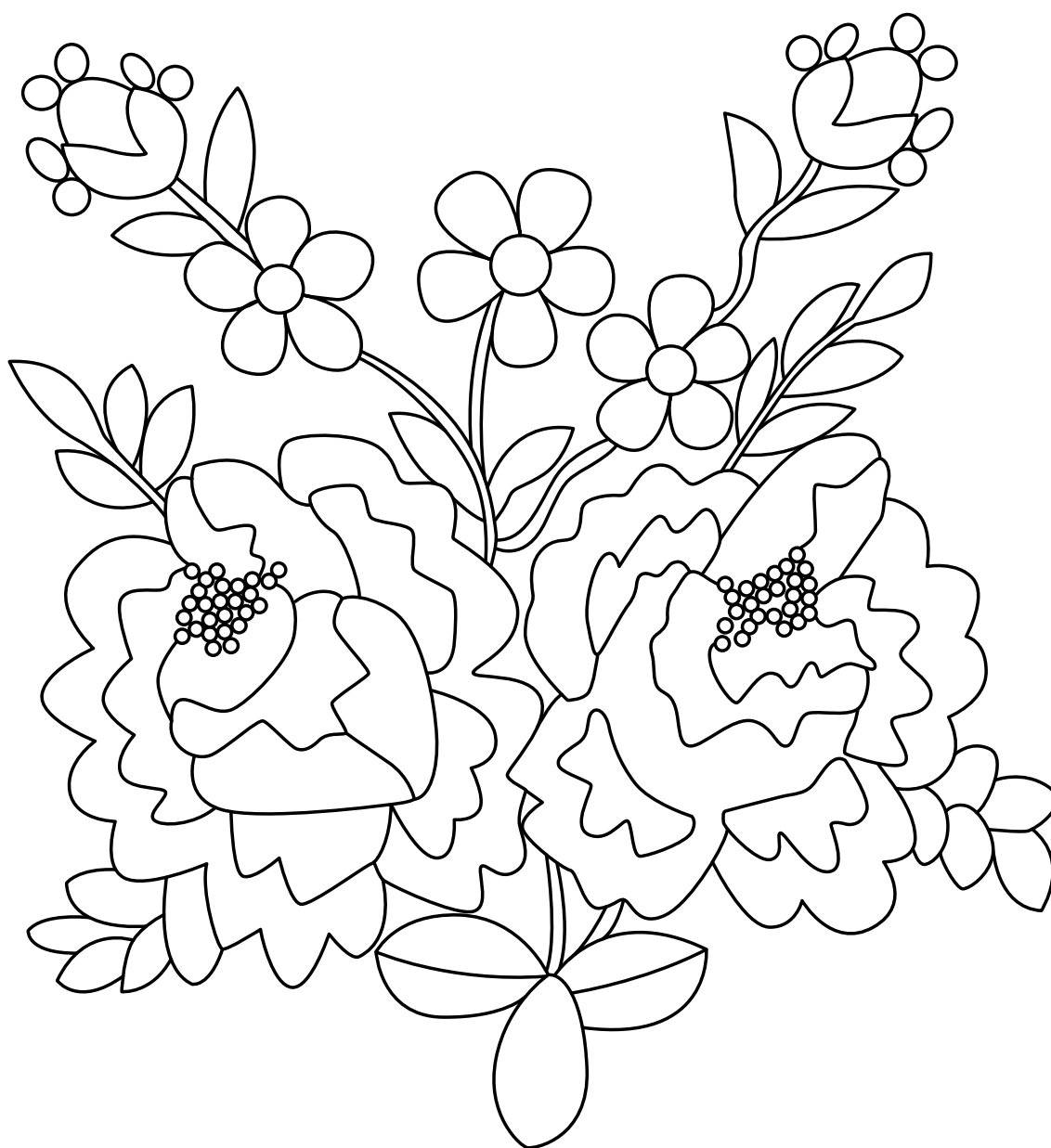

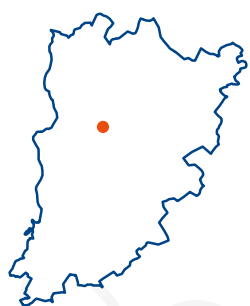
ÚJKALOCSAI VAGY CIFRA KALOCSAI
KOMPOZÍCIÓ TERÍTŐRE
Romsics Imre tulajdona, Kalocsa

KISKÖRÖSI HALENKA CSOKROS MOTÍVUMA

A török időkben elpusztult Kiskőröst a földbirtokos Wattay család telepítette újra a felvidéki várme-
gyékből toborzott döntően szlovák ajkú, protestáns jobbágyokkal 1718-ban. A település inentől egy-
részt etnikailag zárt szlovák szórványtelepüléssé vált, másrészt asszimilálódott is bizonyos mértékben a
környező területek magyarságába. Ennek köszönhetően a szlovák és a dél-alföldi viselet sajátos keveréke
alakult ki Kiskőrösön, amely jól elkülönült a környékbeliek öltözetétől. Emellett természetesen hatással
voltak rá a közeli vidékek – Kiskunság, Kalocsai-Sárköz és Észak-Bácska – öltözködési hagyományai
is. Az I. világháború utáni években vált általános női viseletté a blúz, vagyis a halenka, amit a lányok a
konfirmálástól, tehát 12 éves koruktól viseltek öregkorukig, természetesen a korral változó színekben. Ez
a blúz lefelé bővülő szabású, gallér nélküli női ruhadarab, ünneplős változata a „kieresztős” halenka, amit
elől és az ujjak végén csipkével díszítettek. A mellrészén függőleges sávokban és az ujjak alján hímezték
is, ez az úgynevezett fernyes kivarrás, ezt az 1930-as évektől alkalmazták. A hímzés mindig valamilyen
növényi ornamentika: ha a motívum egy töről fakad, és a virágok csokorszerűen helyezkednek el, akkor
csokrosnak nevezik. Ezek a csokrok általában háromágúak, az ábrázolt motívumon azonban két nagy
nyitott rózsza szerepel, amelyek közül nefelejcskek és rózsabimbók ágaznak fölfelé. A kiskőrösi hímzésben
a kék, a sárga és a zöld dominál. Az 1940-es években népszerűvé vált árnyaltos fonalak megjelenésével
a hímzés még színesebbé vált, ami ezen a darabon is látható.

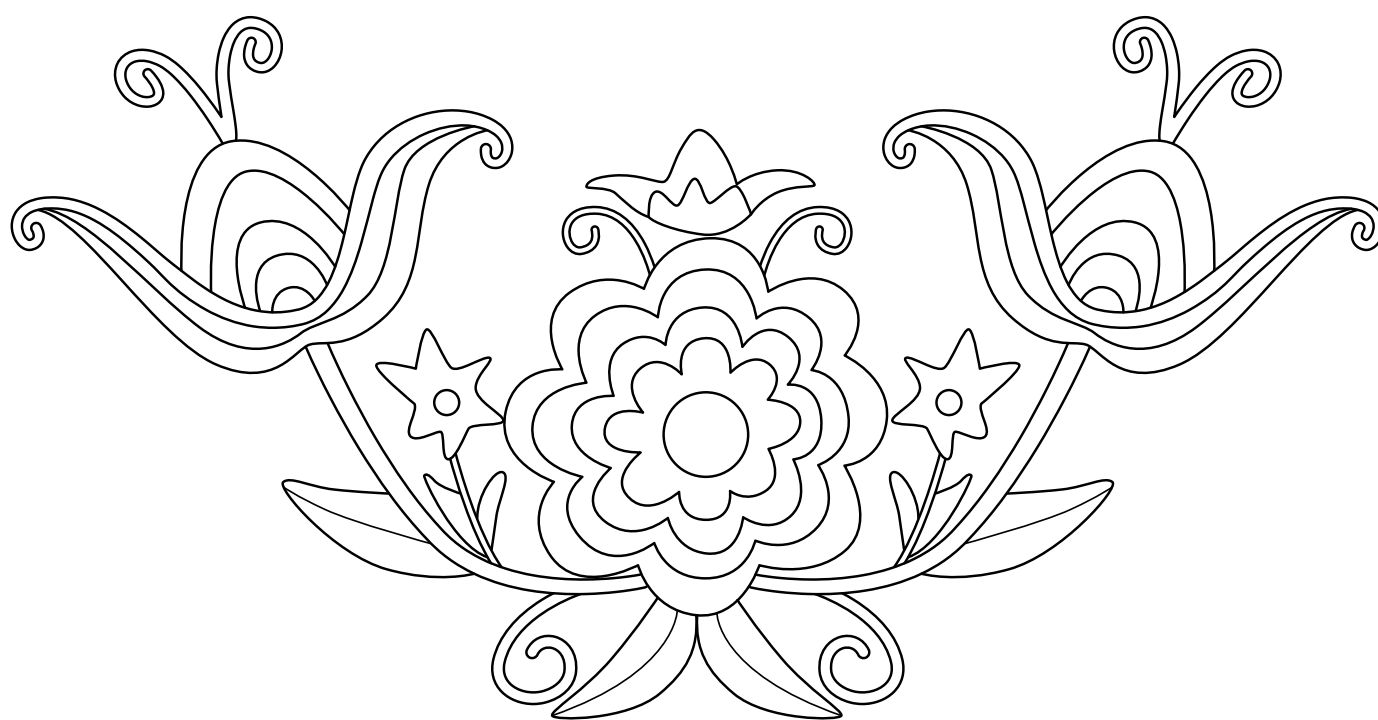
**KISKÖRÖSI HALENKA
CSOKROS MOTÍVUMA**

*A kiskőrösi Szlovák Tájház
és Néprajzi Látványtár tulajdona*

KUNSÁGI MOTÍVUM KUNSZENTMIKLÓSRÓL

Kunszentmiklós hagyományos népviselete a 20. századra nagyrészt eltűnt az egyre nagyobb mérvű polgárosodás hatására. A régi viselet újjáélesztésében nagy szerepet játszott a Gyöngyösbokréta-mozgalom, amely 1931-től népművészeti bemutatók tartásával sokat tett a népi táncok és néphagyományok fellelkesítéséért. A fellépő csoportok saját településük táncait, egy-egy szokását és viseletét állították színpadra. A kunszentmiklósiai Szappanos Lukács vezetésével már a kezdetektől bekapcsolódtak a mozgalomba, részt vettek az országos bemutatókon, sőt helyi szinten is tartottak előadásokat. Női táncok 1933-tól szerepeltek a repertoárban, emiatt szükség volt az eltűnt női népviselet rekonstrukciójára. Dr. Gyenes István főszolgabíró és dr. Györffy István néprajzkutató múzeumi anyagokból rekonstruálta a kiskun női öltözéket, amelyet aztán Tüdős Klára ruha- és jelmeztervező tervei alapján készítettek el. Ezt az újjáalkotott öltözetet alapul véve tervezték meg 1969-ben a Szappanos Lukács Népdalkör viseletét, amit a mai napig használnak. Az öltözet hímezett kötényének jellegzetes eleme a kunhímzés. Mintáinak kompozíciója általában háromágú, a középpontjában álló nagyobb virágmotívumot két azonos virágmotívum keretezi, amelyek egymás tükörképei. Középen rozetta, úgynevezett kunrózsa áll, melyből két oldalra nőnek ki leveles virágos ágak végükön tulipánmotívummal, amiket kisebb íves kacsok díszítenek. A motívumok hímezésénél jellemzően egy alapszín árnyalatait használták fel, csak a leveles ágak színezése tér el ettől.

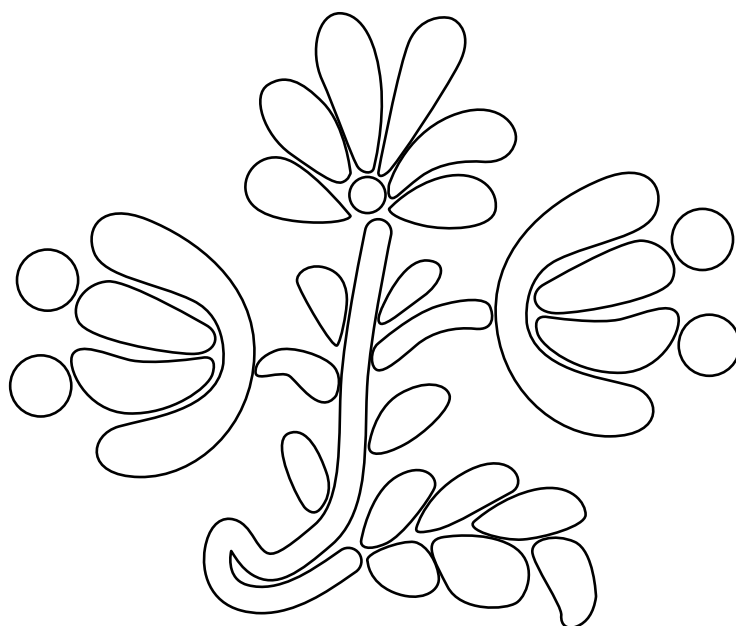
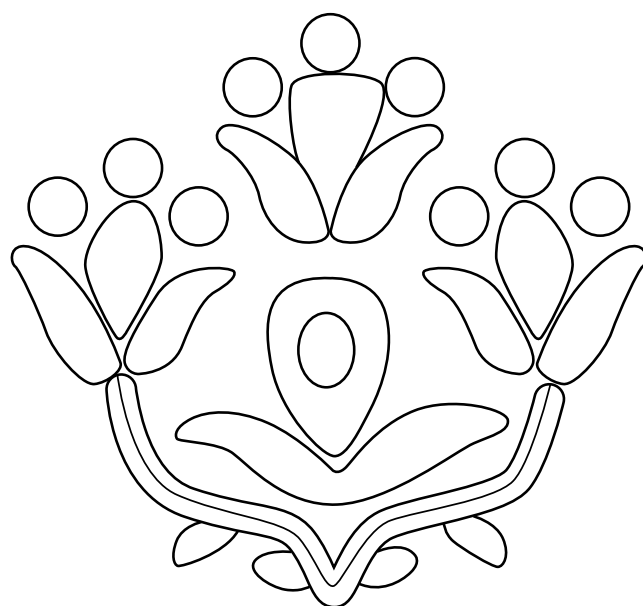
KUNSÁGI MOTÍVUM KUNSZENTMIKLÓSRÓL

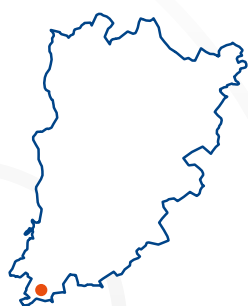
A fotón Szappanos Bálint és Szappanos Bálintné viseli a ruhákat, az ő tulajdonuk a viselet

HERCEGSZÁNTÓI SOKAC OPLETYÁK VIRÁGMOTÍVUMA

Bács-Kiskun vármegye egyik különleges nemzetiségét alkotják a Hercegszántón élő katolikus délszlávok, akik a horvát nyelv egy sajátos változatát beszélik – ők a sokacok. Eredetükről számos elmélet született. Ami bizonyítható, hogy már 1543-ban élnek itt délszlávok, majd két nagy hullámban a 17. században települnek ide Klissza környékéről és Közép-Boszniából menekültek, belőlük jött létre a helyi sokac népesség. A Mohácsi-sziget mellékén élő sokacok három faluban – a korábban Szántovának nevezett Hercegszántón, a szomszédos Béregen (Bački Breg) és a távolabbi Monostorszegen – élnek és tartanak egymással rokoni kapcsolatot. Sajnálatos, hogy településeiket a trianoni határ elválasztja egymástól. A sokac női viselet jellemzője, hogy bár jelentősen hatott rá a környező népek viselete is, részleteiben mégis megmaradt balkáni jellegűnek. A lyukhímzett fehér szoknya (kosulya) elé gazdag színezésű háziszóttos kötényeket (pregacsa) kötöttek. A fehér női ing (opletyák), főként az ünnepi változata szemkápráztatóan ragyogott a rengeteg rávarrt csillogó flittertől (islóg), illetve a gazdag, tömött aranyszálas hímzéstől. Ez a hímzéstípus Magyarországon korábban az úrihímzésre volt jellemző, innen került át a templomi terítőkre, amelyeknél a 18. században terjedt el nagy számban, a sokac népviseletbe akár innen is kerülhetett. Az itt látható két hímzett minta sematikus háromágú virágmotívumokból áll. Közös bennük, hogy a virágszirmok végén pöttyök jelennek meg, ami kapcsolatot mutat a sokac női ködmönök növényi ornamentikáin feltűnő hasonló elemekkel, feltehetően azok egyszerűsített változatai.

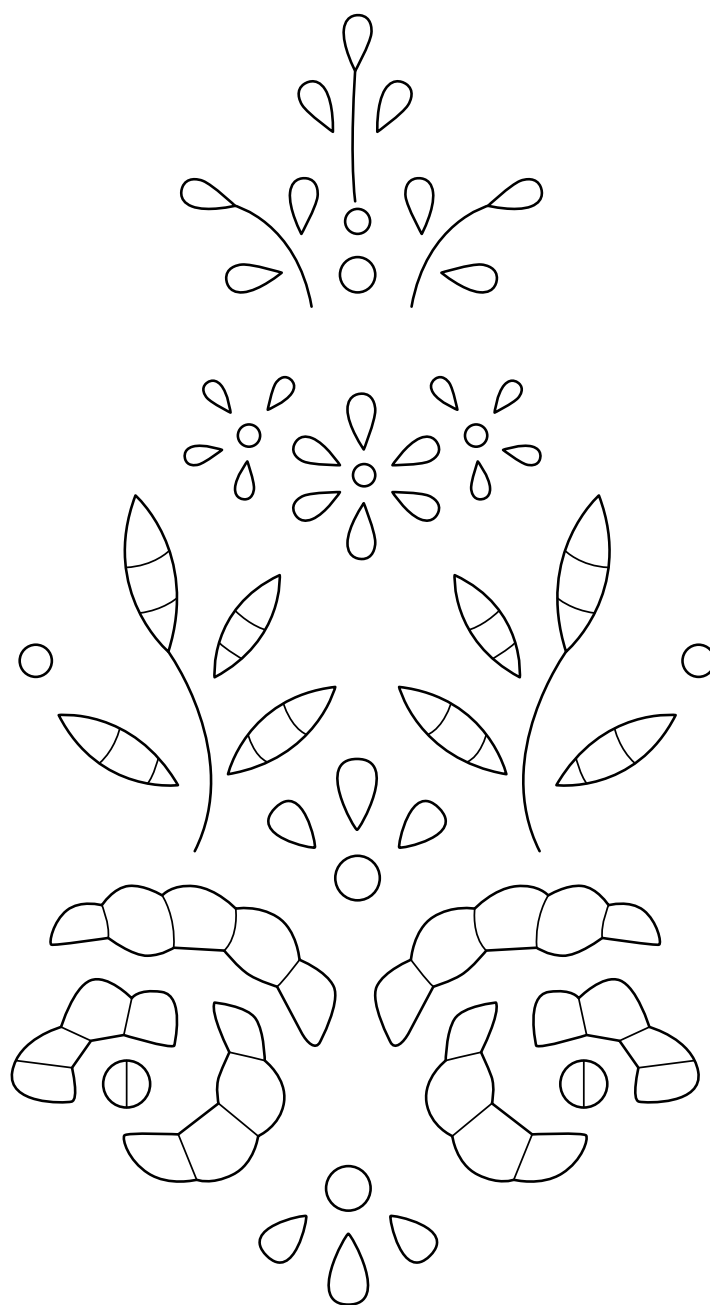
HERCEGSZÁNTÓI SOKÁC OPLETYÁK VIRÁGMOTÍVUMA

*A hercegszántói Sokác Horvátok
Országos Szervezetének tulajdona*

GARAI BUNYEVÁC ALSÓSZOKNYA LYUKVARRÁSOS KOMPOZÍCIÓJA

Bács-Kiskun vármegye legdélebbi vidékén, Észak-Bácskában számos, bunyevácok lakta település létezik, melyek sajátos kultúrával és identitással rendelkeznek. A bunyevác népcsoport eredete ma is vitatott. Ami bizonyos, hogy katolikus vallású délszlávok, akik a horvát nyelv sajátos változatát beszélik, és több hullámban települtek Magyarországra a 16–17. században. A bunyevác nők viseletének jelentős része értékes anyagokból – selyem, brokát, bársony – állt, ugyanakkor jellemző volt a fehér textíliából készült ruházat is, amelyből szoknyák, ingek, főkötők készültek. A bunyevác lányok, fiatalasszonyok büszkesége volt a hófehérre mosott, vasalt fehér öltözet. A fehér színt a tisztasággal azonosították, a néprajzi gyűjtésekben gyakran megemlítik, milyen sokszor mosták át a ruhákat, hogy minél fehérebbek legyenek. Az oplettyák (blúz), a szkute (pendely), és az alsószoknyák mind különböző minőségű fehér anyagból készültek. Az alsószoknyák a 20. század első felében már gyári, úgynevezett sifoncic pamutvászonból készültek, szegett aljukon tenyérnyi széles lyukhímzést alkalmaztak díszítésként. A bemutatott minta egy Garán gyűjtött alsószoknyán található, és feltehetően helyben gyártott kézimunka. Díszítése fehérhímzésnek is nevezett lyukvarrással készült, a formák nagyobb, üresen maradó réseit likacsos, másként riseliőhímzésre emlékeztetően töltötték ki. Az álló, hosszanti kompozíciót csokros elrendezésű, a végletekig stilizált növényi motívumok alkotják, melyek csak lazán kötődnek egymáshoz, tükrösen szimmetrikusak, még ha ez a szimmetria nem is tökéletes. A leginkább szembeütően az alsó két rózsafejmotívum stilizálódott, amelyek egyszerű, szabálytalan íves formákból állnak össze.

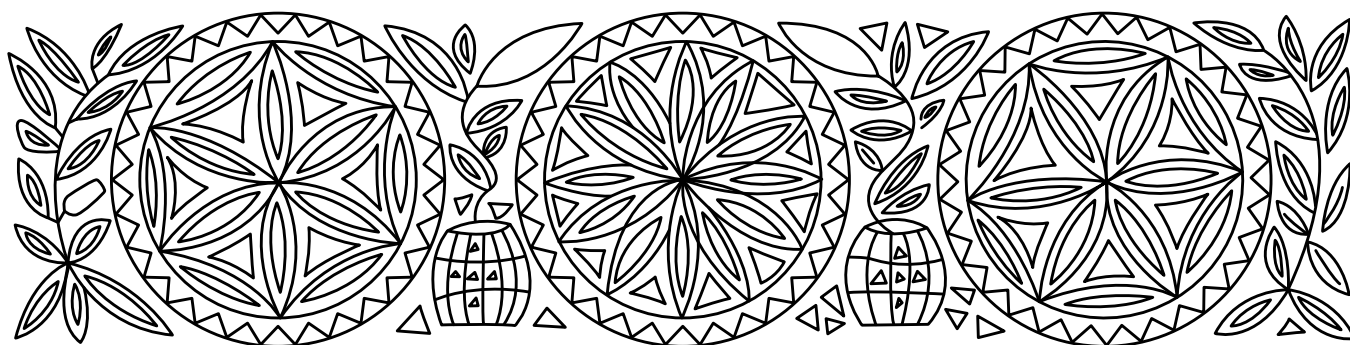

GARAI BUNYEVÁC ALSÓSZOKNYA
LYUKVARRÁSOS KOMPOZÍCIÓJA
A Kecskeméti Katona József Múzeum tulajdona

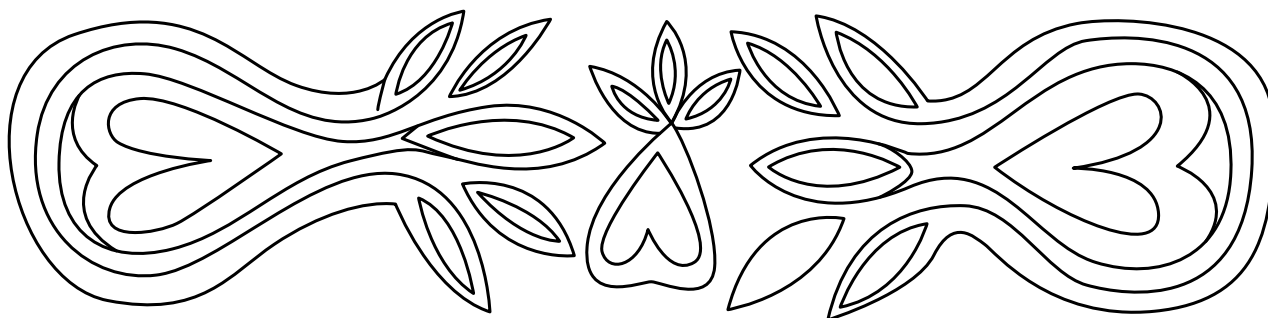
ROZETTÁS KOMPOZÍCIÓ KISKUNSÁGI BOROTVATOKRÓL

A pásztorművészet jellegzetes darabjai azok a jellemzően személyes használatra készült tárgyak, amelyeket alkotójuk formált, díszített. Ezek többnyire a mindennapi élethez és a pásztorkodás sajátos munkakultúrájához köthetőek: ilyenek a sótartók, borotvatokok, tükrösök, botok, rühzsírtartók. A kiskunsági pásztorművészetre még a 19. században is jellemző volt az ősi, geometrikus stílus és a stilizált növény- és virágornamentika használata. Ezért gyakorta feltűnt ezeken a tárgyakon a rozettának nevezett, hat- vagy többágú, körzővel könnyen szerkeszthető virágmotívum, illetve az ívekből szerkesztett forgórózsa, melyek archaikus napszimbólumnak tekinthetők. Jelentésüket azonban az évszázadok folyamán elvesztve, dekoratív céllal használták fel, bár az ábrázolás hagyománya fennmaradt. Tipikus kompozíció volt az egy felületen több rozetta szerepeltetése, melyeket – főleg a 19. század végén keletkezett tárgyakon – növényi ornamentika vesz körbe. Szintén újításként jelent meg, hogy a leveles indák valamilyen edényből nőnek ki. Jelen kompozícióban ezek hordókká alakultak, mely valószínűsíthetően népi dísz tárgy jellegének és kései keletkezésének és köszönhető – amit a rajta lévő felirat is alátámaszt: 1928 DEC 27 KÉSZÜT KÖKÉNY MIHÁLY.

NÖVÉNYI ORNAMENTIKA KOMPOZÍCIÓ KISKUNSÁGI BOROTVATOKRÓL

A kiskunsági pásztorművészetben a rozetták mellett elterjedt volt a gyakran tulipánosnak nevezett stílus használata. Az elnevezés a 20. század elején vált közkeletűvé, a népművészetben feltűnő tulipánjellegű ábrázolások valójában stilizált liliommotívumok, melyeket eleinte a reneszánsz templomi festészetben használtak, eredetét tekintve viszont középkori lehet. Az itt ábrázolt kompozíció egy, feltehetően a 19. században Kecskemét környékén keletkezett borotvatartóról származik. A rajta szereplő geometrikus növényi ornamentika szimmetrikusan elhelyezett virághagymaszerű motívumaiból szilvamacskák alakú levelek nőnek ki egymással szemben, belsejükben szív alakúak, közöttük szintén szív alakból kinövő levelek. A motívum feltehetően a termékenységre és a bimbózó szerelemre utaló női szimbólum, talán egykori készítője is e jelentéstartalom szerint alkalmazta őket.

ROZETTÁS KOMPOZÍCIÓ
KISKUNSÁGI BOROTVATOKRÓL
A kecskeméti
Bozsó Gyűjtemény tulajdona

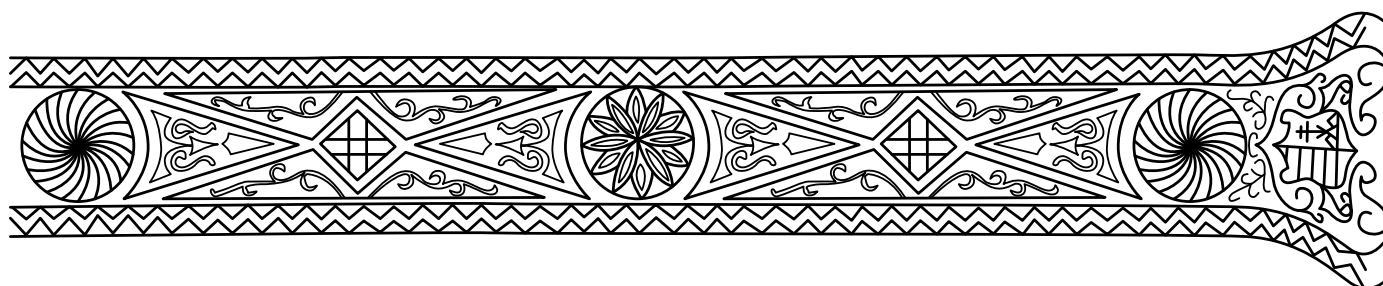

NÖVÉNYI ORNAMENTIKA
KOMPOZÍCIÓ
KISKUNSÁGI BOROTVATOKRÓL
A kecskeméti
Bozsó Gyűjtemény tulajdona

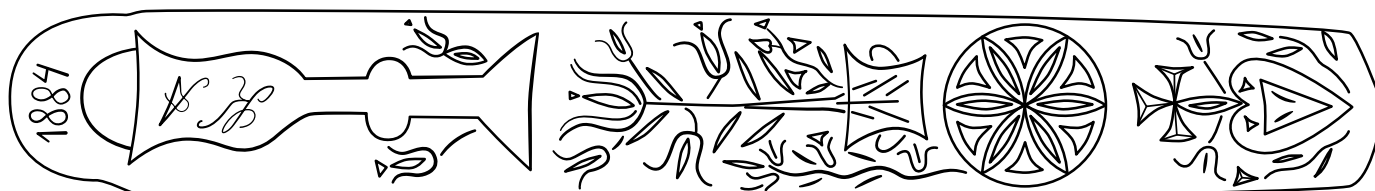
ROZETTÁS KOMPOZÍCIÓ KECSKEMÉTI MÁNGORLÓRÓL

A mángorlók a hagyományos paraszti háztartás eszköztárába tartoztak, a textíliák mosás utáni simításhoz, fényesítéséhez használták őket. A szöveteket nyújtófára tekerték és a mángorló alsó felét a nyújtófára nyomva görgették, simították. Alsó részük bordázott, majd a 19. század második felétől sima, ugyanis a divatossá váló gombos ingek gombjait így nem törték mángorláskor. Főként a gerinc felső részét és a nyelet díszítették faragással, karcollással. Jelen kompozíció egy sima aljú mángorlóról származik, melynek felirata is jelzi kései származását, ebből tudjuk meg, hogy az 1890. szeptember 14-én született Halász István készítette 1910-ben a Kecskeméten gyűjtött tárgyat. A karcolt és vésett kompozíciónak hagyományos elemei a rozetták és spirális alakban tekeredő forgórózsák, amelyek ősi napszimbólumok, valamint a széleket határoló farkasfogas díszítés is tradicionális. A rozetták közötti felületeket kitöltő szabályos mértani formák és a szimmetrikusan elhelyezett kacsos indadíszek, a nyílban végződő tulipánformák már jelzik, hogy inkább iparművészeti alkotással állunk szemben, amit városias, de mégis vidéki miliőben alkothatott mestere. Nemkülönben a magyarcímer-motívum a mángorló végének hajlatában, mely megismétlődik gazdagabban a mángorló nyelén is; a készítő feltehetően ügyes mesterember netán hivatásos asztalos lehetett, erre utaló mesterábrázolás is látható az eszköz nyelének vésetén.

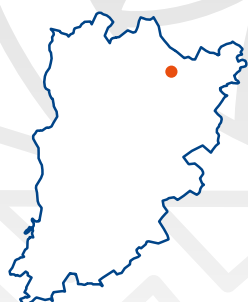

KOMPOZÍCIÓ TISZAALPÁRI MÁNGORLÓRÓL

A mángorlók jelen tudásunk szerint a 17. században terjedhettek el Magyarországon, ám a 19. század végén az öntöttvas vasalók elterjedésével használati tárgy státuszuk háttérbe szorult. Más funkcióval is rendelkeztek ezek a gazdagon díszített eszközök: szerelmi ajándékként is szerepeltek, legények adták választottjuknak, aki a díszes mángorlóval dolgozva adta tudtára a közösségnek párkapcsolatuk mibenlétét. Ennek köszönhető, hogy gyakran azután is fennmaradtak dísz tárgyként, miután már nem használták őket. Az 1884-ben készült sima aljú mángorló lekerekített végű darab, a gerincén lévő kompozíció a hossz tengely szimmetriájára épül, jellemzően különböző elemek laza egymásmellettségben található rajta. A 19. században tipikusan növényi ornamentika és különböző rozetták szerepeltek a faragványokon, melyek itt is láthatóak. Kedvelt volt az edényből kinőtt életfaszerű növény motívum, mely itt több tulipánban végződik, és előképe a népművészetbe átkerült reneszánsz olasz korsó motívum lehetett. Ennél jóval ritkább az itt látható vallási szimbólumok szerepeltetése: ilyen a Jézus szíve szimbólum a kompozíció alján és az áldozókehely a felső részen, benne K. A. monogrammal, ami feltehetően a készítőt rejt. Megjelenésük szerelmi ajándékon jelentheti a pár vallásosságát, de a leendő férj szent elköteleződését is, ezzel jelezve, hogy szándékai tiszták, és komolyan kell venni. Külön érdekesség a vallási jelek további növényi ornamensekkel díszítése, ami más kiskunági faragásokra is jellemző.

**ROZETTÁS KOMPOZÍCIÓ
KECSKEMÉTI MÁNGORLÓRÓL**
*A kecskeméti
Bozsó Gyűjtemény tulajdona*

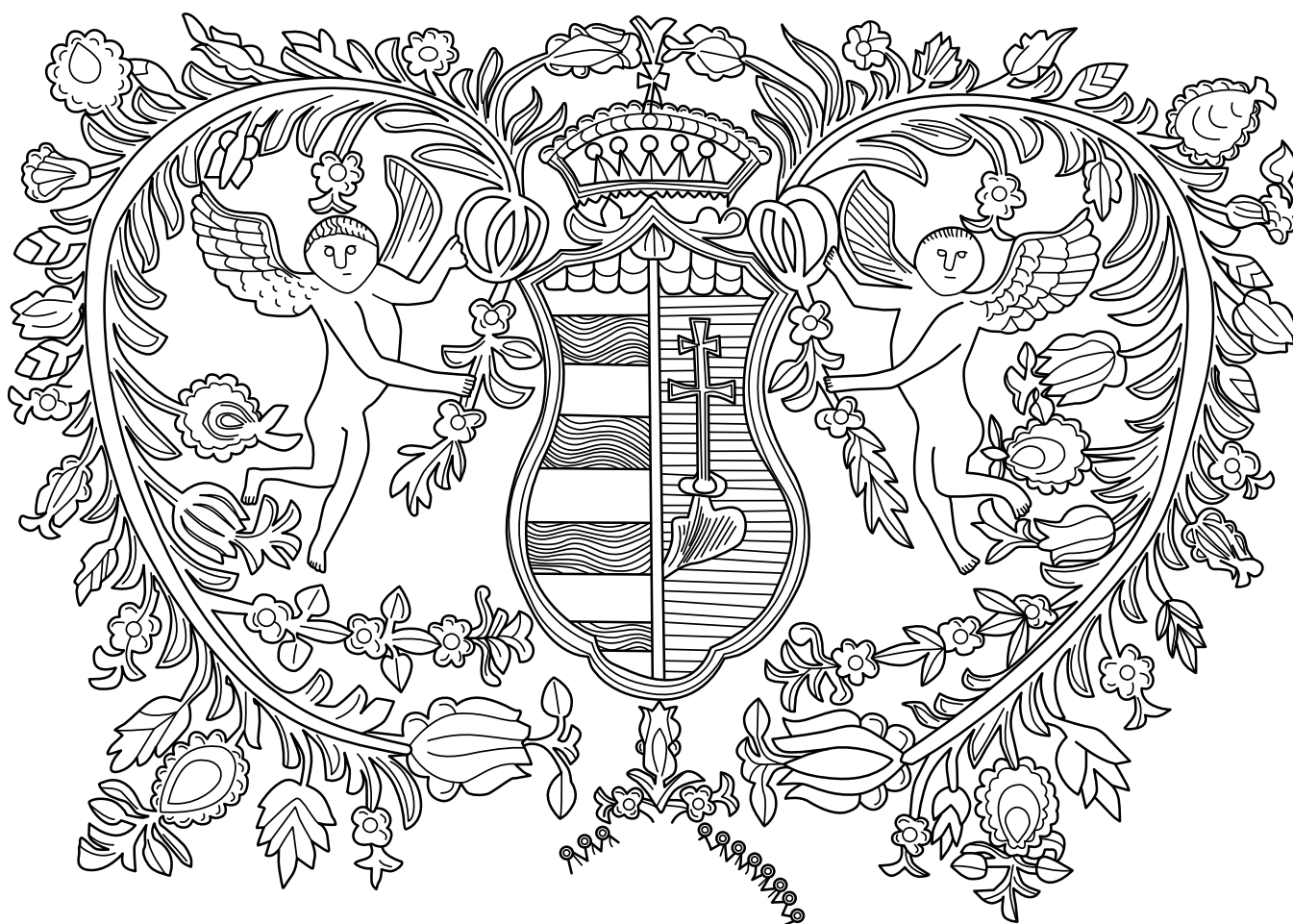

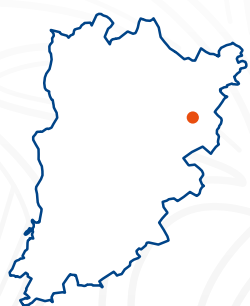
KOMPOZÍCIÓ TISZAALPÁRI MÁNGORLÓRÓL
*A kiskunfélegyházi
Kiskun Múzeum tulajdona*

KISKUNFÉLEGYHÁZI SZÉLMALOM KŐPADELEJE

A Duna–Tisza közti száraz- és szélmalmok különleges díszei voltak a kőjáratok lisztesláda fölött lévő gazdagon faragott homlokdeszkái, a kőpadelők. Az itt látható darab 1843-ban készült, és Molnár László építető tulajdonos azóta elpusztult szélmalmában állt. A magyar címer felett a Szent Koronát tartó angyalok ikonográfiai típusa a hazai barokk művészetből eredeztethető, a 19. század elején a címert gyakran már egy olaj- és egy tölgyág is koszorúzta, ezt a típust főként hadi zászlókon használták. A kiskunsági faragómolnár kezén ez a népművészetben is egyre kedveltebb motívum némileg átalakult, bár a kompozíció barokk jellege megmaradt. A magyar címer néprajzi motívumként a reformkortól jelent meg a népművészetben, ezért a kiskunsági faragások ornamentikájának is része lett. A koszorúk a helyi szücszímzésekről ismert rózsás-tulipános rozsmaringággá alakultak – a korona helyett ezt tartják az angyalok –, ugyanakkor az indák végén egymással szembeforduló tulipánfejek elrendezése rokon a szűrők hímzésein szintén feltűnő kettős kígyómotívumokkal. A faragó ezen az erősen plasztikus alkotáson tehát egyesítette a szücszímzések motívumvilágát egy nemzeti jelképpel, ami nem volt ritka a kiskunsági kőpadelők faragványain.

**KISKUNFÉLEGYHÁZI
SZÉLMALOM KŐPADELEJE**
*A kiskunfélegyházi
Kiskun Múzeum tulajdona*

KISKUNSÁGI MÁRIA-SZOBOR

GÁTÉRRŐL

A 18. század elején a Kiskunság keleti és déli részét főként jázsági bevándorlókkal telepítették újra, akik hagyományos katolikus vallásukat is hozták magukkal. Ez a népi vallásosság olyan kifejező tárgyain is tetten érhető, mint a faragású Mária-szobrok kultusza, amelyek a magánszféra, a házi ájtatosság elemei. A szobrok főként a házoromzatok erre a célra kialakított fülkéiben bajelhárító védőszentként vagy a tisztaszoba sublótján, komódján házi oltár jelleggel funkcionáltak. Eredetüket, előképeiket tekintve ma sincs konszenzus a kutatásban, csupán az állapítható meg, hogy többségük a karján a gyermek Jézust tartó, álló Boldogasszony-típusba tartozik, amely számtalan helyen feltűnik a magyarországi kegyszobrok között. Emellett az is lehetséges, hogy nem egy bizonyos kegyszoborhoz köthetők, hanem a helyi igények nyomán kialakult formaviláguk rögzült azzá a sajátos szoborváltozáttá, amit ma Kiskun Madonnaként ismerünk. Készítési idejük feltehetően a 18–19. század fordulójára és a 19. század elejére tehető. A Mária-szobrok a hasonló stílus és kialakítás ellenére is további típusokba sorolhatók. Egyik jellemző változatuk az itt bemutatott kis méretű szobor, melynél Jézus könyvet tart a bal kezében. A nyitott könyv egyszerűen utal a Bibliára, ezáltal az isteni bölcsességet jelképezve, és az Élet könyvére, amelyből Krisztus által az ítélet napján megítéltetnek a lelkek. Jelen szobrot Lükő Gábor gyűjtötte Gátéren, egykor falhoz rögzítve használták: erről tanúskodik a hátoldalán lévő szöghely, de a gyűjtés időpontjában (1966) már a tisztaszobában állt házi oltárként.

KISKUNSÁGI MÁRIA-SZOBOR

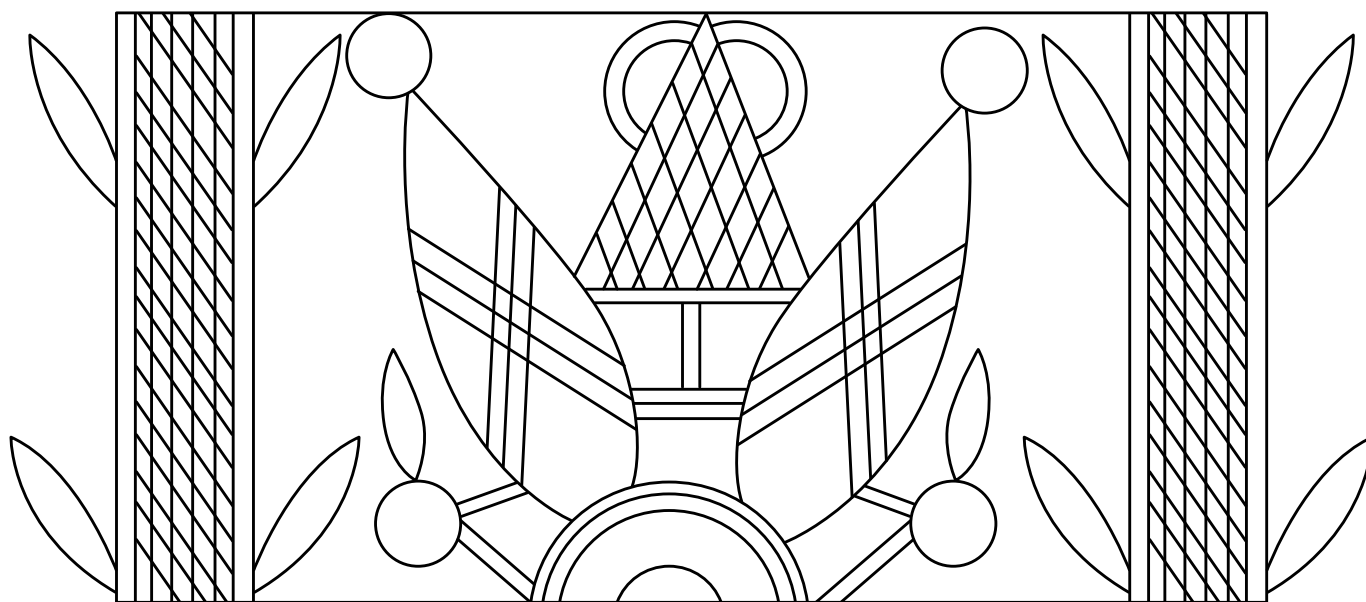
GÁTÉRRŐL

A kiskunfélegyházi

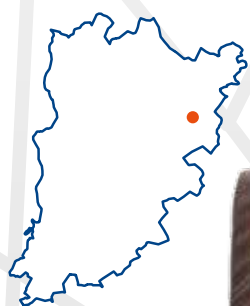
Kiskun Múzeum tulajdona

ÁCSOLT LÁDA ÉKROVÁSOS MOTÍVUMA

Az ácsolt ládák vagy szökrönyök az ókor óta használt tárolóbútorok Európában. Szekercével hasított deszkákból ács munkával készültek, jellemzően négy pilléren állnak, melyekbe az oldal deszkáit hornyolással rögzítették. Fedelük nyeregtetőre emlékeztet, esetleg íves kialakítású, ezek a szerkezeti sajátosságok archaikus örökségnek tekinthetők. Magyarországon a középkorban terjedtek el, de még a 19. században is gyártották és használták ezeket az ősi eredetű tárgyakat. Gyártásuk többnyire hegyvidéki háziipari készítőközpontokhoz köthető, innen kerültek a kereskedelem révén távoli vidékekre is. A Duna–Tisza közére főleg Gömörből szállították az ilyen bútorokat. Helyben eredetileg kelengyeládként adták el, később már gabonatartó szuszékként is funkcionáltak. A két használat egymást is követhette, főleg a 19. század közepétől, mikor a színes, festett menyasszonyi ládák divatja kiszorította a szökrönyöket a házakból. Díszítésük mértánias jellegű ornamentika, elemei ókori előzményekre tekintenek vissza, de alapvetően kora középkori eredetűek lehetnek. Jellemzően körzővel szerkeszthető félköríves és köríves motívumok – főként rozetták – és egyenesek kombinációi. A bútorkészítő központok díszítő gyakorlata csak lassan változott, viszont az itt szereplő, virágmotívumra emlékeztető geometrikus minta megjelenését vélhetően egy kölcsönhatás okozhatta. A festett ládák népszerűsége kihívás elé állította az ácsolt ládák készítőit, akiket ez arra sarkallt, hogy a megszokottakhoz képest lényegesen bonyolultabb motívumokat alkalmazzanak saját ládáik díszítésére. Az itt látható motívum egy geometrikus elemekből szerkesztett tulipánforma, látható a készítő igyekezete az ékrovás technikája miatt alkalmazott, tisztán mértani formák feloldására és új kompozíció alkotására. A láda, amelyen a motívum szerepel Szentendréről került a Kiskun Múzeumba, akárcsak számos elődje, hiszen a Felföldről érkező áru jelentős része a Tiszán jutott le rendeltetési helyére, az Alföldre, azon belül is a Duna–Tisza közére, ahol a helyi lakáskultúra részévé vált.

ÁCSOLT LÁDA ÉKROVÁSOS MOTÍVUMA
A kiskunfélegyházi Kiskun Múzeum tulajdona

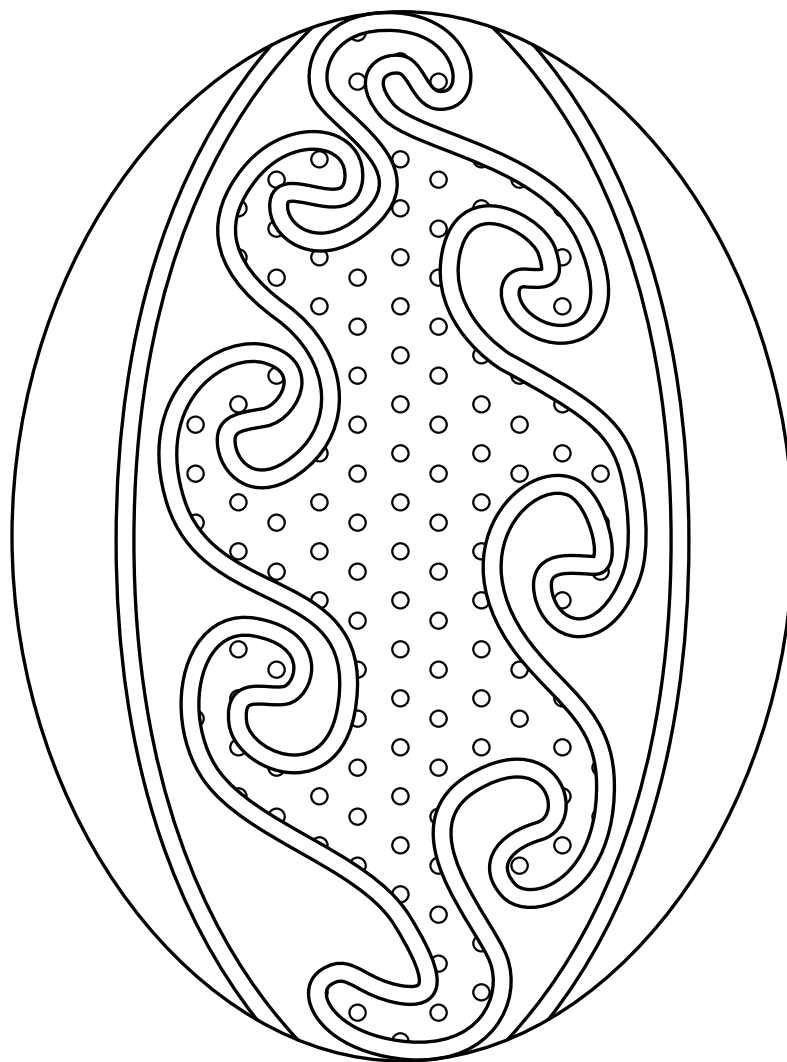

Népi iparművészet

„VÉTETT ÚT” HÍMESTOJÁS-MOTÍVUM SZELESNÉ KÁSA ILONA TOJÁSÍRÁSÁN

Szelesné Kása Ilona Lakiteleken élő és tevékenykedő, több művészeti ágban is alkotó, országos és nemzetközi hírű iparművész, ökoművész-tanár. Fő tevékenységi területe a tojásírás, amiben népi iparművész, 1995-től a népművészet ifjú mestere, az országos hatókörű Népi Iparművészeti Tanács zsűritagja. A tojásírást ősi technikával – méhviasszal – végzi, a tojáshímezés hagyományos magyar mintakincsét használva és újraalkotva. Tojásfestékeit saját nevelésű és gyűjtésű hazai növényekből állítja elő, így tojásai természetes növényi festőanyagok színeiben pompáznak. A viasszal „írt” tojások hagyománya a Kárpát-medencében és Kelet-Európában található meg, ennek is köszönhető, hogy a tojásírás élő hagyománya 2019 óta a magyar szellemi kulturális örökség része. A viasszal felvitt motívumok régen üzeneteket jelentettek: jó egészséget, szerelmi vallomást, elutasítást, védő, oltalmazó kívánságokat. Mára a jelentések elhomályosultak, de azokon a vidékeken – Erdély, Moldva, Felvidék –, ahol ez élő és nem újjáélesztett hagyományként létezik, a gyakorlatban is megmaradt. A Szelesné Kása Ilona által feldolgozott „vétett út” vagy „veszett út” minta, mely végtelenített kacsaringókból áll, meglehetősen ősi motívum. Ez a minta jelen tudásunk szerint a magyarság körében csak Erdélyben és Moldvában fordul elő, de megtalálható a Kárpátokban a huculoknál és a románoknál is. A csángó tojásíró asszonyok ezt tartották a legnehezebb mintának, biztos kéz és jó arányérzék kellett a megrajzolásához. Mégis mindig elkészítették, mivel számos mágikus jelentéstartalom kapcsolódott hozzá a szelleműzéstől az életben történő útkeresésig. Ezeket jelképezi, hogy a minta kiterített rajza egy végtelen labirintusra emlékeztet. Az itt feltűnő pöttyözéses negatív-pozitív kiemelés jellemzően magyar és erdélyi megoldás. A Bács-Kiskun vármegyei tojásíró népművészek gyakran Erdély környéki vagy felvidéki mintavilággal dolgoznak, mivel a néprajzi gyűjtések indulásakor, a 19. század végén a Duna–Tisza közéről már teljesen kiveszett az írott tojás hagyománya, és az egykor feltételezhetően itt létezett mintakincs is feledésbe merült, megsemmisült.

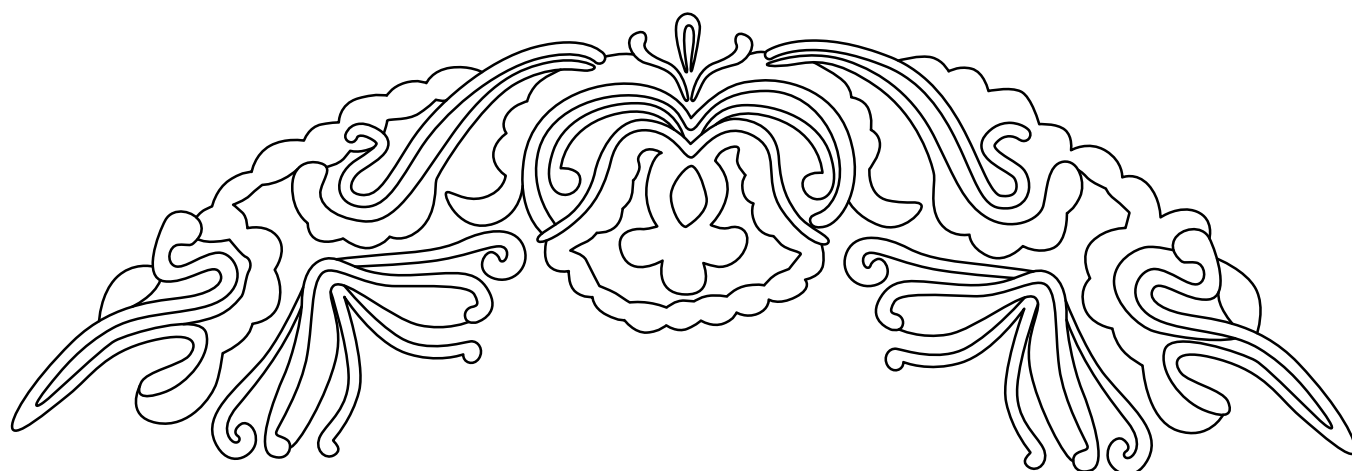
„VÉTETT ÚT” HÍMESTOJÁS-MOTÍVUM
SZELESNÉ KÁSA ILONA TOJÁSÍRÁSÁN

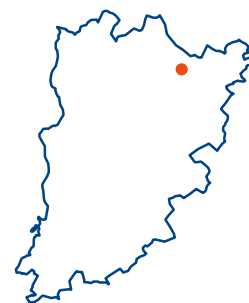
Szelesné Kása Ilona tulajdona, Lakitelek

BEDŐ ISTVÁNNÉ VERTCSIPKE-KÉSZÍTŐ MÓGA GALLÉRMINTÁJA

Magyarországon az 1920-as évektől reneszánszát élte a csipkeverés, az Alföldön számos csipkeverő műhelyt hoztak ekkor létre, ahogy többfajta új csipketípus is született. Az egyik ilyen műhely és stílussteremtő vállalkozás a Móga családé volt. A Móga-csipke egyedi mintakincsének és technikai sajátosságainak kialakulása Mógáné Reguly Margit nevéhez kötődik. A népi formavilágot és a történeti stílusirányzatokat finoman ötvöző csipkéi főleg lakástextilként, valamint öltözékek kiegészítőiként jelentek meg (ruhabetétek, kézelők, gallérok). A vertcsipke-készítés a 20. század folyamán, a kereteit tekintve átalakult, mindvégig fennmaradt bizonyos alföldi városokban. Ennek a hagyománynak egyik folytatója és művelője a kecskeméti Bedő Istvánné csipkekészítő népi iparművész. Fiatal korában is foglalkozott hímzésekkel, majd 1998-ban, 50 évesen ismerkedett meg a csipkeveréssel, amit szinte autodidakta módon tanult meg. Vezetőségi tagja a Duna–Tisza közti Népművészeti Egyesületnek. Munkáival Kecskemétet is képviselve vesz részt a nemzetközi csipkefesztiválokon, ahol más nemzetek csipkéit is bemutatva számos díjat nyert. Tudását igyekszik átadni a legfiatalabb korosztálynak: tanítványai regionális, országos és nemzetközi pályázatokon is első helyezést értek el. Művészetére jellemző, hogy szinte minden csipkeműfajban alkot, a Kárpát-medence területén fellelhető vagy egykor elterjedt csipketeknikák mintakincsét alkalmazza, feldolgozza. Erre törekedve készült el az itt bemutatott Móga gallér is. A Móga-csipkére jellemző, hogy gyakran feltűnnek benne népművészeti motívumok, akárcsak az itt bemutatott darabon lévő indás-virágos alakok, összekötő elemként gyakran alkalmaz hullámkanyaros és volutás-indavéges formákat. A bemutatott kompozíció hármas tagolásával és központi nyitott tulipánjával némiképp a klasszikus kunhímzés formakincsére emlékeztet. Ez nem meglepő, hiszen a Móga-műhelyek főként nagykunsági településeken működtek, ahol a helyi csipkeverők gyakran alkalmaztak nekik kedves motívumokat, amelyek ezért a Móga-csipkéik mintakincsének is részei lettek.

BEDŐ ISTVÁNNÉ VERTCSIPKE-KÉSZÍTŐ
MÓGA GALLÉRMINTÁJA
Bedő Istvánné tulajdona, Kecskemét

SOÓS MELITTA MÉZESKALÁCS-ÜTŐFÁJÁNAK PÁVAMOTÍVUMA

A mézeskalács az ókor óta ismert sütemény, eredetileg szakrális szerepe volt: az isteneknek szánt mágikus áldozatként használták, amire a benne lévő méz szentsége miatt volt alkalmas. Ebben a szerepkörben a szokást a kereszténységbe is átmentették, hagyományosan vallási ünnepeken ajándékozták egymásnak, később egyszerű piaci áruvá lett. A mézeskalácsformákat vagy népies nevén ütőfákat eleinte ötvösök, hivatásos fametszők, rézmetszők készítették, később maguk a mézeskalácsosok is megtanulták a faragásukat. Az ütőfa elnevezés onnan ered, hogy a megformázott mézeskalácsot egy ütéssel lehet a formából eltávolítani. A kunszentmiklósi Soós Melitta mézeskalácsosként és ütőfafaragóként a népművészet ifjú mestere, népi iparművész, aki 1998-tól kezdett mézeskalács-készítéssel foglalkozni, a minták vésése később került tevékenységi körébe, amit Rácz Ernő fafaragó vezetésével sajátította el. Az ütőfák készítését Békéscsabán tanulta, nagy hatással volt rá az utolsó magyar ütőfafaragó, Szikszay Sándor (1884–1948) munkássága, aki a békési mézeskalácsosság művészi színvonalú csúcspontját képviselte. Akárcsak ő, Soós Melitta is a debreceni mézeskalácsos hagyományok folytatója, annak formavilága alapján tervezi motívumait. Jellemző rá a kör alakú, úgynevezett debreceni tányér kompozíció alkalmazása, melyet ornamentális díszítéssel, magyar címerrel vagy állatalakkal tölt ki, mellette hagyományos szív, kard, emberalak formájú ütőfákat is készít. Az itt szereplő debreceni tányéron lévő páva a népművészet kedvelt motívuma. Nyitott farktollakkal ábrázolva főleg hímzéseken tűnik fel, de a 20. század elején a mézeskalácsokon is kedvelt motívum, szerepeltetésére a szecesszió, mint korstílus is hatással lehetett. Soós Melitta mézeskalácsainak mintái bár hagyományokon alapulnak, mégis egyedi tervezésűek. A hagyomány és az újítás egyesül bennük, új minőséget hozva ezzel létre.

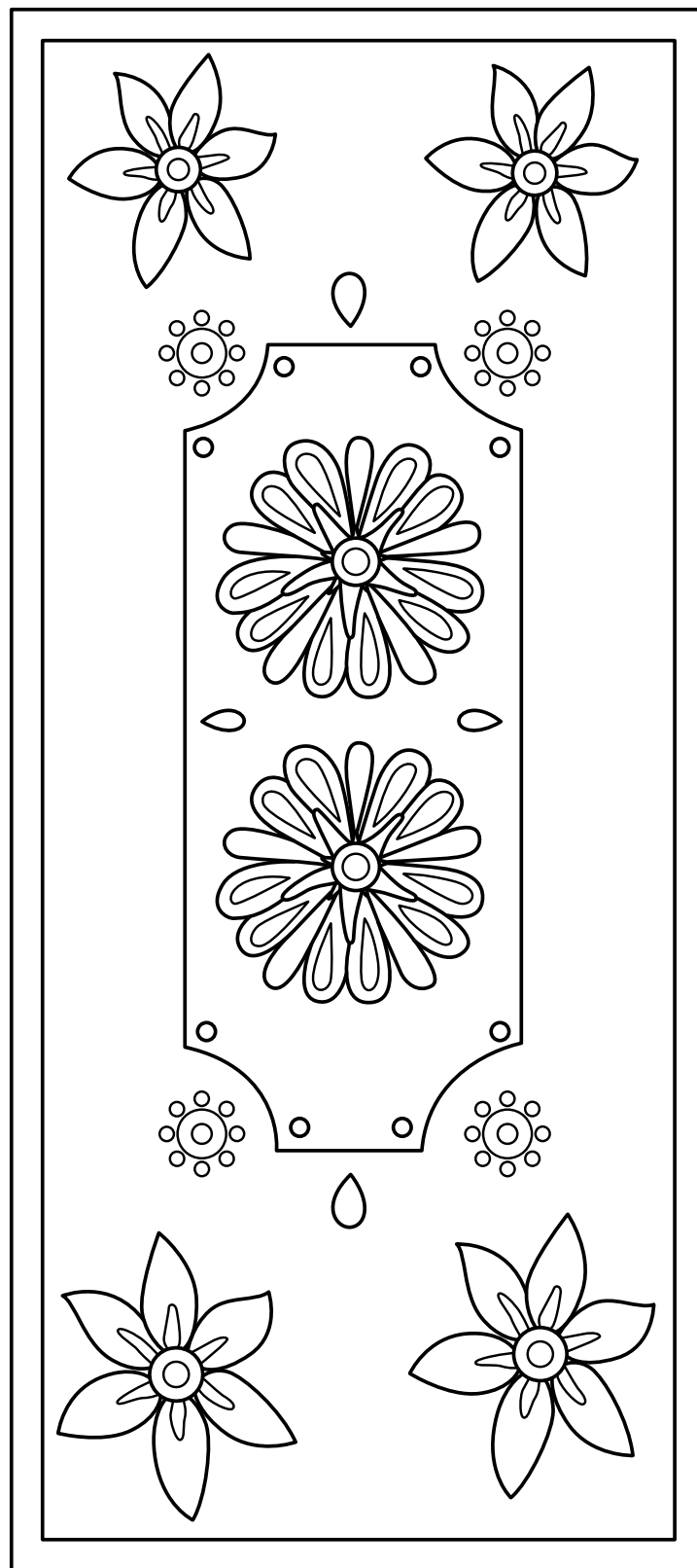
**SOÓS MELITTA MÉZESKALÁCS-ÜTŐFÁJÁNAK
PÁVAMOTÍVUMA**

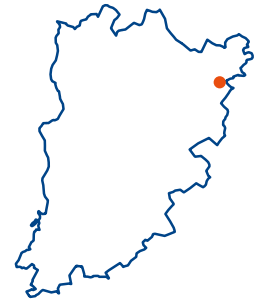
Soós Melitta tulajdona, Kunszentmiklós

BÁRSONY MIHÁLY TEKERŐLANTJÁNAK**MOTÍVUMAI**

A tekerőlant vagy tekerő, csúfnevén nyenyere, amit a Kiskunságban zeller néven is ismernek, tulajdonképpen egy mechanikus húros hangszer, mely Európában a középkortól ismert. Magyarországon a 18. századtól vált közkedvelt népi hangszerré. A Közép-Tisza vidékén a 20. században lett népszerű; dudával vagy klarinéttal kísérték lakodalmakon, disznótorokon, padkaporos bálakon. Külsője nagyrészt az egész országban hasonló, de vidékenként és hangszerkészítőnként változhatott a megjelenése. A hangszer egyik híres mestere a tiszalpäri Bársony Mihály (1915–1989), aki egyszerre volt multiinstrumentális zenész és ezermester hangszerkészítő. Bátyjával, Józseffel a harmincas évektől járták Tiszalpäri környékét tekerő-klarinet zenekarokkal. A zenélés mellett a hangszerkészítés vált életében a meghatározóvá. Az 1960-as években zenei gyűjtők és néprajzkutatók, néha zenészek keresték föl Bársony Mihályt, aki készített nekik egy-egy hangszert. Érdemeiért a Népművészet Mestere címmel tüntették ki 1968-ban. Az 1970-es évek legelején, a megújult népzenei érdeklődés és a táncmozgalom hatására Bársony Mihály mint tekerőlant-készítő országos hírnévre tett szert. Gyakran jöttek megrendelések hozzá külföldről is, az általa gyártott tekerőkről pontos listát vezetett, így tudjuk, hogy élete során összesen 213 tekerőlantot készített. Általában a tekerők nagy része díszítetlen volt. Ha mégis cifrázták őket, akkor többnyire a fedelelet, az úgynevezett kottaháztetőt ékesítették, illetve a hajtókar felőli hangnyílást. Ez a 19. század végén főleg növényi ornamentikával történt, de nem volt ritka, hogy magyar címet festettek, netán karcoltak a kottaháztetőre. Bársony Mihály tekerőjein gyakran a hangszertestre, a kulcsházra vagy magukra a kulcsokra is kerültek kisebb minták, egyszerű virágmotívumok, rozetták, változatos keretdíszek. Az itt ábrázolt – a Leskowsky Hangszergyűjteményben őrzött – darabon sajátos, lekerekített szirmú, közepen csillagszerű formával kiemelt rozetták a főmotívumok, emellett piros nárciszszirmú virágok és nefelejcskek is feltűnnek a kulcsházon. Ezeket a motívumokat többnyire valamely népi előkép alapján, de saját ihletésből alkotta Bársony Mihály. A minták a „parasztzseni” fantáziáját dicsérik.

BÁRSONY MIHÁLY
TEKERŐLANTJÁNAK
MOTÍVUMAI

*A kecskeméti
Leskowsky Hangszergyűjtemény
tulajdona*

The background is a light blue gradient with a pattern of small, semi-transparent dots in shades of orange, yellow, and brown. Overlaid on this are stylized floral and leaf motifs in warm tones of orange, red, and green. The motifs include large, feathery leaves, circular floral shapes, and a semi-circular pattern of small white and green elements at the bottom right.

*A motívumkincs
felhasználása*

MOTÍVUMOKKAL DÍSZÍTETT RUHÁK

A sok különleges Bács-Kiskun vármegyei motívum közül tíz témát dolgozott fel Bükki Tamara divattervező, amelyek között megtalálhatók a hagyományos, korábban is a ruhán viselt motívumok, mint a kalocsai, kiskőrösi hímzés, de felvonultak a megyei épületeken (kecskeméti Cifrapalota, kiskunfélegyházi városháza) látható szecessziós díszítések, a kalocsai paprika, a hartai bútorfestők, a képfestők mintái is. A tervező különböző kelmékre dolgozta fel a kiválasztott motívumokat, amelyeket egyedi tervezés, ízlés alapján a ruha szabásvonalához alakított. A szabások egyszerűek, az öltözékek könnyen viselhetők. Több ruhán felfedezhetők a hagyományos népi elemek, technológiák, például a buggyos ujj, az állógallér, a ráncolt nadrág vagy a pliszírozás. A sajátos feldolgozásnak köszönhetően nem minden motívum köszön vissza az eredeti ornamentika szerint, az alkotói-tervezői szabadsággal élve váltak igazán tetszetőssé és 21. századivá a fi200 márkanevvel ellátott, Petőfi-brandet is építő ruhák. A fotókon látható ruhákból már több országos rangú divatbemutatót is tartott a tervező.

A HARTAI BÚTORFESTÉS MOTÍVUMAI

A hartai németek 18. század végére kialakult sajátos bútordíszítő stílusa a 19. század második felében vált teljesen egyedivé. A vázából kinövő szimmetrikus virágcsokor – úgynevezett olasz korsó kompozíció – az itáliai reneszánsz ornamentikából ered. A sötétkék alapozású, színes virágos hartai bútorfestő stílus második virágkora Knódel Henrikhez (1891–1962) köthető. Az ő műhelyében születtek azok a pöttyözéssel keretezett szimmetrikus-virágkoszorús kompozíciók, amelyek közepén rozetta vagy virágmotívum szerepel. A koszorú obligát részei a szintén szimmetrikusan elhelyezett, jellegzetesen hartai stilizálású rózsza- és szegfűmotívumok, akárcsak az

élénk piros-narancssárga-zöld színkombináció, az említett műhelyben készült egyéb bútoroknak is motívuma volt. (48. oldal)

ÓKALOCSAI VAGY PARASZTI KALOCSAI KOMPOZÍCIÓ

A kalocsai hímzés mintakincse Európa-szerte elterjedt motívumokból fejlődött ki, amelyek a képfestés és bútorfestés elterjedésével jelentek meg a Kalocsa vidéki, potának nevezett néprajzi csoport művészetében. A 19. század utolsó harmadában a színes falpingálás megjelenésének hatására kezdtek az addig csak fehér pamukkal varrt hímzések a varróasszonyok kezén színessé válni. Elterjedt a

A hartai bútorfestés motívumai

Ókalocsai vagy paraszti kalocsai kompozíció

A hantai bútorfestés motívumai

stilizált virágmotívumok, levelek, egyéb növényi ornamensek használata, amelyeknek a vörös, a kék és a fekete volt a jellemző színe. (62. oldal)

AZ ÚJKALOCSAI VAGY CIFRA KALOCSAI KOMPOZÍCIÓ

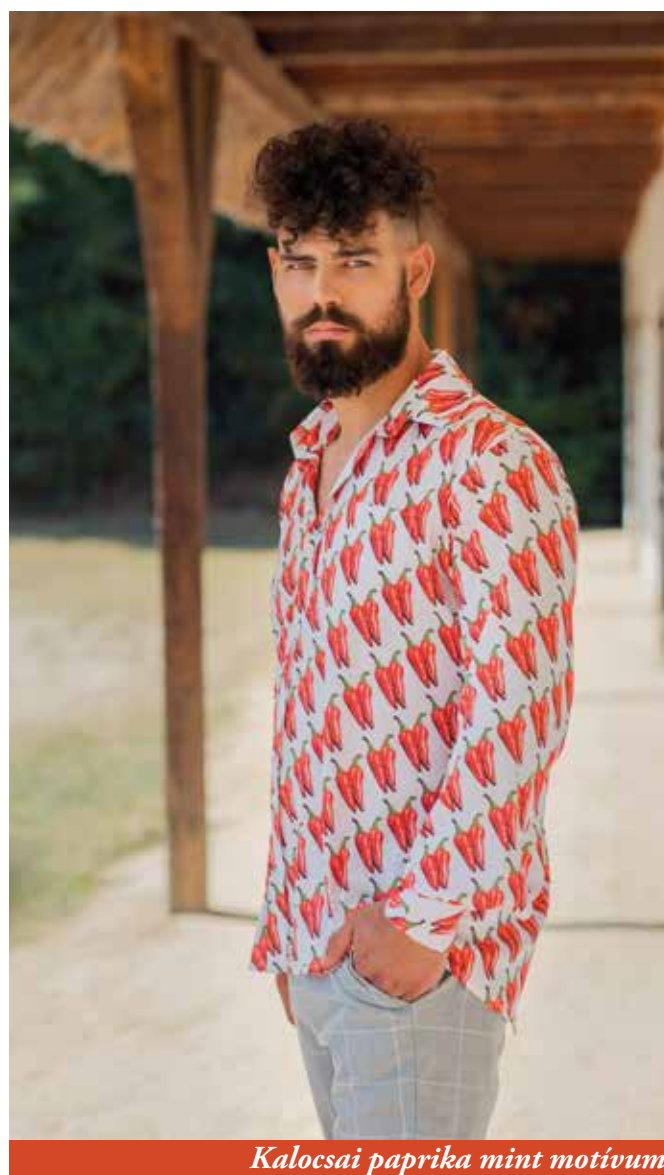
Kialakulásának katalizátorai a női ágon szinte dinasztikiát alkotó íróasszonyok voltak, akiknek felmenői közt bútorfestőket és falpingálókat lehet találni. E népművészek a hímzésminták „írásával”, vagyis előrajzolással dolgoztak, alkotásaik a kalocsai hímzések szinte teljesen új fajtáját hozták létre, melyet cifra kalocsai vagy újkalocsai stílusnak is nevezhetünk. Színviláguk nagymértékben kötött, a gyakoribb motívumok csak bizonyos színekombinációban jelentek meg, jellemző volt a fiataloknál az élénkebb színű motívumok használata. (62. oldal)

KALOCSAI PAPRIKAMOTÍVUM

A kalocsai hímzés mellett mindenki ismeri a kalocsai paprikát, ami már korábban is szerepelt ruhákon, és most újszerű formában jelent meg az öltözékeken.

KISKÖRÖSI MOTÍVUM

Kiskörösön a szlovák és a dél-alföldi viselet sajátos keveréke alakult ki. Egyik jellegzetes ruhadarabja a halenka, ami egy női blúz, amit elöl és az ujjak végén csipkével díszítettek. Emellett a mellrészen

Kalocsai paprika mint motívum

Újkalocsai vagy cifra kalocsai kompozíció

Újkalocsai vagy cifra kalocsai kompozíció

Kékfestő tiszakécskei motívumokkal

Kiskörösi motívum

A mese motívumai

függőleges sávokban, és az ujjak alján hímezték, ez az úgynevezett fernyés kivarrás. A hímzés mindig valamilyen növényi ornamentika. A kiskőrösi hímzésben a kék, a sárga és a zöld dominál. (66. oldal)

KÉKFESTŐ BÁCSALMÁSI

ÉS TISZAKÉCSKEI MOTÍVUMOKKAL

A kékfestés Magyarországon a 18–19. században élte virágkorát, szinte minden városban működött már ekkor legalább egy kelmekestő műhely. A textilnyomás motívumkincse alapvetően európai gyökerű, de erős hatást gyakorolt rá az egyes országok saját népművészete is. A mintákat mintafának vagy nyomódúcnak nevezett faeszközök egyik felén alakították ki, kézzel nyomták rá a festendő szövetre. Előtte fedőanyagba vagy gátlószerbe mártották, így a mintázott felület megmaradt, a festésnél nem színeződött be. (42-46. oldal)

A KECSKEMÉTI SUBA MOTÍVUMAI

Eredetileg a subák elsősorban a pásztorviselethez tartoztak, a mindennapi használat praktikuma formálta külalakjukat, de a 19. századtól az Alföld paraszti kultúrájában rangjelző szerepük is lett a szőrmepalástoknak. A gazdagon kivarrott suba a jó mód jelképeként szolgált: nemcsak számadó juhászok, hanem tehetős gazdák is hordták ünnepi alkalmak idején. Egy suba Kecskemét vidékén többnyire 8-12 juhbőrből készült. (50-52. oldal)

A KECSKEMÉTI SZECESSZIÓ

PÁVAMOTÍVUMA

A magyaros szecesszió egyik fő műve a kecskeméti Cifrapalota, amely Márkus Géza tervei alapján épült 1902-ben. Az épületet a népnyelv nevezte el Cifrapalotának. A mázas homlokzatzsokorokat és a tetőcserepeket a Zsolnay-gyár készítette. Ezek csillogásának köszönheti az elnevezését. A dekoráció viszonylag független az épülettől. Legnagyobb terme a Pávás terem, amely a szecesszió kedvelt motívumait ötvözi látványos egységbe: a pávát, a virágot és a növényi indákat. (28. oldal)

A MESE MOTÍVUMAI

A meséket mindenki szereti, hiszen varázslatos világba repítik az embert. Császár Levente Mese-föld című könyve Borbás Zoltán illusztrációival Bács-Kiskun vármegye nagy hőseinek történetét fűzte csodálatos mesekönyvbe. Olvashatunk benne Ludas Sanyiról, a betyárokról, a gólyáról, a csodafáról és a hős kecskéről is. A motívumokból készült ruhák éppoly színesek, mint a mesék.

Kékfestő bácsalmási motívumokkal

A kecskeméti suba motívumai

Pávamotívum, kecskeméti szecesszió

A kecskeméti suba motívumai

Kalocsai paprika mint motívum

Pávamotívum, kecskeméti szecesszió

FELHASZNÁLÁSI INFORMÁCIÓK

A könyvben szereplő motívumok igény szerint digitalizáltak, PDF-formátumban is elérhetők. Felhasználásukról az info@bacskiskun.hu e-mail címen kérhet bővebb tájékoztatást.

Köszönetnyilvánítás

Ezúton szeretnénk kifejezni köszönetünket azon magánszemélyeknek és intézményeknek, akik lehetővé tették, hogy a tulajdonukban lévő tárgyakon, épületeken található motívumok a kiadványba kerülhessenek. Kivétel nélkül pozitív, segítő hozzáállással talákoztunk.

Nélkülük nem jöhetett volna létre ez a könyv:

BÁCSALMÁSI KÉKFESTŐ MŰHELY

6430 Bácsalmás, Kossuth u. 49.
Telefon: +36-30/846-8591
www.kekfesto.hu

BEDŐ ISTVÁNNÉ, KECSKEMÉT

BOZSÓ GYŰJTEMÉNY

6000 Kecskemét, Klapka utca 34.
Telefon: +36-76/324-625, 417-130
www.bozso.net

CSÁSZÁRTÖLTÉSI SVÁB TÁJHÁZ

6239 Császártöltés, Kossuth Lajos u. 167.
E-mail: muvelodes@csaszartoltes.hu

DUNAMELLÉKI REFORMÁTUS EGYHÁZKERÜLET

RÁDAY MŰZEUMA

6000 Kecskemét, Kálvin tér 1.
Telefon: +36-76/486-226
www.radaymuzeum.hu

DUNAPATAJI MŰZEUM

6328 Dunapataj, Ordasi út 7. (unitárius templom)
Telefon: +36-78/425-972, +36-70/334-9634

HALASI CSIPKEHÁZ ÉS CSIPKEMŰZEUM

6400 Kiskunhalas, Kossuth Lajos u. 37/A
Telefon: +36-77/421-797
www.halasicsipke.hu

KECSKEMÉTI KATONA JÓZSEF MŰZEUM

6000 Kecskemét, Bethlen krt. 1.
Telefon: +36-76/481-350
www.kkjm.hu

KECSKEMÉTI RÓMAI KATOLIKUS FŐPLÉBÁNIA

6000 Kecskemét, Plébánia köz 1.
Tel.: +36-76/487-501
www.facebook.com/foplebania

KISKUN MŰZEUM

6100 Kiskunfélegyháza, Dr. Holló Lajos u. 9.
Telefon: +36-76/461-468
www.kiskunmuzeum.hu

KISKUNHALAS VÁROS ÖNKORMÁNYZATÁNAK

THORMA JÁNOS MŰZEUMA

6400 Kiskunhalas, Köztársaság u. 2. Pf. 35
Telefon: +36-77/422-864
www.thormajanosmuzeum.hu

LESKOWSKY HANGSZERGYŰJTEMÉNY

Hírös Város Turisztikai Központ
6000 Kecskemét, Rákóczi út 15.
Telefon: +36-76/486-616
www.hangszergyujtemeny.hu

ROMSICS IMRE, KALOCSA

SOKÁC HORVÁTOK ORSZÁGOS SZERVEZETE

6525 Hercegszántó, Kossuth L. u. 56.

SOÓS MELITTA, KUNSZENTMIKLÓS

SZAPPANOS BÁLINT ÉS SZAPPANOS BÁLINTNÉ, KUNSZENTMIKLÓS

SZELESNÉ KÁSA ILONA, LAKITELEK

SZLOVÁK TÁJHÁZ ÉS NÉPRAJZI LÁTVÁNYTÁR

Petőfi Szülőház és Emlékmúzeum
6200 Kiskőrös, Petőfi Sándor tér 5.
Telefon: +36 20 426 7041
www.petofimuzeum.hu

Tartalomjegyzék

Elnöki köszöntő	3
Szakmai előszó	5
Régészet	
Gátéri madáralakos övveret.....	8
Kunbábonyi övcsat.....	8
Kiskunfélegyházi tarsolylemez	10
Kunpeszéri hajfonatkorong.....	12
Dunavecse–Fehéregyháza pusztai tarsolylemez.....	12
Kunadacsi övveret.....	14
Kunadacsi szíjvég.....	14
Egyházművészet	
Tiszakécskei úrasztali terítő ornamentikája	18
Solti pelikános úrasztali terítő skófiomos növénymotívuma	20
A szabadszállási református templom festett mennyezetkazettája.....	22
A dunapataji unitárius templom festett mennyezetkazettája.....	24
Építészet	
A Cifrapalota Szabadság tér felőli majolikamázás pirogránit épületdíszé.....	28
A Cifrapalota szív alakú majolikamázás pirogránit épületdíszé	28
Bácsbokodi polgári ház bejárójának mennyezetfreskója.....	30
Császártöltési sváb ház homlokzata	32
Iparművészet	
Kovácsoltvas zárdísz a Barátok temploma Tiringer-kapujáról	36
Halasi csipketerítő ovális hattyúkompozícióval	38
Halasi csipketerítő, a „Julianna terítő”	38
Iparos népművészet	
Szegfűrózsa kékfestőminta	42
Búzakalászos kékfestőminta	42
Szív alakú kékfestőminta	44
Szentesi cakkos kékfestőminta	44
Indás-virágos kékfestőminta	46
Szőlőleveles kékfestőminta.....	46
Hartai ruhásszekrény olasz korsó kompozíciója.....	48
Hartai nyitott téka madaras motívuma	48
Kecskeméti irhás suba makkja	50
Kecskeméti irhás suba nyakvirága	50
Kecskeméti irhás suba tányérdíszé.....	52
Kecskeméti cifraszűr gallérmintája.....	54
Kiskunmajsai gyerekszűr aljának hímzése.....	56
Kecskeméti ökörccsengő szíjának koronás rézcsatja	58
Népművészet	
Ókalcsoi vagy paraszti kalocsai kompozíció.....	62
Újkalocsai vagy cifra kalocsai kompozíció	62
Újkalocsai vagy cifra kalocsai kompozíció terítőre.....	64
Kiskőrösi halenka csokros motívuma	66
Kunsági motívum Kunszentmiklósról.....	68
Hercegszántói sokac oplettyák virágmotívuma	70
Garai bunyevác alsószoknya lyukvarrásos kompozíciója	72
Rozettás kompozíció kiskunsági borotvatokról	74
Növényi ornamentika kompozíció kiskunsági borotvatokról.....	74
Rozettás kompozíció kecskeméti mángorlóról.....	76
Kompozíció tiszalipári mángorlóról	76
Kiskunfélegyházi szélmalom kópadeleje.....	78
Kiskunsági Mária-szobor Gátérről	80
Ácsolt láda ékvázas motívuma	82
Népi iparművészet	
„Vétett út” hímestojás-motívum Szelesné Kása Ilona tojásírásán	86
Bedő Istvánné vertcsipke-készítő Móga gallér mintája.....	88
Soós Melitta mézeskalács-ütőfájának pávamotívuma.....	90
Bársony Mihály tekerőlantjának motívumai	92
A motívumkincs felhasználása	95
Felhasználási információk	102
Köszönetnyilvánítás	103
Tartalomjegyzék	104

